

Aylık Dergi, Ağustos 1977 Cilt : 14 Sayı : 8

banka ve ekonomik yorumlar

Ekonomik Yorumlar

Dr. Öztin Akgüç, Prof. Dr. Mustafa A. Aysan,
Necdet Durakbaşı, Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu,
Kemal Kurdaş, Oktay Ersoy

Yeni Eserler
Necdet Durakbaşı

Sermaye Piyasası
Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş, Dr. Ünal Bozkurt

Ayın Ekonomik Olayları
Oktay Ersoy

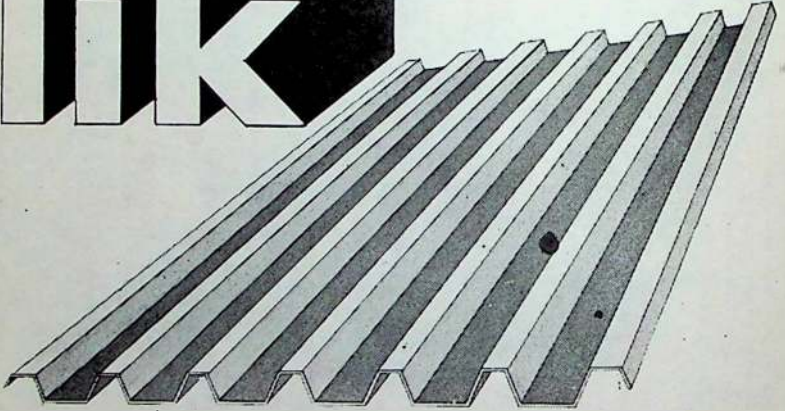
Uluslararası Para Piyasaları (Europiyasa)
Derleyen : Dr. Halök Ünal

Bankacılıkta Likidite
Gazi Erçel

Doğu-Batı Ekonomik İlişkileri ve Türkiye'nin Durumu
Dr. Erdener Kaynak

«Faizsiz Bankacılık» Üzerine
Tuncay Artun

Yeni lik

trapezoidal

ALÜMİNYUM
ÇATI
CEPHE ve
TAVAN KAPLAMA
ELEMANI

- Daha geniş aşık aralığı
- Daha az demir kullanımı
- Daha az işçilik
- Daha kolay ve süratli montaj

DETAYLI BİLGİ İÇİN TEKNİK ELEMANLARIMIZ HİZMETİNİZDEDİR

Merkez : Büyükdere Cad. No. 48 Kat: 5 İSTANBUL Tel. : 88 33 00 (4 Hat)

İzmir irtibat bürosu : Cumhuriyet bulvarı 1380 Sok. 4 B/8 İZMİR Tel. : 12 60 68

Ankara irtibat bürosu : Tunus Cad. No. 83'8 Kavaklıdere ANKARA Tel. : 28 15 08

Fabrika : Gebze Dilovası

 NASAS
ALÜMİNYUM SAN. ve TİC. A.Ş.

banka ve ekonomik yorumlar

Sevgili Okuyucular,

Hükümet programlarının uygulama imkan ve esaslarını da belirtmemesi «partiler demokrasisi»nde ya sağlanamıyor ya da gerekli görülüyor. Nitekim, geçen sayımızda Ecevit Hükümetinin programı için kullanılan «pembe» sıfatı, Demirel Hükümetinin programının görüşüldüğü bu sayımızın Ekonomik Yorumlarında da kullanılmış ve belki de kısmen bu yüzden, yorumların ağırlığı gene yüksek oranlı devalüasyonun gereği üzerinde toplanmıştır.

Yeni hükümet programında faizsiz bir kredi sisteminin geliştirilmesine çalışılacağına da belirtilmesi, çoğu islâm devletlerinde faizsiz bankacılığın göstermelik bir kurum olmaktan ileri gidemediği görüşünü belirten Sayın Tuncay Artun'un bu sayımızdaki yazısının güncelliğini arttırmıştır.

Sayın Necdet Durakbaşa'nın, yatırımlarla ilgili hemen herkese yararlı bir kitap tanıtan yazısı; Cayman Adalarından Singapur'a kadar yayıldıkları halde halâ Euro öntakısı ile anılan Uluslararası Para Piyasaları hakkında Sayın Dr. Haluk Ünal'ın derlemesi; Sayın Gazi Erçel'in Bankacılıkta Likidite ve Sayın Dr. Erdener Kaynak'ın Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik ilişkileri hakkındaki yazıları ve Sermaye Piyasası ile Ayın Ekonomik Olayları bölümlerimizle tamamlanan bu sayımızı da beğeneceğinizi umarız.

Sevgi ve saygılarımızla
A. Doğan YALIM

Sahibi: Banka Yayınları ve Kültür Ltd. Şirketi adına Ertum Öcal; Yazı İşleri Müdürü: A. Doğan Yalım; Danışma Kurulu: Prof. Osman Fikret Arkun, İnal Avcı, Besim Baykal, Prof. Dr. Nasuhi Bursal, Prof. Dr. Yılmaz Büyükerşen, Şinasi Çelikkol, Sancar Çingay, Aykut Duraman, Prof. Dr. Münir Ekonomi, Oktay Ersoy, Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman, Prof. Dr. Emre Gönensay, Doç. Dr. Cudi Gürsoy, Dr. Alp Gürus, Erhan Işıl, Dr. Nezihe H. Neyzi, Prof. Dr. Haydar Kazgan, A. Nazif Keyman, Doç. Dr. Yıldırım Kılıç, Nuh Kuşçulu, Ertuğrul Soysal, Prof. Dr. Ünal Tekinalp, Erol Toksöz, Fikret Tunçer, Doç. Dr. Yüksel Koç Yalkın, Yönetim Komitesi: Dr. Öztin Akgüç, Prof. Dr. Mustafa A. Aysan, Ziya Nebioğlu, Ergin Neng, Ertan Özgür, Prof. Dr. Kemal Tosun, Güngör Uras; Denetim Komitesi: Bülend Çorapçı, Necdet Durakbaşa, Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu; İdare Yeri: Çağaloğlu, Çatal Çeşme Sk. 17 Kat. 4. İst.; Tel: 28 34 11, P.K. 789 Karaköy - İstanbul; Basıldığı yer: Arpac Matbaacılık; Abone: Yıllık 150 TL. 6 Aylık 75 TL.; Flatı: 12.5 TL.; İlan Tarifesi: Arka dış kapak 1500 TL.; Ön iç kapak 1200 TL.; Arka iç kapak 1100 TL.; İç sayfeler (tam) 1000 TL.; Hesap Numaralarımız: Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768, İş Bankası Türbe Şubesi 1541, Akbank Türbe Şubesi 4512.

EKONOMİK GÖSTERGELER

T.C. Merkez Bankası	1975*	1976*	1977	
			Mayıs	Haziran
Altın ve Döviz Mevcutları (Milyon \$)	1.000	969	616.3 (12.8 :	670.6 639.6)
Tedavüldeki Banknotlar (Milyon TL.)	41.968	52.061	57.5 (12.8 :	59.9 69.6)
Hazineye Kısa Vad. Avans (Milyon TL.)	17.194	21.736	28.6 (12.8 :	31.4 39.5)
Bankalar (Milyon TL.)				
Toplam Mevduat	134.300	145.100	168.0	172.8
Toplam Krediler	135.600	171.700	194.7	198.7
Fiyatlar (1963=100)			Artış	Artış
			%	%
Toptan Eşya Fiyatları (Genel Endeks)	360.8	429.7	19.09	471.3 476.8
İstanbul Geçinme Endeksi	389.0	484.2	19.33	500.3 503.6
Dış Ticaret (Milyon \$)				
İthalat	4.725.7	5.127.6	2.361.3	2.942.1
İhracat	1.400.8	1.959.8	758.3	883.5
Fark	3.324.9	3.167.8	1.603.0	2.058.6
(*) Yıl sonu rakamları				

Ekonomik Verilere Göre, Haziran 1977 ayında :

- 1 — İthalât bedelleri için normal transfer talepleri Merkez Bankasında bekleme-ye devam etmektedir.
- 2 — İhracatta geçen yılın bu ayına göre bir miktar artış vardır.
(Haziran 1976 : 114,9 milyon \$, Haziran 1977 : 125,2 milyon \$)
- 3 — İşçi dövizlerinde cüz'ül artış vardır.
(Haziran 1976 : 87,4 milyon \$, Haziran 1977 : 94,3 milyon \$)
- 4 — Tedavüldeki banknotlarda temmuz ayında çok büyük artış olmuştur.
- 5 — Mevduatta ve kredilerde gelişme devam etmektedir.
- 6 — Fiyatlar seviyesinde artış devam etmiştir.

EKONOMİK YORUMLAR :

Toplantıya Katılanlar : Dr. Öztin AKGÜÇ, Prof. Dr. Mustafa
A. AYSAN, Necdet DURAKBAŞA, Prof. Dr. Zeyyat
HATİBOĞLU, Kemal KURDAŞ, Oktay ERSOY

ERSOY — Bugünkü Ekonomik Yorumların konusu yeni hükümetin programı olacaktır. Şüphesiz, değerli arkadaşlarımız konuyu yeni Hükümet programında bulunmasını arzuladığımız hususlarla, bulunanlar arasında mukayeseyi yaparak, diğer yönden, bir önceki Hükümet programıyla olan farklılıklarını belirterek genişletebilirler. Herhalükârdâ itimat oyu almış olan yeni hükümetin programının, ekonomik yönden memleketin bugünkü sorunlarına ve devam eden kalkınma ihtiyaçlarına ne derece cevap veriyor olduğunun tetkikinde büyük faydalar bulunduğuna kanısındayım. Uygun görürseniz, ilk sözü Sayın Akgüç'e vermek istiyorum.

AKGÜÇ — Efendim gerek Cumhuriyet Halk Partisi hükümetinin programı, gerekse Üçlü Koalisyonun programı birbirine çok benziyor, birçok noktalarda. C. Halk Partisi Hükümeti programı mevcut düzeni daha açık bir şekilde eleştirdiği halde, Üçlü Koalisyon, mevcut düzeni üstü kapalı bir biçimde eleştirmektedir. Şöyle diyelim: bazı şeylerin yapılacağı ifade edilmek suretiyle, onların hâlâ Türk ekonomisinde mevcut olmadığı kabul edilmektedir. Eğer örnek vermek icap ederse, şu cümleyi aynen programdan okuyayım; «ekonomik politikamızın hedefi, istikrar içinde, millî, güçlü, dengeli, hızlı gelişme ve büyümeyi sağlamaktır. Kalkınmanın gayesi fukaralığı yenmek, medeniyetin bütün imkânlarını, refahı tabana ulaştırmak, hürriyet ve güvenlikle birlikte mesut bir toplum düzeni gerçekleştirmektir.» Bu, hedef olarak alındığına göre hali hazırda ekonomik düzende bunların gerçekleşmemiş olduğu bir nevi itiraf edilmiş olmaktadır. Şöyle açıklamak istiyorum: Program fukaralığı yenmeli, diyor. Demek ki fukaralığı kabul ediyor. Medeniyetin bütün imkânlarını, refahı tabana ulaştırmalı diyor, demek refah tabana ulaşmamış ki, bunu ulaştırmayı bir hedef, bir amaç olarak belirtmiş oluyor. Yine programda Türk milletinin birçok problemi dile getirilmiş vaziyette: Hızlı kalkınma, dengeli kalkınma, refahın tabana yayılması, gelir dağılımında adalet sağlanması, geri kalmış yöreler için özellikle doğu bölgelerimiz için özel plan hazırlanması. Bütün bunlar Cumhuriyet Halk Partisi programında olan hedefler, Üçlü Koalisyon programında da mevcut. Arada ben çok büyük farklar görmüyorum. Örneğin, Halk Partisi programındaki «halk sektörüne» ağırlık veren, bunu gerçekleştirmeye yönelik bazı veriler vardı. Bu programda da halk sektörü denmemekle beraber, ona benzer tedbirler yer alıyor. Örneğin sanayileşme hareketlerine halkın yaygın bir şekilde katılması, mahalli ihtiyaç için güçlü bir şekilde harekete geçirilmesi gibi hedefler yer almış bulunuyor. Bunları C. Halk Partisinin halk sektörüne uygun biçimde yorumlamak da mümkün. Yine C. Halk Partisi hükümeti programında olduğu gibi burada da genellikle somut öneriler, kısa vadeli hedefler fazla yer almamış. Birçok hedeflerin ancak çok uzun vadede gerçekleşebileceği anlaşılıyor. Eğer gerçekleşebilecekse. Benim kanaatime göre bir takım özelemleri tartışmakta yarar yok. Çünkü zannediyorum ki, Türkiye'de herkes bu hedefler üzerinde birleşmektedir, ancak bütün

sorun bunlar gerçekleşebilir mi? Ve bunu gerçekleştirebilecek araçlar programda öngörülüp mü suali karşımıza çıkıyor. Benim kanaatime göre bu program bir bakıma tutarsız, şu bakımdan; hedefler çok iyi fakat bunu gerçekleştirecek araçlarla kaynaklar ne olacaktır. Bu hususta sarıh öneriler yok. Örneğin: Relah tabana yayılacaktır.» «ekonomik istikrar sağlanacaktır.» «Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Merkez Bankası kaynaklarına olan müracaatı azaltılacaktır.» «Gibi hedefler var ama bunu sağlayabilmek için ne gibi önlemler getirilecektir, bu öngörülmemiş. Vergi tedbirlerine baktığımız zaman kaynak açısından daha çok vergileri azaltma yönünde bir takım tedbirler yer almış somut olarak. Örneğin asgari geçim indiriminin asgari ücret düzeyine yükseltilmesi, bazı istisnaların arttırılması, esnafın defter tutma yükümlülüğünden kurtarılması, halkın şikâyetine yol açmış olan Emlâk ve işletme vergilerinin düzeltilmesi, gibi daha çok vergi gelirlerini azaltmaya yönelik tedbirler yer almış. Gene KİT ile ilgili olarak zam konusu yahut fiyat ayarlama konusuna açıkça yer verilmemiş. Şu halde diyoruz ki bir takım amaçlar var, fakat bu amaçlara ulaşabilmek için araçlar belirli değil, belirgin değil. Ve bu bakımdan, sağlanabilecek kaynaklarla bu amaçlar arasında bir tutarlılık yok. Hedefler belki kâğıt üzerinde kalma tehlikesi içerisinde, eğer gerekli araçlar ve kaynaklar sağlanamaz ise...

DURAKBAŞA — Özellikle emlak vergisi yeniden neyi kastettiklerini pek iyi anlayamadım. Emlak vergisinde beyan esası getirilmiştir son olarak. Ve beyan esası iyi bir şeydir, olumlu bir gelişmedir. Acaba, bundan geriye dönüş mü kastediliyor? Pek anlaşılır değil...

AKGÜÇ — Efendim şöyle: Ne dedikleri çok sarıh değildir. Daha evvel de bahsettim; somut şeyler çok az. Fakat halkın şikâyetini azaltacak yönde dediklerine göre demek ki...

DURAKBAŞA — Halk fazla vergi vermek istemiyor. Şikâyeti bu.

AKGÜÇ — Evet, şikâyeti bu olduğuna göre, demek ki burdaki hedefi halkı memnun edecek bir değişiklik olarak yorumlamak gerekir. İkinci bir nokta; Programı gerçekleştirmek bir kadro meselesidir. Kadro meselesi, son zamanlarda Türkiye'de tamamen ihmal edilen bir konudur. Eger gerekli kadrolar kurulamaz ise bu amaçların hiçbirine ulaşamayacağı gayet açıktır. Türkiye'de insan unsuruna gerekli önem verilmemektedir öteden beri. Halbuki bu memleketin en önemli varlığı insan unsurudur ve bunu en iyi şekilde kullanmak gerekir. Türkiye'de galiba en kötü kullanılan kaynak insan olmaktadır. Bu programda da insan unsurunun iyi değerlendirileceğine, bu programı gerçekleştirecek kadroların kurulacağına dair en ufak bir ışık yoktur. Koalisyon kurulurken yapılan pazarlıklar dikkate alındığında, Bakanlıkların parsellenmiş olduğunu ve partilerin dar görüşle kendi militanlarını, kendi taraftarlarını bu bakanlıklara yerleştirdikleri ve bu eğilimin devam edileceği görülmektedir, temenni edilmemekle beraber. Eger uygun bir kadro kuramaz isek, bu program yine havada kalacaktır. Görüşlerimi şöyle özetlemek mümkün: Programda birçok özlmler dile getirilmiştir. Bunu herkes benimser. Bunun, bu amaçların aksine kimse birşey söyleyemez. Ancak, bu amaçlara ulaşmak için gerekli politikalar iyi belirlenmemiştir, araçlar iyi seçilmemiştir, belirgin hale getirilmemiştir. Ayrıca benim bir kuşkuam daha var: Bu programı gerçekleştirecek kadrolar partizan anlayışlar dolayısıyla kurulamayacaktır. Dolayısıyla bu program kâğıt üzerinde kalacaktır. Uygulama geçmiş dönemlerdeki uygulamaya benzer bir şekilde devam edecektir. Belki seçim endişesi olmadığı için önümüzdeki günlerde uygulama biraz daha iyiye yönelik olabilir. Yani geçmiş 2,5 seneden daha iyi tedbirler alınabilir.

DURAKBAŞA — Hatta Sayın Akgüç, bazı hedeflere ters düşen şeyler de icraat olarak belirtilmiş gibi geldi bana. Örneğin, demiş ki faizi elimizden gelirse kaldıracğız. Birkaç yerde buna işaret edilmiş. Şöyle: «ekonomik yapımızı ve vatandaşlarımızı ezen yüksek faiz uygulamasının kaldırılmasına ağırlık verilecek, faizsiz kredi uygulaması sisteminin geliştirilmesine çalışılacaktır.» Tarım kredileri için de aynı ifade kullanılmış. Faizi kaldırarak veya azaltarak enflasyonla nasıl mücadele edilebilir ve ekonominin dinamik güçlerini nasıl harekete geçirmek mümkün olabilir? Bilmiyorum.

Sonra, meselâ deniyor ki, kamulaştırmada peşin para uygulanacak. Buna dayanarak toprak dağıtımı yapılacak. Peşin parayı nerden bulacaksınız ki, nasıl dağıtacaksınız. Bu ikisi bir arada biraz zor gerçekleşebilir. Ya toprak dağıtımından vaz geçiyorum diyeceksiniz, önemli bir ölçüde, yahut ta toprak dağıtımında başka ödemeye vasıtalarını da devreye sokmak gerekecektir, bono vermek v.s. gibi. Hiç değilse onu hukuki hale getirmek icap edecektir. Sonra, bir taraftan deniyorki, ekonomide istikrar getireceğiz. Ama öte yandan, yani Türkiye ekonomisinin bugün en önemli meselesi döviz darboğazı olduğu halde deniyor ki, hac hizmetlerine elimizden geldiğince yardımcı olacağız. Ve tabii yine ağır sanayie yöneleceğiz, öncelik vereceğiz ve kendi kendimize yeteceğiz, denmiş. Programda ekonomi ve sanayide kendi kendine yetme ifadesi kullanılmış. Kendi kendine yetmekle ekonomik pazar veya AET ile bütünleşme nasıl bağdaşabilir? Yani güçlü bir ekonomi kendi kendine yeterek nasıl kurulabilir? Bugünkü serbest ekonomi düzeni içerisinde bunun hiç izahı görülmüyor. İzin verirsiniz şimdilik ben burada keseyim.

AKGÜÇ — Teşekkür ederim Sayın Durakbaşa. Efendim geçen dönemde de MSP nin iktidara ortak olduğu dönemlerde de buna benzer ifadeler Hükümet programlarında yer almıştı. Bazı uygulamalara da geçildi. Örneğin MSP faizi karşı olduğu için kâra iştirakli tahvil meselesi getirildi, biliyorsunuz ve Türkiye'de hiç uygulaması yapılmadı. Şimdi burada da MSP yi tatmin etmek için öyle bir tebliğ yayınlanır ki, bunun uygulama şansı hiçbir şekilde olamaz. Bence bu gibi ekonomik gereklere aykırı şeyleri sadece hükümet programında yer almış bazı ifadeler olarak yorumlamak lâzım. Yoksa bunların gerçekleştirilme olasılığını görmüyorum ben, yakın bir gelecekte. Dedğiniz çelişkiler var. Bir grup çelişkiler şundan doğuyor. Her üç partiyi de tatmin etmek için zaman zaman birbiriyle çelişir bazı ifadeler de programda yer almış oluyor. Zaten, bence programda bir bütünlük, bir tutarlılık yok.

ERSOY — Teşekkür ederim Sayın Akgüç. Sayın Kurdaş uzunca zamandır zannediyorum bu çalışmalarla katılamadınız. Sizin fikirlerinizi dinleyemedik. Bu konudaki görüşlerinizi, konuyu uygun gördüğünüz istikamette genişleterek lütfetmenizi rica edeceğiz. Yalnız bu arada ben, Sayın Akgüç'den biraz farklı olarak bu programda bazı izler bulmuştum, ona işaret edeyim. Bu toplantılarda dalma söylenen, entellektüel muhitlerde alınması arzu edilen tedbirler istikamette bazı ipuçları bulunduğum görüşümdedir. Meselâ vergiler için. Benim bu programı değerlendirmem, vergilerin azaltılacağı değil, biraz yükseltileceği istikamette. Her ne kadar asgari geçim indirimine kadar olan gelirlerden vergi muafiyet görüşü var ise de, «herkesten gücü nisbetinde vergi alınmasını öngören Anayasamız hükümleri gereğince» diye başlayan paragrafta, «vergi koyacağız» «Ayrıca vergi mevzuatını düzenleyerek te vergi gelirini arttıracğız» gibi hükümler buldum. Meselâ bu programdaki ifadelerde, ben petrole tam yapılacağı hükümüne varıyorum. Bu itibarla, herkesçe beklenen bazı tedbirlerden neleri siz görebiliyorsunuz? Bu konudaki görüşünüzü de rica edebilir miyiz?

KURDAŞ : Güvenoyu almış, yani programı mecliste tartışılmış ve güvene mahzar olmuş bir hükümetin programı üzerinde ayrıntılı bir tartışma bence çok yapıcı, faydalı ve katkıda bulunucu bir hareket olmayacaktır. Zaten genellikle Türkiye'de, hatta bütün dünyada hükümet programları çok ümit verici vaatlerle dolu, herbiri cennet vaat eden dokümanlardır. Gerçekte hükümetlerin programları arasındaki fark vaat ettikleri cennetin ufak tefek farklarından ibarettir. Bu programların hemen hiç biri dünyada tam uygulanmıyor. Bizde de son derece kısıntılı uygulanmakta. Eğer yeterince uygulansaydı bugün biz de bir cins cennet te yaşar olurduk. Halbuki son derece zor şartlar içinde olduğumuzu artık herkes kabul ediyor. Sanırım, programın tartışılmasından çok, programda ümit verici hususlar var mıdır sorusuyla konuya yaklaşmak daha faydalı olacaktır. Ben programın adil gelir dağıtımını öngörmesini ümit verici bir hareket olarak görüyorum. Vergi sistemini adalete getirmek yolunda işaretler var programda, yerine getirmek yolunda da işaretler var. Program bu açıdan çok fazla tenkit edilebilecek değil, hatta methedilebilecek bir nitelik taşıyor. Fakat önemli olan bu programda neyin vaad edildiği değil, neyin gerçekten yapılacağıdır. Ben sizlerden biraz daha yaşlı olarak 40 program okudum, kırkı da birbirinden güzeldi. Ama hiçbirini tatbikatta bize beklediğimizi vermemiştir. Onun için ben gerçekçi bir yaklaşımla konuya şöyle girmeyi teklif ediyorum. Yeni hükümetin karşısındaki başlıca acil sorunlar ne? Bunlara karşı acil ne tedbirler almalıdır ki, bu programdaki vaat ettiği genel havaya, genel hedefe bir yaklaşıma gidebilsin. Kısaca gelir dağılımından adalete gidebilsin, fukaralığı önleme yolunda bir harekete geçebilsin, ekonomimizin dar boğazlarını gidermek yolunda bir imkana, bir aşamaya kavuşabilsin. Konuya bu açılardan gireceğim. Bu konuda biraz da ümitvarım. Çünkü Türkiye'nin şartları o kadar zor bir noktaya, düzeye erişmiştir ki, üçlü hükümet birşeyler yapmak zorundadır. Hükümet 1974 teki Ecevit MSP hükümeti, bundan evvelki Milliyetçi Hükümet adıyla anılan koalisyon hükümeti gibi rahatça sarf edeceği imkânlarla sahip, o imkânları sarf etmek için zaman kazanma ümidini taşıyacak bir durumda bulunmuyor. Bütün döviz rezervleri tüketilmiş. Dış borçlanmalar sonuna kadar çok ağır şartlara da razı olunarak kullanılmış; nihayet dış ödemelerde tam bir dar boğaza girilmiş; sanayiın hammaddesini sağlayamamak ihtimali kapımızın önünde bir tehlike olarak belirmiş, elektrik kısıtlaması sanayi felçli bir hale getirmiş, işçi işveren ilişkileri çok büyük sıkıntılar doğurur bir düzeye gelmiştir... Binaenaleyh yeni hükümet bir tedbir almak zorundadır. Yani burada duramaz. Durmak isterse dört ay sonra karşısında çok daha zor bir durum bulacaktır, belki altı ay sonra çok daha karışık bir manzarayla, krizle karşılaşacaktır. Bütün bu ürkütücü ihtimallerden kaçınmak için hemen tedbir almak zorundadır. Bu benim ümidimdir. Tedbir alması kaçınılmaz halde. Ne tedbir almalıdır? Bir kere evvela dış ödemelerimizdeki acil durumu, son derece sıkıntılı duruma çözmek ihtiyacındadır. Biz dış ödemelerimizdeki bunalıma Tanrı vergisi olarak gelmedik, hatalarımızla geldik. Dergimiz her vesileyle bu hataları belirtti. Şiddetli bir enflasyon, buna mukabil sabit bir kur politikası Türkiye'de fiyat seviyesini dünyadan tamamen ayırdı, mevcut resmi kuru fevkalade fazla değerli, suni bir duruma düşürdü. Neticede cari işlemlerde, dış ödemelerde büyük açıklar verdik. Dış borçlanmalara gittik, rezervlerimizi kullandık. DÇM gibi bir takım kredilere döviz garantisi, oyalayıcı tedbir yetmedi. Dış ödemeler bunalıma girdi. Bunun tedbiri de aşıkur garantisi verilmesi gibi anormal yollara başvurduk. Fakat sonunda hiçbir kar, bu tedbiri söylemekten kaçınmamalıyız. Bu tedbiri hükümet almazsa hiçbir noktaya gidemez. Son defa yaptığı gibi ufak ayarlamalar bence, spekülas

yonu daha da teşvik edici, oyalayıcı tutumlardır. Soruna kesin bir hal çaresi değildir.

HATİBOĞLU : Sayın Kurdaş şurada bir soru sorabilir miyim? Hükümetin % 4,5 oranındaki komik sayılabilecek, skandal niteliğinde tutulabilecek küçük bir ayarlamasına karşı muhalefet partisinin güçlü adamı, daha önceki maliye vekili çıkıyor; «Bu hükümet daha gelir gelmez devalüasyon yaptı, bundan ne beklersiniz!» şeklinde konuşuyor. Bu şekildeki bir muhalefet karşısında bulunan bir Hükümetin neler yapabileceğini ben çok merak ediyorum. Acaba bu şartlarda hükümet birşeyler yapabilir mi?

KURDAŞ : Bu şartlarda hükümet eğer gerçekleri memlekete söylemek cesaretini gösterirse çok şey yapabilir. Çünkü, böyle bir davranış ana muhalefet partisi açısından aslında bilim dışı, gerçek dışı ve kolaylıkla yanlışlığı ispat edilebilecek bir davranıştır. Bir memlekette bütün malların fiatları hızla yükselir, dışarıya ihraç edilen mal ve hizmetlerin karşılığı olarak elde edilen dövizin fiatı, sabit tutulursa, o ekonominin bir çıkmaza gireceği aşikârdır. Ana muhalefet sözcüsü böyle bir durumda vazgeçilemeyecek, kaçınılmayacak bir teklif olarak beliren devalüasyona itiraz ederse, bunu bilimsel olarak çürütmek ve bunun gerisinde büyük yanlışlar, olduğunu anlatmak, dolayısıyla Ana muhalefeti zor duruma düşürmek mümkündür. Hatta, ana muhalefete bu tedbirin onların her zaman şiddetle savundukları sosyal adalete en uygun, sosyal adalet bakımından en zorunlu tedbirlerden biri olduğu da gösterilebilir. Sorun hükümetin konuya hangi açıdan nasıl bir niyetle yaklaşacağıdır. Devalüasyon, biliyorsunuz, döviz üretenlere bir evvelki döneme nazaran mahalli parayla daha fazla bir bedel vermek ve bu fazla bedeli döviz tüketenlerden almaktır. Kimdir Türkiyede döviz tüketenler? İthalat yapan sektör. İthal edilen mal ve hizmetlerden yararlanan montaj sanayii, hammaddesi yabancı mallara dayalı sanayi dış seyahat yapanlar, şehirlerin varlıklı zümreleri. Türkiyede ithalattan kim yararlanıyor? Bu zümreler yararlanıyor. Buna mukabil döviz üreten sektörler kim? Binlerce küçük çiftçi, dışarda bir milyona yaklaşan, orda en zor şartlarla çalışıp buraya döviz gönderen bir milyona yakın işçi, turistik tesis işletenler... Aslında gerçekçi bir kur politikası Türkiye kadar sosyal bir mana taşıyan bir memleket az bulunur. Çünkü bizde döviz üreten sektör, ekonomi açısından zayıf fakat adeden nüfusun geniş bir kısmını kaplayan bir büyük kütle, döviz tüketen sektörlerse mutlu azınlığa mensup küçük bir zümredir. Biz yanlış bir kur politikasıyla hep bu azınlığı koruduk yıllarca. İthalatçıyı koruduk, montaj sanayiini koruduk, hammadde, yarı mamul madde bakımından dışa bağlı sanayii koruduk, dışarıya hacca gideni koruduk, dışarıya eğlence seyahatine gideni koruduk. Buna mukabil döviz, binbir sıkıntıyla kazanan adamdan daima gerçek değerinin altından aldık; o sektörler ezdik. Tarımın bugünkü durumunda hatalı kur politikasının çok büyük etkileri olduğunu biliriz. O yüzden mecbur oluyorz, tarımı, tarımsal destek politikasıyla desteklemeğe, fiyatlarını hiç ~~olmazsa~~ bir derece yükseltmeğe. Sonuçta Devlet zarara giriyor.

AKGÜÇ : Devlet zarara girmez, fakir halk zarara girer.

KURDAŞ : Tamam, netice odur.

HATİBOĞLU : Yalnız efendim ben mücade ederseniz aynı şeyi sormak istiyorum. Türkiyedeki muhalefet partisi bilinç dışı hareket ediyorsa ve Türkiyenin efkârı umumiyesi, bilinç dışı bir takım hurafelere inandırılmış ise, bu şartlarda ben ümit kapısını göremiyorum. Eğer ana muhalefet partisi bu konuda Hükü

mete yardım etmiyecekse asgari bir yardım göstermiyecekse, ben Hükümetin bu işi yapabilmesi ihtimalini çok zor görüyorum.

KURDAŞ : İki ümit var, Sayın Hatiboğlu. Bir ümit şu; bir kere bu Hükümetin başının 1970 te bundan daha hafif şartlarda cesaretle bir devalüasyon kararını alabilmiş olması ve nispi bir istikrar programı, hatta yaygın bir vergileme programı uygulayabilmiş olmasıdır. Yani Sayın Demirel'in bu konuları bilmediği söylenemez. Çünkü bunu yaptı. Yapan bir hükümetin başı olmuştur. Bir ümit budur. İkinci ümit şudur: Türkiyede döviz tüketen sektör devalüasyona hep aleyhtardır. Çünkü gerçek değeri çok yüksek...

HATİBOĞLU : Sayın Kurdaş yazı yazdırıyorlar bazıları gazetelerde.

KURDAŞ : Tamam. Döviz tüketen sektör Türkiyede devalüasyona hep mu-kavemet eder. Çünkü gerçek değeri çok yüksek olan bir malı yani dövizini çok ucuz fiata almaktadır, ondan büyük kazancı olmaktadır bu sektörün. Bu sektör şuurlidir, organize, şehirlerde temel atmıştır. Basına, kütle ulaşım araçlarına yakındır.

HATİBOĞLU : Yalnız burnunun ilerisini de görememektedir.

KURDAŞ : Döviz tüketen sektör, devalüasyona karşı prensip olarak direnir. Amma bu direniş sonsuza dek süremez. Çünkü hatalarla memleket öyle bir noktaya gelmektedir ki, o sektörün artık fabrikasının hammaddesi gelmez olur. Du rum böyle giderse fabrikası duracaktır. İşte bu noktaya yaklaştınız mı ithalâtçı, tüketici sektör ağır değişirir. Ben o sektörün o noktaya gelmekte olduğunu hissetmekteyim. Eskiden buraya 12 senede bir gelirdi Türkiye. Bir devalüasyon yapar 12 sene şiddetli bir enflasyon ortamında o kuru savunmaya gayret ederdi. 8-9 uncu seneden sonra artık ithalat yapılamaz, döviz kazanan sektör çok güdük hale gelince dışı kredilerden yararlanılır, fakat o da bir süre sonra biter ve bir noktada ithalat yapılamaz olurdu. Bu noktada döviz tüketen sektör de artık devalüasyonun kaçınılmaz olduğunu söylediler. 12 yılda bir. Şimdi Türkiye bu duruma çok daha hızlı geliyor. Evvela daha geniş bir ihracat sektörü var; hammaddede ihtiyaçları, sanayinin dışı ilişkileri daha geniş. Türkiye bu noktaya çok hızlı geldi bu defa ve bu defa onlar artık kabul etmek mevkiindedirler. İkinci bir ümit noktam budur.

Üçüncü desteğim: Devalüasyon konusundaki bilimsel fikirler yavaş yavaş yayılıyor. Türkiyede bir piyasa ekonomisinde fiyat politikasına nasıl müdahale edilemezse, kur politikasına da müdahale edilmemeli. Kurda fiyatlarla paralel serbestçe taavvün etmeli fikrini bundan 20 sene evvel söylediniz zaman gerçek vatan haini kabul edildiniz. Şimdi bu fikirler muhtelif yerlerde, forumlarda söyleniyor ve bunları anlayan bir kütle tesekkül ediyor. Artık yazılan ısmarlama yazıların, ısmarlama vazi vazdırılıyor bunu hepimiz görüyoruz, gerisindeki esas maksad pek çok kişiye anlaşılıyor. Bir kamuoyu oluşmaktadır. Meselâ ihracatçı sektör benimle temasında, temalarında çok entresan seveler söylüyorlar. Kalkıyor biri diyor ki ben ihracat için üretim yapan bir insanım. Kur benim fiyatımı belirliyor. Kur gerçekçi olmazsa ben batırım. Şartlar onları eğitmeye başladı. Bu benim üçüncü ümidimdir. Ayrıca bugünün Türkiyesinde bir devalüasyon kararı için hükümetlere cesaret verecek eskiden olmayan yeni bir faktör daha vardır ortada. Dışarda Euro Dolar veya Petro Dolar piyasalarında büyük flotan meblağlar var. Bu meblağlar özellikle faizi yüksek olan memleketlere rahatlıkla akmak isteyecek durumdadırlar ve bunları organize edecek dünyada hareketler

gelişmiştir. Biliyorsunuz özellikle Amerikan ve Avrupa bankaları az gelişmiş ülkelere petro-dolarları akıtmak için son 4 senedir çok geniş çalışmalar yapmaktadırlar. Ciddi bir kur politikasıyla, ciddi bir istikrar politikasıyla dışarıya emniyet verecek bir Türkiye'ye bu paraların geniş ölçüde akması imkânları mevcuttur. Bu da hükümeti vaz geçemeyeceği, kaçınılamaz durumda olan bir devalüasyon için makul, bilimsel karar almağa teşvik edecektir. Kısaca özetleyeyim; vaktiyle ciddi bir devalüasyon kararını almış ve büyük faydalarını bizzat görmüş bir hükümet başkanı var karşınızda. Şartlar o derece bozuktur ki, daha uzun süre oyalanmak imkânı kalmamıştır. Devalüasyon kararına en ziyade itiraz eden döviz tüketici sektörde artık operasyonlarının, fabrikalarının, ithalatlarının durduğunu görerek çok sıkıntılı bir noktaya geldiklerini anlamakta ve devalüasyon kaçınılmaz bir tedbir olarak görür hale gelmektedir. Devalüasyon onlar bakımından pazarı yeniden açarak adeta cirolarını iade edecektir' Binaenaleyh o sektörün de muhalefeti, zaman zaman çıkan ısmarlama yazılara rağmen asgari ölçüde olacaktır. Nihayet Türkiye'de kur politikasının ne mana taşıdığını anlayan bir kitle teşekkül etmeğe başlamıştır. Gerçekten kur politikası yanlış uygulanırsa milli gelirin döviz üreten sektörlerin aleyhine döviz tüketenlerin ise lehine dağıtılmasıdır. Devalüasyon ise milli gelirin döviz tüketenler aleyhine, döviz üretenlerin lehine yeniden bir düzenlenmesi manasını taşır. Binaleyh bu vaziyette bir ciddi tedbir alınması ümidi vardır. Ama buna rağmen alınmaz ise, o hükümeti ve memleketi Tanrının korumasını dilerim.

Hükümetin ciddi tedbirler alacağını ve ilk tedbir olarak devalüasyona gideceğini farzederek, nasıl bir devalüasyon yapılması gerektiğini kısaca inceliyelim. Çünkü bu konuda da çok yanlış yazılar çıkıyor ve çok bilimsiz, hatta seviyeden yoksun tahrikler yapılıyor. Geçenlerde ekonomik ve sosyal etüdler konferans heyetinin konferansında yukarıda ana noktalarını belirttiğim fikirleri özetleyerek yeni bir devalüasyonda asgari şu şartların bir arada toplanmasını önermişim: Devalüasyon geçiş enflasyonun etkilerini karşılayacak oranda olmalı, içinde yaşamakta olduğumuz cari enflasyonun kurda yaptığı düşmeyi önleyecek oranda olmalı ve yakın bir gelecekte etkinliğini koruyacak bir oranda olmalı. Yani kısaca yüksek bir oranı da olmalı.

HATİBOĞLU : Yüzde kaç oranında bir devalüasyon önerirsiniz?

KURDAŞ : Fiyat mukayeselerinden benim çıkardığım sonuç devalüasyonun asgari % 60 ilâ % 70 arasında olmasıdır. Böyle gerçekçi bir kur, Türkiye'yi kısa dönemde dış ödemelerinde düzlüğe doğru götürür. Yalnız bu kur yani yeni yapılacak devalüasyon aynı zamanda ekonomik istikrara yardımcı tedbirlerle de desteklenmelidir. Devalüasyonun ana nedeni olan enflasyonun tekrarı önlenmelidir.

DURAKBAŞA : Sayın Kurdaş müsaade edermisiniz bir soru sorayım? Bu, parça bölük mü olsun, yoksa bir çırpıda mı olsun?

KURDAŞ : Bir çırpıda. Türkiye şimdi öyle bir spekülasyon atmosferine girmiştir ki, bölük pörçük yapılacak bir devalüasyon sadece spekülasyon havasını teşvik eder.

HATİBOĞLU : Bazı iş adamları bölük pörçük istiyorlar.

KURDAŞ : Bölük pörçük yapılacak bir devalüasyon ithal durumunda olan, ithalatı yaklaşmış durumda olan iş adamının avantajlı duruma getirecektir. Onun için o bölük pörçük yapılmasını ister. Ne kadar çok ithalatını önceden yapabilirse devalüasyon öncesinde, veya ne kadar çok ithalatını düşük oranlı bir kur ayarlamasından geçirerek yaparsa ilerde daha yüksek oranlı bir devalüasyon geldiği zaman kârı o kadar büyük olacaktır... Biz halâ böyle çıkarlara alet mi ola

çağız. Tek seferde yüksek oranlı bir devalüasyon aynı zamanda ihrâcat bakımından da bir gereksinmedir. Çünkü ihrâcat ta biliyorsunuz bir kur ayarlamasını öngörerek geciktiriliyor. Dövizini getirmeyi geciktirebilecek herkes, her akıllı kişi geciktiriyor. Binaenaleyh bölük pörçük yapılacak bir devalüasyonun hiç bir faydası olmaz. Devalüasyon yüksek oranda bir defada ve kesin olarak yapılmalı, ayrıca getirilen kuru koruyacak istikrar tedbirleri alınmalı ve getirilen kur kısa bir sürede etkinliğini kaybetmek istidadi taşıyorsa küçük küçük devalüasyonlarla ondan sonra devam etmelidir. Yani bir kere büyük devalüasyon yapılmalı, ondan sonra ekonomideki enflasyonist gelişmeye paralel olarak küçük küçük devalüasyonlar yapılmalıdır. Bundan sonra Türkiye hiçbir şekilde kurunu bir kere tespit edip, yıllarca sabit tutmak hatasını irtikâp etmemelidir. Çünkü çok hızlı bir enflasyon atmosferinde kuru bir seneden bile fazla sabit tutmak ekonomide korkunç tahribat yapar. Türkiyenin gerçek ihtiyacı ciddi bir devalüasyon, enflasyon oranına göre küçük küçük, parça parça kur ayarlamaları veya dalgalı bir kur sistemidir. Şimdi tekrar önerime döneyim. Benim önerdiğim devalüasyon asgari 30 Türk lirası bir dolar seviyesinde bir devalüasyondur, ve bu devalüasyon 1970 modelinde olmalıdır. Yani bir süre ihracat çeşitli kademelere bölünerek ihracat sektöründe çok kurulu bir düzen uygulanmalı, yani ihracattan bir süre vergi alınmalı, vergi iadesi istemi kaldırılmalı, böylece ihracat sektöründe, döviz getiren sektörde, önemli bir fon yaratılmalıdır. Fonun ne kadar yaratılacağını kısaca hesaplayalım; eğer dolar 30 olur ve birinci yıl ihracata ortalama 24 Türk lirası=bir dolar kuru verilirse ve dolarlar tabii döviz tüketenlere 30 dan satılırsa Hazine her dolar başına ortalama 6 Türk lirası kazanacak demektir. Türkiyenin bir devalüasyon sonrasında asgari 2,5 milyar dolarlık bir ihracat potansiyelinin olacağı tahmin edilebilir. Demek ki, 2,5 milyarla, (6 kere 2,5 çarpınız) 15 milyar Türk liralık bir fon yaratılacaktır birinci yılda. İkinci yılda kuru ayarlamak zorundasınız. Eğer kuru 30 un üstüne çıkararak ayarlarsanız kârınız devam eder. Fakat 30 da tutarsanız ihracata 24 yerine meselâ 27 vereceksiniz. İkinci yıl, o takdirde dolar başına 3 liralık bir kârınız olmaya devam edecektir. O da 7,5 milyarlık, belki ihracat 3 milyar dolar olursa 9 milyar liralık bir imkan sağlar. Demek ki, 2 yılda böyle bir kur politikasıyla katlı kur, yani çeşitli kur uygulamasıyla iki yılda ihracat sektöründen asgari 22,5 milyar Türk liralık bir fon yaratılır. Devalüasyonla vergi iadesi sistemi de kaldırılacaktır. Bu tedbiri iki yılda dörder milyardan 8 milyar fon sağlar. Demek ki toplam 30 milyarlık bir imkan oluşur. Dolar 30 olursa, ithal vergilerimizde büyük bir artış meydana gelir. Bu hususu kasıtlı yazılarda özellikle gözlerden saklamıya çalışıyorlar. Türkiye ithalatının bir taksim üçe yakın kısmı kamu sektöründedir, ama iki taksim üç özel sektördedir. 1/3 ünü, 1/2 yapıyorlar ve diyorlar ki ithalatın zaten 1/2 si devlet sektöründedir. Binaenaleyh ona yüksek kur uygularsanız, evet oradan bir geliriniz olur ama para bir cebinizden öbür cebinize girer. Burada iki falası, yanlışlık var. Bir kere kamu sektörü ithalatı 1/2 değildir. 1/3 civarındadır. İkincisi kamu sektörüne yüksek kur uyguladığınız zaman bunun önemli bir kısmı iktisadi devlet teşekküllerinin payına düşer. İktisadi Devlet Teşekkülleri kur yüzünden maliyetler yükselince bunun bir kısmını tabiiyle fiyatlarına aksettireceklerdir. Binaenaleyh o fark ekonomiden alınacaktır. Yani kurun yükselmesi oranında iktisadi Devlet Teşekküllerinde zararı artacak değildir ki, devlet bir cebinden alsın, öbür cebine koysun durumuna düşsün. Binaenaleyh iddia yanlışdır. Bir de dikkatlerden kaçırılmak istenen nokta şudur: 1/3 ithalat kamu kesiminde, ki onun bir kesimide ekonomiden alacaksınız, ama 2/3 özel kesimdedir. Bundan gümrük vergileri kanalıyla önemli bir kârınız olacaktır. Ne kadar kâr-

nız olacağını basitçe hesaplayalım; 1977 için 6 milyar dolarlık bir ithalât öngörülüyor, devalüasyondan sonra...

HATİBOĞLU : Sanırım % 33-35 civarında oluyor ithalattan alınan vergiler ortalama olarak...

KURDAŞ : Bende % 65 olduğuna dair bir intiba var.

HATİBOĞLU : % 35 oluyor hepsi, Türkiye'nin toplam ithalâtıyla, Türkiye'de ithalattan alınan her çeşit vergi, yani gümrük vergisi...

AYSAN : Uygun görürseniz, bu noktayı ben bilahare inceliyeyim.

KURDAŞ : Tamam. Biz şöyle bir hesap yapalım...

HATİBOĞLU : 35 e yapın gene büyük rakam çıkacak.

KURDAŞ : 1977 yılında Türkiye 6 milyar dolarlık bir ithalât öngörüyor. Devalüasyondan sonra bu ithalât tabii azalacaktır. Meselâ 5 milyar dolar civarında olacaktır. Bunun 1/3 ünü kamu kesimine ayırınız. Demek ki, 3,5 milyar dolarlık bir özel kesim ithalâtı olacaktır. Doları 17,5 tan 30 a çıkardığınız zaman, ithal fiyatı dolar başına 12,5 artar. Bu artışın gümrük vergilerinde doğuracağı asgari yükseliş \$ başına 4 TL. dir. Demek ki 3,5 milyarlık ithalâtta birinci yıl 14 milyarlık bir gümrük vergileri artışı olacaktır. Benim rakkamıma göre 28 milyarlık bir gümrük hasılatı, artışı olacaktır. Bunu iki yıl devam ediniz kurun etkinliğini 2 yıl koruduğunuzu farzediniz, demek ki ihracat sektöründe böyle bir politikayla 30 milyarlık bir fon yaratılacak, ithalâtta da buna asgari 30 milyarlık bir yeni fon eklenecektir. 60 milyarlık bir fon yaratılması bahis konusudur. Buna mukabil devlet bu yarattığı fonun bir kısmını maalesef hatalı politikalar sonucu geri verecektir. Biliyorsunuz dövize çevrilebilir mevduata kur garantisi verilmiştir. Bir takım kredili ithalâta da kur garantisi verilmiştir. Bütün bunların yekunu şimdiki durumda 2,2 milyar \$'ın biraz üstündedir. Bu 2,2 milyar dolarlık dış borcun 3 sene içinde ödendiğini farzedin. Devlet devalüasyon garantisini verdiği için, birinci yıl aşağı yukarı bugüne nazaran 9 milyarlık bir fark ödeyecek, ikinci yılda, 9 milyarlık bir fark daha ödeyecektir. Demek ki 60 milyarlık bir gelir sağlayacaksınız, 18 milyarlık bir ödeme yapacaksınız. Sonuçta iki yılda asgari 42 milyar TL. lik bir fon yaratılmış olacaktır.

HATİBOĞLU : Sayın Kurdaş ben burada tekrar araya girebilir miyim? Şimdiki efendim siz, 60 milyar, 18 milyar indiriyorsunuz bu kur garantisıyla. Benim kanaatimce onu da indirmeye lüzum yok. O 60 milyar dediğiniz net 60 milyardır. Çünkü defterden o 18 milyar lira ödenecektir ama, onun fiilen ödenebilmesine olanak yoktur. Yani Türkiye'nin önümüzdeki 2 yılda 2 milyar ödemesi kesinlikle söz konusu olmadığına göre, tam aksine 2 yılda net ödeme değil, net borçlanma olacağı için o da defterde kalacaktır ve benim kanaatimce, bu tartışılabilir tabii, sizin 60 milyarınızı 18 milyar indirmeye gerek yoktur. 80 milyar benim kanaatimce nettir.

KURDAŞ : Sayın Hatiboğlu, tabii bu çok gerçekçi ve isabetli bir işaret. Kısa vadeli borçlar önümüzdeki yıl seviyelerini muhafaza ederlerse, ki çok muhtemeldir, devalüasyondan sağlanan kazanç net olarak belirecektir. Ama ben en kötü ihtimali düşünüyorum. En kötü ihtimalle, devletin kendi borçlarından olan kendi dış borçlarının sermaye ödemeleri, devletin kendi borçlarının faiz ödemelerinden olan zararlarını da katıyorum. Bütün bunları da dikkate alırsanız asgari 1970 model yüksek oranlı, döviz gelirleri kısmında çeşitli kur uygulamalı bir devalüasyonla Türkiye'nin önemli bir fon yaratması muhakkaktır. Bu önemli fon da Türkiye'nin son derece muhtaç olduğu bir takım yatırımlara bir takım darboğazlara sevk edilerek, bütçenin açığı kapatılarak, istikrar politikasına yardım edilebilir. Bu rakamlar gösteriyor ki, yüksek oranlı, çeşitli kur uygulamalı,

1970 modeli bir devalüasyon Türkiye için son derece faydalıdır ve bazı çevrelerin iddia ettiği gibi bu «kuşluk» değildir. Öyle bir makale çıktı. Bana birjisi yollamış. «Devalüasyon ve kuşlar» adıyla bir makale. Devalüasyon fikrinin, karma ekonominin, piyasa ekonomisinin, piyasa ekonomisinin işleyişinin asgari bilgilerinden yoksun, fakat son derece seviyesiz iddialarla ve yutturmacalarla dolu bir yazı. Bu hükümet geçen enflasyonun ekonomide yarattığı çarpıklığı gidermeden, yani geçen enflasyonla dışla bağı kopan fiyat seviyesinin, dışla bağına ciddi bir devalüasyonla yeniden kurmadan, başka hiçbir tedbir olamaz. Başka alacağı hiçbir tedbir böyle çarpık bir ekonomide etkili olamaz. Bu tedbiri aldıktan sonra istikrara dönük bir takım politikalarla enflasyonun devamını ve yüksek oranda tecellisini önlerse Türkiye yeni bir istikrar ve kalkınma dönemine girer. Bu dönemde, dış borçlanmalara kur garantisi verilmesi tatbikatından kesin olarak kaçınılmalıdır. Bu tatbikat benim kanaatimce hem gayri kanunidir, hem gördüğünüz gibi açıkça haksızdır. Devlet, DÇM lerden yararlanlara, büyük prim vermiş olmaktadır. Kimdir Türkiye'de DÇM den yararlanan? Açıkça söyleyelim, Türkiye'de DÇM sistemi birkaç bankanın, birkaç büyük müteşebbisin, yani bir sanayi ticaret ve banka oligarşisinin yararlandığı bir mekanizmadır. Onun dışında küçük müteşebbis, orta müteşebbis, alelade müteşebbis DÇM getirebilmiş midir?

DURAKBAŞA — Yalnız Sayın Kurdaş, DÇM ler dışında, projeye dayalı olan...

KURDAŞ — Tamam sonradan geldi o...

DURAKBAŞA — Demek isterim ki, örneğin bir firma bir yatırıma girerken hesabını yaptırmış, ondan sonra da, Hükümetin aldığı kararlarla, nihayet Türk parasının kıymetini düşüren hükümetin aldığı kararlar, kıymet düşüyor, fiyatlar yani gerçekleştirme fiyatları yükseliyor. Bu firma ne yapar? Yani ben DÇM leri, düz DÇM leri kastetmiyorum. Örneğin Sınai Kalkınma Bankasının projesini...

KURDAŞ — Onu da söyleyeyim Sayın Durakbaşa. DÇM ler hakkında zannediyorum hiç birimizde tereddüt yok. DÇM sistemi benim kanaatimce bir kere durdurulduktan sonra, bazı özel kişilerin hükümetler üzerine tazyiki ve telkinli ile yeniden getirilmiştir. DÇM sisteminden bir kaç banka geniş ölçüde yararlandı ve birkaç büyük müteşebbis yararlandı. DÇM den bugün yararlananların bir tahlil yapılsa, bundan zaten mali gücü olan, dış ilişkileri olan, sınırlı sayıda bir takım firmaların ve bankaların yararlandığı görülecektir. Devlet bunlara kur garantisi vermekle aslında sosyal adaletle son derece aykırı bir tedbir uygulamıştır. Diğer taraftan son yıllarda, son 8 ayda kredilere de bu garantiyi vermeğe başladı. Sınai Kalkınma Bankasının getirdiği kredilere. Diğer kredilere...

DURAKBAŞA — Özel dış kredi var.

KURDAŞ — Burada iki noktayı gene birbirinden ayıralım. Devlet DÇM ye verdiği kur garantisi gibi akseptans kredilerine, kabul kredilerine, değin başka kredilere de kur garantisi verdi biliyorsunuz. Bu yüzden şimdi dış ilişkileri olan ellerinde banka bulunan firmalar hemen hemen bütün mal ithalatlarını, hammadde ithalatlarını akseptans kredisi kanalıyla yapıyorlar. Böylece bu zevat bugün depolarına yığıdığı malların devalüasyon riskini de milletle sırtına yüklemiş olmaktadırlar. Haksız ve savunulamıyacak bir tatbikat. Şimdi bunun dışında sırf yatırımlar için kullanılan kredilerin durumu var. Sırf yatırımlar için kullanılan kredilerin durumu DÇM ve akseptans kredi tatbikatına kıyasla biraz daha savunulabilir haldedir. Yalnız onun da zaafı şudur: Devalüasyon için yapılmaktadır? Suni, fazla değerlenmiş olan bir kuru gerçek piyasa değerine çıkarmak için. Dövizli Asgari gerçek piyasa değerine çıkarmak ve daha akıllı davranıp ta onun biraz üstüne çıkarmak için. Bugün ithalat yapan bir yatırımcı, sağladığı

kredi ile aslında, gerçek değerinin çok altında bir fiyatla makina yatırımlarını sağlamaktadır. Düşük bir dövizle sağlıyor. Mesela 16 türk lirası eşit bir dolar seviyesinde sağlıyor. Ayrıca teşvik tedbirleriyle gümrük muafiyetinden, yatırım indiriminden, ucuz kredilerden de... yararlanıyor.

DURAKBAŞA — Tabii yani yatırımcı bu yönden teşvik edilmiş oluyor.

KURDAŞ — Ona bir de ayrıca kur garantisi vererek, burda sağladığı kazancı permanant hale getiriyorsunuz. Bir de devalüasyondan sonra bu makina ve teçhizat hemen hemen otomatikman yeni devalüasyonla getirilen fiatların seviyesine uyuyor. Yani şöyle arz edeyim: Bir zat devalüasyondan evvel makinalarını 16 türk lira bir dolara eşit kuru üzerinden getiriyor. Devalüasyondan sonra aynı yatırımı bir başkası 30 türk lirası bir dolar üzerinden yapıyor. Aynı yatırımı yapan yeni yatırımcı. Binaenaleyh birincisi ona nazaran otomatikman avantajlı hale geliyor ve onun yatırımları o derece kıymetleniyor.

DURAKBAŞA — Ama bu bir bakıma tabii. Çünkü daha evvel gelmiş olan bütün makinalar için aynı şey var. Yani devalüasyon otomatik olarak evvel gelmiş olan tesislerle sonra eskimiş olan tesisler arasında bir fark meydana getiriyor.

KURDAŞ — Yalnız eskiden bizde ve bütün dünyada yatırımı evvelce yapmış zatın, ilk kazancı muhafaza edilir, ona ek bir kaynak, ek bir teşvik yapılmazdı. Şimdi burda biz ona hem düşük dolardan, düşük kurdan veriyoruz, hem de bir devalüasyona karşı garantiliyoruz. Yalnız şunu arz edeyim, bu tip ithalâtın durumu öbürkülerine nazaran bir derece kabilli müdafadır.

HATİBOĞLU — Ben de öyle düşünüyorum.

KURDAŞ — Bir derece kabilli müdafadır. Temelli kabilli müdafa değildir, ama bir derece kabilli müdafadır. Böyle tatbikatın Türkiye açısından özel sakıncası veya zararı, ise şudur: Gerçek yatırımcı bir gruba böyle bir garantiyi vermek bahanesi altında, bir taraftan kabul kredisi sistemiyle bugün her türlü tüketim malı getirenlere bu imkan dağıtılmaktadır, diğer taraftan aynı kapıdan kocaman bir DÇM heyulası girmiştir ve bu haksız sistem sanayi oligarşisine ve banka oligarşisine hizmet etmekte ki, sosyal adalete aykırı, haksız bir tedbirler manzumesi, aynı zamanda benim kanaatimce kanunsuz bir tedbirler manzumesi. Çünkü Türkiyede Devlet Meclisten bir kanun çıkarmadan Hazineyi zarara sokamaz, taahhütte bulunamaz. Burda ise Hazine milyarlık zararlar 24 milyarlık bir yük altına sokulmuştur. Asıl konumuza dönelim. Hükümetin ekonomide alması lazım gelen ilk tedbirin ciddi bir devalüasyon olduğunu ve bu devalüasyonun bir fon yaratacak, dolayısıyla istikrara yardım edecek biçimde olması gerektiğini ve devalüasyona paralel olarak, vergi iadesi sistemi ile birlikte DÇM sisteminin, kur garantisi sisteminin ortadan kaldırılması gerektiğini söylüyoruz. Böyle bir devalüasyondan sonra Türkiyenin dıştan meşru biçimde düşük faizlerle uzun vadeli borçlanmak imkanlarının da son derece artacağını belirtmeliyim. Bütün dünya evvelcede işaret ettiğim gibi böyle ciddi bir Türkiyeye imkanlarını en geniş şekilde açacaktır. Çünkü emniyet bulacaktır. Türkiye ciddi bir devalüasyon ve istikrar programı ile uzun vadeli kaynaklara da yeniden yönelmiş, kapkaççı, arada bir sürü komisyoncunun olduğu dolayısı ile vergi kaçakçısının olduğu DÇM gibi sistemlerden kurtulmuş olacaktır. Bundan sonra başka ne tedbir almalıdır? Benim kanaatimce Devlet bundan sonra acil biçimde enerji sorununa eğilmelidir. Acil biçimde vergi sorununa eğilmelidir. Türkiyede bütün lüks tüketim vergi kapsamına alınmalıdır. Geçen bir seminerde belirttim: Türkiyede defter tutma ve yıllık beyanname verme sistemi tamamen yaygın hale getirilmelidir. Ancak bu şekilde günümüzdeki, yaygın vergi kaçakçılığı önenebilir. Devlet aynı zamanda iş yerindeki muharebeye de müdahale etmelidir. Biliyorsunuz bugün

toplu sözleşmeyi teker teker iş yerine götüren bir düzen içinde iş yerlerimiz harp halindedir. İş verenlerimiz teşkilatlanmak istiyor. Bu muharebeyi de daha da şiddetlendiriyor. Bunlar da akli biçimde düzenlenmelidir. Yeni hükümet böyle tedbirler alabilir mi? Şu konuyu açıkça belirtiyim ki, bugünkü seçim sistemimiz, bugünkü partiler sistemimiz aslında böyle cesaretli kararlar alacak Hükümetleri ortaya çıkarmamaktadır. Ama birtek ümidim var. Bu Hükümetin kaçacağı yoktur. Bu Hükümet artık duvara dayanmıştır. Kaçamayacaktır tedbirler almaktan, oyalamaya kalkarsa hem kendilerine hem de memleketeye çok pahalıya mal olacaktır. Ciddi tedbirleri almamak için yeni hükümete yapılacak telkinlere karşı şunu söylemek gerekir. Türkiye bu dönemde ciddi tedbirler almazsa, bu günkü ekonomik keşmekeş devam eder, sanayi durur, işsizlik artarsa, Türkiye'nin politik rejimi de çok ciddi sorun haline gelebilir. Hatta rejim sokaklarda patlayan tüfeklerin namlularına hedef ve kurban olabilir. Bunun için Hükümetler ciddi tedbir alma ihtiyacındadır. Hükümet programı için söyleyecek fazla birşey bulmuyorum. Sayın Akgüç bunları güzel belirtti. Her hükümet programı iyidir. Hükümetin icraatını görmek gerek. Bugünkü hükümetin icraatının da acele olması zorunluğudur. Eğer Ağustos, Eylülü geçirirse çok zor günler onları bekliyor. Vatandaş olarak tabii bizleri de bekliyor.

ERSOY — Sayın Kurdaş. İzahlarınızdan anlaşıldığına göre bugünkü çıkmazdan kurtulmanın tek ve ilk yolu olarak devalüasyonu öneriyorsunuz?

KURDAŞ — Hayır tek değil, ilk yolu, birinci tedbir olarak.

ERSOY — Vazgeçilemez ilk adımı ve bunun diğer tedbirlerle, istikrar tedbirleriyle desteklenmesini öneriyorsunuz. Ben bu noktayı esas alarak şöyle bir soru yöneltmek istiyorum: Bu hükümet programı bir evvelki hükümet programında, daha doğrusu seçimlerden önceki hükümetin programında olduğu gibi, yatırımlar konusunda büyük vaatleri muhtevî. Gerçekten, mevcut Hükümet tandans itibarıyla daha çok yatırımcı, daha çok Türkiye'nin geliştirilmesine dönük hamlelerin bulucusu, koyucusu, uygulayıcısı olarak tanınmakta. Yeni programda da bu havayı aynen görebiliyoruz. Şunlar yapılacak, bunlar yapılacak. Şimdi acaba hem bunları yapmak, hem de devalüasyon ve buna eklenecek tedbirlerle kısa vadede bu darboğazları aşmak, uzun vadede de, kalkınma hamlesini sağlıklı şekilde yürütmek mümkün müdür? Geleceğim nokta, gelişme hızımızdır. Siz acaba gelişme hızımızın düşürülmesi gereğine inanıyor musunuz? Yoksa devam mı etmeliyiz bu hamlelere?

KURDAS — Bizim ciddi ilk adım, kaçınılmaz, vazgeçilmez ilk adım olarak düşündüğümüz yüksek oranda, aynı zamanda önemli kaynak yaratacak bir devalüasyon yapılır ve bu devalüasyon vergi tedbirleriyle ciddi şekilde desteklenirse. Türkiye bütün kalkınmaların esas olan cebri tasarruflardan kaynak yaratmada önemli mesafe almış olabilir. Milli gelirimizdeki artış hızının hiçbir şekilde düşmesi savunulamaz.

HATİPOĞLU — Ben savunacağım Sayın Kurdaş.

KURDAS — Ben savunmam. Çünkü, savunursam o zaman birinci devalüasyon fikrine karşı olanların da eline arzu eman vermiş olurum. Bir kere o aşçandan savunmam. İkincisi de ben Türkiye'de tüketim giderlerinin kısılabilceğini, kaynakların mobilize edilebileceğini, kaynakların bütütlebileceğini ve bu kaynakların akli biçimde kullanılarak veriminin son derece artırılabilceğini görmekteyim. bilmekteyim. Türkiye'de yalnız kaynak kıtlığı yok...

Son birkaç cümleyi tekrar özetliyeyim. Yüksek oranlı, çeşitli kurları ihtiva eden, döviz gelirleri kısmında önemli kaynak yaratacak bir devalüasyon, ciddi vergi tedbirleriyle tamamlanırsa Türkiye hızlı kalkınması için muhtaç olduğu

kaynakları önemli ölçüde mobilize edebilir. Diğer taraftan Türkiye'de kaynak kullanımında büyük dağınıklık olduğu, koordinasyonsuzluk olduğu ve şimdi öğrendiğim çok güzel bir Türkçe kelimeyle savurganlık olduğu, israf olduğu herkeşe bilinmektedir. Türkiye hem kaynaklarını arttırabilir, hem kaynaklarını daha iyi kullanarak, kalkınma hızını bugün gördüğümüz oranın üstüne çıkarabilir. Ben yalnız bu oranın kabili idame, devam ettirilebilir olduğunu değil, akli bir kaynak mobilizasyonu ve akli bir dağılımla çok daha yükseğe çıkarılabileceği kanısındayım. Türkiye'de bir teknik bilgi, bir teşebbüs bilgisi ve bir pazar birikimi olmuştur. Devlet kendine düşeni yapar, kaynakları mobilize eder, bunları israf etmezse Türkiye bu kaynaklarla akli kalkınma düzeni içinde önemli yatırım hamlelerini finanse edebilir. Meselâ, devalüasyonda doları, 30 Türk lirası yerine doları 33 TL. yaparak ve bu seviyede mütemadiyen devam ettirerek ihracat kısmındaki çeşitli kambiyo kurlarıyla, bir manada tarım üzerine konmuş vergileri devam ettirebilir. Böyle bir çeşitli kur uygulamalı kambiyo düzeni altında Türkiye'de en yüksek ihracat geliri tarım sektöründe olduğundan, tarımın da bir manada vergilenmesi demektir. Geniş baz üzerinden vergilenmesi demektir. Ama bu vergileme onların hakkını alacak biçimde olmamalı, yani, kur o şekilde ayarlanmalı ki, kur onlara gerçek düzeyde gelmeli, teşvik edici düzeyde gelmeli, fakat ithalât sektöründen yüksek alınarak, bir manada ithalât sektörü kanalıyla tarım vergilenmelidir. Böyle bir sistem içerisinde, ki ben bunu bütün az gelişmiş memleketlere öneririm, (yani hafifçe az değerlendirilmiş bir kur politikası uygulamasıdır bu,) Böyle bir politikayla kambiyo sisteminde büyük fonlar yaratmak imkânı vardır. Ayrıca vergi potansiyeli vardır, Türkiye'de. Biliyorsunuz son 7 yıldır Türkiye'de hiçbir vergi tedbiri alınmadı. Ona rağmen % 8 kalkınıyor gözüküyor, ki ona inanmıyorum, biliyorsunuz. Ben o kalkınma rakamlarında yanlışlık olduğu kanısındayım, onu bir yazımda belirttim. Eğer hiçbir vergi tedbiri alınmadan bu israf politikası içerisinde aşırı tüketimi her zamandan fazla teşvik eden ortamda % 7,5 kalkınma hızı sağlanıyorsa ciddi bir devalüasyon, ciddi kaynak yaratan bir devalüasyon, ciddi vergi tedbirleri, giderler üzerinde ciddi bir kontrol tüketimin her tedbirle kısıtlanması, yatırımların en bilimsel biçimde kombine edilerek yürütülmesi çerçevesinde Türkiye çok daha hızlı kalkınabilir. Onun için ben bu açıdan müspetim, iyimserim.

ERSOY : Sayın Kurdaş bir sorum daha var. İleriye bakışlarımızda kendimizi kurtaramadığımız kötümserlikten, dış ticaret açığı yönünden, siz korkmuyorsunuz gibi anladım. Halihazırda ihrac potansiyelimiz 2 milyar dolayında görüldüğüne göre yüksek devalüasyon tedbiriyle bunun 2,5 olacağını söylüyorsunuz. Vadesini belirtmediniz. Herhalde kısa vadede diyorsunuz.

KURDAŞ : Birinci yıl demek istiyorum.

ERSOY : İthalatımız şimdiden 6 milyarlık bir ihtiyacı gösterdiğine ve şu kalkınma hamlesi o rakamları da çok süratli şekilde arttıracağına göre, aradaki farkı kapamak ve dengeyi kurmak nasıl mümkün olacak? Bu konuda sizin gösterdiğiniz yol devalüasyonunun yaratacağı istikrar ve Türkiye'ye güven havası içerisinde dışarıdan büyük borçlar sağlanabileceğidir. Bu büyük borçlar ve hattı uzun vadeli borçlar bizim hem bu günkü ihtiyaçlarımızı, hem de devamlı genişleme temayülü gösteren dış ticaret açığımızı ortadan kaldıracak derecede bir kalkınma noktasına bizi götürebilecek mi? Yani, nihayet ne yapacağız ki, veya ne zaman ithalâtımızla, ihracatımızı aşağı yukarı birbirini dengeleyebilir hale getireceğiz? Devalüasyon, buyurduğunuza göre, çarpıklıkları düzelteceğine göre, kronik yetersizlik, içindeki ekonomimizde, aslında belki ekonomi yetersiz değil ama tezahürü kronik yetersizlik şeklinde, 2 milyarda çakılmış ihracatımızla meselelerimizi nasıl halledeceğiz?

KURDAŞ : Yanlış kur politikasının eseri.

ERSOY : Bu devalüasyon veya devalüasyonlar bizi bu köprüden geçirecek mi— Hedefe vardıracağız mı?

KURDAŞ : Geçirecektir efendim. Kısaca izah edeyim. Evvelâ bir örnek vereyim. 970 devalüasyonundan evvel de buna benzer bir durumdaydık. 970 devalüasyonu Türkiye'nin dış ödemelerindeki darboğazı kaldırdı. Biliyorsunuz. İhracat çok büyük bir yükseliş gösterdi, ithalât ondan daha az oranlarda arttı ve 973 yılında ilk defa tarihimize cari işlemler dengesi müspete dönüştü. O dönemde (70-73 döneminde) kalkınmaya yatırım hamlelerimize ve teşvik tedbirlerinin özellikle etkisi altında büyük ölçüde devam ettik. Yatırımlarımızda hiçbir kısıntı olmadı. Yatırımlarımızda sıkıntı da olmadı, gecikme de olmadı. Bu bize güzel bir örnek olmalıdır. Türkiye ciddi bir kambiyo kuru politikası izler, yani bir piyasa ekonomisinin gereklerine uygun olarak piyasanın arz ve talep kurallarına göre belirleneceği denge kurunu göz önünde tutarak, asgari o denge kurunda veya hafif az değerlenmiş bir kambiyo kuru politikası izlerse, dış ödemelerinde hiçbir darboğaza girmeyeceğini kesinlikle belirtebilirim. Türkiye'nin ihracatının böyle bir sistem içersinde kimsenin tasavvur edemeyeceği ölçülerde artması mümkündür. Biz bugün dünyada ihracatı GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) ya oranı en düşük memleketlerden biriyiz. Hatta en düşük memleketiz. Neden? Çünkü biz geçen kırk yılda döviz kazanan sektörleri daima baskı altında tutan, sadece ithalâtçıyı, montajcıyı, döviz tüketeni mükafatlandıran bir kur sistemi uyguladık. O sistemde, o döviz kazanan sektör, ihracat sektörü hiçbir zaman nefes alamadı ki, sadece 70 ten sonra hafif nefes aldı ve onun cevabını çok olumlu biçimde verdi. Düşünün bir memleketin ihracatı bugün GSMH'ların % 4'ü civarında. % 4'ü. Dünyada böyle memleket yok. Eğer siz normal bir kambiyo kuru politikası izlerseniz, yani ihracata lâyık olduğu fiyatı verirseniz, ihracatınız dünya ortalamasına çıksa...

HATİBOĞLU — Dünya ortalaması % 16

KURDAŞ — İhracatın GSMH ya oranı % 16 olur. Nasıl olur? % 4 ihracatınız var demek, siz GSMH'nın % 96 sını içerde tüketiyorsunuz demektir. İhracata iç pazardan daha yüksek bir fiyat verirseniz, ihracatçı içerde mi satar, dışarıya mı ihraç eder? Dışarıya ihraç eder. O zaman % 96 sı iç pazarda tüketilen GSMH'nın % 2 sini ihracata yöneltirseniz, her yıl ihracatımızda % 50 patlama olur. Diğer taraftan sizin ekonominiz iddialara göre % 8 artıyor. Bu % 8 in, % 3 ü ihracata yönettirirseniz, böyle bir dışa dönük politikayla, ihracat her sene double olur. Döviz kazanan diğer sektörlerinizde de benzer bir durum var olur. Türkiye'de için turizm gelişmiyor? Daima turistik tesisin kazandığı dövize, 30 yıl, hep adama düşük fiyat vermişsiniz. Ondan sonra her turizm Bakanı çıkar, turizmi geliştireceğiz der. Bir piyasa ekonomisinde, bir malın üretiminin, bir hizmetin üretiminin geliştirilmesinin birinci şartı, ona fiyatını vermektir. Siz ona fiyatını vermezseniz hiçbir sektör genişlememez. Gerçekçi kur politikası içinde Türkiye'de büyük bir turistik patlama olabilir. Bakın, 970 ten sonra turizmde müspete doğru gittikti, fazlaya doğru gittik. Son iki yılda kurun suni durumu düşmesiyle, bütün millet kadını çocuğuyla dış seyahate gidince şimdi gene menfiye döndü. Turizmin kur politikasına karşı ne kadar hassas olduğunun bu çok tipik bir örneği değil midir? Diğer taraftan gerçekçi bir kambiyo kuru politikası, dışardaki işçilerimizin memleketi devamlı bir kaynak transferini teşvik edecektir. Hatta bırakmış paraları bile Türkiye'ye gelebilir. Siz bugün işçiyi, markına 10 lira verirseniz Almanyada benim işçilerimin hesabında mark kalır mı? Hepsini Türkiye'ye getirir. Siz eğer Türkiye'de üretilen mala dış pazarda uygun bir fiyat verirseniz,

yani uygun kur verirsiniz demektir ve bu kuru devamlı o seviyede tutarsanız hiç tasavvur etmiyeceğiniz dışa ihraç edilecek mallar çıkar ortaya. İnsan saçı bile ihraç edilir. Vaktiyle 1968 de hatırlarsınız bir seminerde siz fiatını verin, Türk vatandaşları sırtından gomleğini çıkarır ihraç eder demiştim. Buna mukabil eğer kurunuzu suni bir seviyede tutarsanız, yani dış fiat iç fiata nazaran çok ucuz olursa, Türkiyede hiç bir şey üretilmez, her şey ithal edilmek istenir. Biz bir fiat ekonomisinde yaşıyoruz. Bu fiat ekonomisinde arzı, talebi, üretimi, dağıtımı düzenliyen mekanizma fiattır. Döviz kuru da bir fiattır. Dışarıya, ihraç edilen mal ve hizmetlerin fiatıdır. O fiyatı düşük tutarsanız, o mal ve hizmetler üretilmez, sonunda bütün dünyada ihracatı GSMH nin en düşük memleketi haline gelirsiniz. Yani biz Afrika ülkelerinden de, ihraç gücü, bığısi, Know-how'ı, zevki daha geri bir milletmiyiz? Hayır. Bu bizim politikalarımızın ürünüdür. Türkiyenin bugün başına gelen Tanrı vergisi değil, bünyevi değil, afedersiniz, kronik değil, bunu hep Menderes'e de söyledim, bu bizim hatalarımızın sonucudur. Biz bu hataları 40 yıldır yapıyoruz, eser ortada. Bir ekonomi dışarıda döviz sarfedeni mükafatlandırır bir politika izlerse akibeti budur. Dışarıda döviz kazananı mükafatlandıracaksınız. Onu mükafatlandırdığımız zaman % 4 olan ihracat/GSMH oranı % 16 ya, dünya ortalamasına çok çabuk fırlar. 950 de Yunanistan bizim durumumuzdaydı. Şimdi Yunanistan tamamıyla ihracata dönük bir ekonomi. Kore'ye bakın, Formaza'ya bakın. Türkiye Avrupa'ya yakın ülkelerden biri. Bizim çok çeşitli iklim avantajımız var, kaypak avantajımız var, insan kültür, tarih avantajımız var. Türkiye hayli birikimi olmuş bir ekonomi. Bu ekonomiyi baskı altında tutan, bu ekonomiyi, hızının belki beşte birine düşüren hep bizim hatalı politikalarımızdır ve korkunç bilgisizliğimizdir. Bakın bu kadar açık bir gerçeği ana muhalefet partisinin profesör sözcüsü dahi kavrayamamış. Küçük (% 4) bir ayarlama yapıyor, Hükümet, ona adeta suç işlemiş gibi hücum ediyor. Niye? Temel iktisadi bilgilerimizde yıllar boyu döviz tüketen sektörün yaptığı uydurmalarla, propagandayla yaratılmış bayağı bir şartlanma vardır. Türkiyede herkes size aynı sahte, bilimsiz argümanları verir.

AYSAN — Malımız varmı ki satalım? gibi.

KURDAŞ — Malımız var mı? Efendim yatırımlar pahaladır, efendim devalüasyon yapan Hükümet düşer. Ve daha buna benzer bir sürü uydurma. Mesele son zamanlardaki uydurmalar: -Efendim, devalüasyon yapmayalım, gerçekçi kur uygulayalım-, biliyorsunuz bu da Türkiyeyi bir sene oyaladı. Şimdi yeni yazılar çıkıyor. Gerçekte az gelişmiş ülkelere yapılabilecek en kötü telkin, az gelişmiş ülkelerin rahatlıkla sömürülmesi için en kötü telkin, fazla değerlenmiş bir kambiyo kuru uygulamaktır onlara. Yani gerçek değer in altında bir kur uygulanmasıdır. Az gelişmişlere siz bunu uygulayın asla kalkınamazlar. Fazla değerlenmiş bir kambiyo kuru politikası uygulayan az gelişmiş bir ülke, dışa dönük ekonomi kuramaz. Yatırım yapamaz ihracata dönük. Binaenaleyh pazarını, zaten dar olan pazarını genişletemez. Döviz dar boğazını gideremez. Dışa muhtaç olur. Muhtaç olunca da, onun politik baskısı altında kalır. Onun için son derece ümitliyim. Türkiye akli politikalar uygularsa bu darboğazın altından çıktığı gibi, Avrupanın tehdit edici rakiplerinden biri haline gelebilir. Ben, büyük sanayi kuracağız, tank yapacağız, uçak yapacağız, makina yapan sanayi yapacağız, gibi bombastik laflar etmek istemem. Bu ekonomi iğne ihraç ederek, kravat ihraç ederek, domates salçası dahi ihraç ederek, Batı Avrupanın en müreffeh ülkelerinden biri haline gelebilir. Bu ekonomide bir potansiyel vardır. Ciddi bilimsel bir Ekonomik politika içinde tabii Türkiye hızla sanayileşecektir. Ciddi bir kur politikası uygulayın, Türkiyede dışa dönük sanayi kurulum ve Türkiye başlıca sanayi ihracatçısı memleketlerden biri haline gelir. Üç yılda iplikte ne oldu?

Tekstilde ne oldu? Üç yılda birazcık dengeye yakın, gerçeğe yakın bir kur politikası izledik. Avrupa bu sefer ihracatımıza kota koymak zorunda kaldı, değil mi? Sonra şunu arz edeyim, bir ekonomik topluluğa girerken, eğer gerçekçi kur politikası uygulamıyorsanız, hiç bir topluluğa girmeyin. Çünkü gerçekçi kur politikası uygulamamak demek, aslında gümrük duvarını kaldırmak demektir. Yani gerçekte 30 lira olması lazım gelen bir kuru siz 15 te tutarsanız, gümrük duvarınızı sıfıra indiriyorsunuz demektir. O şartlarla bir Avrupa ortak pazarına nasıl girersiniz? Her hangi bir ekonomik topluluğa nasıl girersiniz. Mahvederler sizi. Mevcut sanayimiz tutunamaz, hiçbir şey olamaz. EVELA gerçekçi kur uyguluyacaksınız, asgari denge kuru uyguluyacaksınız, hatta denge kurunuz 30 sa siz 35 yapacaksınız, dumping yapacaksınız. Avrupa size kuru Revalüe et diyecek. Batı Almanyanın başarısı nerede? Japonyanın başarısı nerede? Hep az değerlenmiş kur politikası uyguluyorlar. Yani under value, mütemadiyen onları Revalüe ettiriyorlar. Fakat Almanyada fiyatlar dışarıdan daha kontrollü olduğundan, öbür memleketlerde enflasyon var. Kısa bir süre sonra Almanyadaki gene az değerlenmiş duruma (under value) durumuna düşüyor, gene bastırıyorlar gene Revalüe et diye. Bu gerçekleri Türkiye bir türlü anlamıyor. Nasıl anlatacağız bilmiyorum. İlk defa bana siz ümit veriyorsunuz; sizle sık sık konuşmak arzu etmemin aslında gerisindeki etken, iten tatlı güç budur. Hiç olmazsa böyle bir çevrede gerçekleri, açıkça söyleyebiliyoruz. Baştan aşağı hatalı bir politika Türkiyeyi bu noktaya getirmiştir. Moritanya'nın bile % 4 değil ihracatı. Ben mi ondan geriyim? Bir noktayı daha söyleyeyim. Kambiyo kuru 10 lira = 1 US \$ dersanız Türkiyenin önümüzdeki yıl ihracatı bir milyar dolara düşer mi? İşte efendim, o kadar açık bir delil ki bu. Ne olur, herkes içerde satmak ister. Geçen yıl, daha evvelki, daha evvelki yıl dışa dönük tekstilci malının şimdi hepsini içerde satmak istiyor. Çünkü iç fiyatı dışarıdan daha cazip. Benim bu konularda, kusura bakmayın çok fazla uzattım, söyleyeceğim bunlar.

ERSOY — Teşekkür ederiz. Sayın Aysan, sizden görüşlerinizi rica edelim. Bir taraftan ayrıca, aynı konuda yani Hükümet programı ve devalüasyon konusundaki görüşlerle birlikte lütfen, bir de şu soruya cevap mümkün olur mu? Bu program farzedelim ki aynen tatbik edilecek. Burada ne yazılmışsa o olacak ve başka da hiçbirşey yapılmayacak. Uygun mu, yeterli mi? Başka şeyler daha eklenmeli miydi? Siz özlediklerinizin, beklediklerinizin hepsini bunda buluyor musunuz?

AYSAN — Bende cumhuriyetin kuruluşundan bu yana gelen hükümetlerin programları var. Sayın Kurdaş doğru söylüyor. Bu program hemen hemen aynı onlarla. İşte o faizsiz kredi, gibi hususlarda var ise de, onlar olmayacak belki. Olamaz zaten. Şimdi bu genel ifadelerle bu programı uygulayacağız desek, 30-40 yıl ister uygulamak için. Onun için yani bence programın sözlerini bırakıp bu hükümet ne yapabilir, ne yapmalıdır sorusuna cevap vermek daha iyi. Yani aşağı yukarı Sayın Kurdaş'ın konuşması içerisinde. Ben herşeyden önce devalüasyon konusunda konuşukları herşeye katılıyorum Sayın Kurdaş'ın. Muhakkak istikrar tedbirleriyle beraber gelmelidir. Yani devalüasyondan sonra enflasyonun durdurulması şarttır. Çünkü devalüasyonun sebebi de enflasyondur. Bence Hükümet şimdi başarılı olabileceksa o ilk tedbir öyledir. Ama ondan sonraki dönemde enflasyonu önlemek için önemli problemleri vardır. Yani durdurabilmek için çok esaslı sancı verici işler yapması lazım gelecek. Şimdi belirli bir süre önlenemeyeceği nazarı dikkate alınırsa, ben burada da indeksleme diyorum, yani bizim dahildeki toptan eşya fiyatları indeksini dolara bağliyacaktınız. O ne kadar yüksek giderse, dolar kuru da, diğer döviz kurları da cna göre ayarlanacak ve zannediyoruz ki bir emniyet sübabı teşkil eder. Pratik bir sübab. Şimdi devalüasyondan

sonra istikrar tedbirleri diye izah ettiler. Orada, yani Sayın Kurdaş'ın beyanlarına katılıyorum da, bunun nasılı üzerinde durmak lazımdır. İktisadi Devlet Teşekküllerinin mal ve hizmet fiyatlarını yeniden ayarlamamakla bu işin içinden çıkılabileceğini tahmin etmiyorum. Bazı mamullerde yarısının altında fiyatlarla satılıyor, bazı mamuller de üçte bir fiyatlarla satılıyor. Bu olmaz. 4-5 yılda iki fiyat ayarlaması yapılıyor.

HATİBOĞLU — Sayın Aysan, şu soruyu sorabilir miyim bu arada? Bu hükümetin gazete kâğıt fiyatlarını arttırarak yürüyeceğini sanıyor musunuz?

AYSAN — Yani, başarısı için şart görüyorum. Arttırabilir mi? Benim bazı bilgilerim var, arttırmayacak görünüyor. Ama şu günde ithal edilen kâğıdın, belirli bir cins kâğıdın maliyeti 8 kûsur liraya geliyor. 4,5 liradan Seka satıyor. Yani bunu bir belirli işletmecilik anlayışıyla, bir belirli ekonomi anlayışıyla bağdaştırmaya imkan yok.

ERSOY — Burada artırılacağına dair bir işareti ben görüyorum. Diyor ki, iktisadi devlet teşekkülleri, kârlılık, verimlilik esasına göre ve kaynak yaratacak şekilde çalışacak. Diyeceksiniz ki bu genel kaide, hatta bunların kanununda, tüzüğünde var. Ama...

AYSAN — 440 sayılı kanununun bir maddesi.

ERSOY — Tabii aynen var. Ancak, mevcut şartlar içersinde bu cümlelerin programa yazılmış olması, «bunlara zam yapacağım» manasını veriyor bana.

AYSAN — Ben de öyle anladım. Ama bu kadar zaman geçti, meselâ çok süratli olarak petrol fiyatı ayarlanabiliirdi. Burada hiçbir işaret yok.

ERSOY — Petrol için de işaret var.

DURAKBAŞA — Sayın Ersoy, sizin bu söylediğiniz şekilde tefsir yapılırsa Bakınız ben de aksine bir hükmü okuyayım. Kamuoyunun aydınlatılmasında görev yapan ve demokratik rejimin temel varlığı olan hür basınımızın maddi ve manevi güçlüklerini gidererek, gelişmesi için her türlü kolaylığı göstereceğiz. Burda da aksine birşey vardır diyebiliriz. Aslında burda ne kadar aksine birşey yoksa, belki sizin söylediğinizde de o kadar yoktur.

ERSOY — Benim sözüm gazete fiyatlarıyla ilgili değildir. Genel olarak İktisadi Devlet Teşekküllerinin ürettikleri mal ve hizmetlere zam yapılacağı manasını veriyor bu cümlelerin bu programa yeniden alınmış olması.

AYSAN — Şimdi meselâ, çelişkili bilgiler alıyoruz Ankara'dan. Hakikaten dün Tekel bakanı söyledi, tekel maddelerine zam yapmak gereklidir diye... Gerçekten de gereklidir. Belirli bir süredir fiyatları ayarlanmayan mallar onlar. Onlarda gerekli ama asıl büyük şeyler var. Mesela bir taraftan petrol fiyatı var. Diğer tarafta tekstil fiyatları var.

HATİBOĞLU — PTT fiyatları var...

AYSAN — Yani o kadar büyük şeyler var ki, Tekel onlardan bir tanesi. Asıl ekonominin gidişini piyasaya getirecek, piyasa fiyatlarına getirecek, İktisadi Devlet Teşekküllerine, fiyat ayarlaması yapılmadan Türkiyede enflasyona çare bulunabileceğini tahmin etmiyorum. O kadar önemlidir. Yani devalüasyon birinciyse, ikincisi bu gibi fiyatların ayarlanması... Ondan sonra üçüncü tedbir. Hepsinin ben de bir tablo var. Hangi yıldan beri artırılmamış, fiyatları, bir bakın. Binaenaleyh 5 yıldır hiç dokunulmamış İktisadi Devlet Teşekkülü fiyatı var. Yani devalüasyonu yaptık, İktisadi Devlet Teşekküllerinin fiyatlarını arttırdık. Eskiden beri söylerim. Burada önemli bir sakınca benim incelemelerime göre şu: Hemen hemen İktisadi Devlet teşekküllerinin mal ve hizmet fiyatı Kabine kararına bağlanmış. Yani hükümet kararname yayınlayacak ta, bir malın fiyatı artacak. Şimdi bundan kurtarmak lazımdır onu. Düzeltme tedbiri olarak diyorum ki, İktisadi Devlet Teşekküllerinin normal şartlar altında bütün fiyatları Ticaret Ba-

kanlığı tarafından yayınlanan, toptan eşya fiyatları indeksine göre ayarlanmalı otomatikman ve bunun etkisi teşekkülün Yönetim Kurulunda olmalı. Yetkiyi Hükümete aldınız mı, yapmak isteseler bile 7 ay sürüyor.

ERSOY — Yetki Teşekküllerin Yönetim kurulunda. Fakat politik baskı dolayısıyla uygulanmıyor.

AYSAN — Hükümete gidiyor.

ERSOY — Gitmesi gerekmediği halde gidiyor.

AYSAN — Gitmesi gerekmediği halde çeşitli yerlere gidiyor. Bu arada...

DURAKBAŞA — Yalnız Sayın Aysan, bu teklif, bu öneriler zaten çok zamanlar söylendi, yani Hükümet böyle yapmalıdır dendi. Fakat arkasından da Türkiye'de hiç bir Hükümet bunu yapamaz dendi. Acaba bu hükümette yapma ümidi mi görüyorsunuz ki, bunları tekrar ediyorsunuz.

AYSAN — Maalesef. Program yapacağım diyor. Tek kurtuluş yolu bu olarak söylüyorum ben bunu. Yapıp yapmayacağı konusunda biraz tereddütüm var. Uzun vadeli çözüme bağlanmalı İktisadi Devlet Teşekkülleri fiyatları. Zaman zaman ayarlanmak olmuyor. Bu anlaşıldı. Enflasyonun klasik mücadele tarzı olan fiyatları yükseltip orada tutma politikasını benimsemelidir. Belediyeler tarafından yapılan kâ'ite kontrolü, Devlet tarafından yapılan kalite kontrolleri dışında bütün fiyat kontrolleri kaldırılmalıdır. Ben başka türlü mücadelemetmen yolunu görmüyorum. Şimdi bu genel mülâhazalardan sonra başka bir noktaya geleyim. Sayın Kurdaş'ın bahsettiği enerji meselesi çok zayıf bir noktamız. Benim çeşitli incelemelerden sonra ulaştığım yargı şudur ki, Türkiye'de bir on tane daha Çukurova Elektrik gibi kuruluş kurup da, eline imkânlar verseniz Türkiye'de enerji problemi çözülür.

ERSOY — Seyhan barajı olmadan, Çukurova Elektrik olur muydu? Yani demek istiyorum ki, o şirketi kurmak değil, önce barajı yapmak önemli değil mi?

AYSAN — Barajı da yapıyor o teşkilat, kurarsanız. Şimdi onun için Çukurova Elektrik'in çok ayrıntıları var. Size anlatmak istemiyorum. Nasıl yapıldı, o şirket nasıl kuruldu, nasıl geldi, ne kadar baraj yapabiliyor, ne kadar enerji kullanabiliyor. Ama model çok güzeldir. Önce dünyaya örnek teşkil edebilecek bir modeldir. Oradan devletin de katkısıyla böyle mahalli, bölgesel birkaç teşekkül kurulursa, enerji probleminin çözümlenmesine büyük katkısı olacaktır. Ayrıca, Sayın Kurdaş'ın, devalüasyon konusunda, darboğazları giderme konusunda söylediği bir hususa bir örgüt daha teklif ederek ekleme yapmak istiyorum. Avrupa piyasasına gitmenin ve oradan finansman sağlamanın çeşitli özellikleri var. Onun için herkes yapamıyor bunu. Ben bu konuda şöyle bir sonuca vardım: Türkiye'de dışardan yatırım kredisi, proje kredisi zor sağlanır idi son zamanlara kadar. Ellilerin başında Türkiye Sınai Kalkınma Bankasını kurduk. Oradan proje kredisi geldi Türkiye'ye. Özel sektöre tahsis edildi. Şimdi Avrupa piyasasında, bilhassa bu euro-dolar ve euro-money piyasalarında gelişmelerden sonra Türkiye'nin şöyle birşeye ihtiyacı olduğu ortaya çıktı. Türkiye Sınai Kalkınma Bankasına benzer, dışardan doğrudan doğruya finansman sağlayacak bir kuruluş lazım. Ama bu ne programda var. Ne de ciddi olarak böyle şeyler düşünüldü. Bu kuruluş büyük yarar sağlayabilir Doğrudan doğruya tahvil ihracı için, devlet garantisi ile oralardan fon sağlamak için. Bu, özel, teknik bir mesele olduğu için de, böyle herkes her yerden DÇM ve benzeri imkânlar temin etsin diye bırakırsak bu işi, 1951 den önceki proje kredileri istifadesi kadar olur. Yani sıfır olur. İhtiyaçların karşılanması o yoldan sağlanamaz. Şimdi bu hususları kaydettikten sonra, «Bu hükümet ne yapabilir.» sorusuna gelelim. Ben bir noktaya bağlıyorum başarısını bu hükümetin; o da asayıştır. Asayışi kontrol altına alamadığı takdirde bu ekonomik tedbirlerin hiçbirini alamaz. Orada birşey-

ler yapabilirse, ondan sonra çok sancılı olacak devalüasyonu da yapabilirse, sonra bu tedbirleri de alabilir ve bence başarılı da olabilir. Çünkü Sayın Kurdaş gibi düşünüyorum; pek çok ekonomik meselemiz o kadar düşük bir düzeydedir ki, azıcık birşeyler yapabilirse, onun üstüne çıkmak fırsatı vardır. Ama ben, tahmin ederim ki asayiş çok önemli biçimde meşgul edecek Hükümeti. Asayiş meselesi çözümlendi farzedelim. Ekonomide bu tedbirleri alabilir mi? Bir defa ben bazı davranışlarıyla, hemen hükümet olduktan sonraki bazı beyanatlara bakarak diyorum ki, Türkiyede bazı fiyat ayarlamaları yapılabilir. Ama petrol ayarlamasını yapabileceğini tahmin etmiyorum.

ERSOY — «yapacağım» diyor Sayın Aysan.

ERSOY — Ben tahmin etmiyorum.

ERSOY : O cümleyi size okuyayım. Bakınız, «çeşitli enerji ve yakacak kaynaklarının fiyat politikası ve bunlar üzerindeki vergileme ile üretim ve tüketim arasında dinamik ve geliştirici bir denge kurulacaktır.» Bunun manası petrole fiyat ve vergi yoluyla müdahale edileceğidir. «İstihsal ile istihlak arasındaki farkı vergi ve fiyat politikası uygulayarak dengeleyeceğiz. Bu farkı gidereceğiz» diyor. Yani zam yapacağım diyor. Daha açıkça yazamaz bunu.

AYSAN : Hayır açık yazamaz da, o zaman yapmıyacağım, anlamına da gelebilir. Ama ben...

ERSOY : Ama «fiyat ve vergi politikası» diyor.

AYSAN : Demirel'in daha önceki beyanatından, son zamanlara kadar söylediklerinden biliyorum ki, burada önemli bir iradı var. Yani petrol fiyatını tahmin etmiyorum önümüzdeki birkaç ay içinde arttırsınlar. Yani bilgiler onu gösteriyor şimdiden. Bu petrol fiyatını ayarlamadan da bu iş yani ekonomi meselemiz çözülmez. Çünkü şimdiki tahmin 1 milyar 700 milyon dolardır. Geriye 800 milyon dolarlık bir ihracat geliri kalıyor.

ERSOY : 800 kalmıyor ki; 1 milyar 700 bütün ihracatı götürüyor hatta. Yalnız Sayın Aysan 1 milyar 700 milyonun yani acaba bu rakamın kaynağı nedir? Çünkü şimdiye kadar ki trend...

HATİBOĞLU : 1 milyar 200 gösteriyor.

ERSOY : Evet, bunu doğrulamıyor. Yani biz 1 milyarı biraz geçtik 1976 da...

HATİBOĞLU : Ben 1 milyar 200 görüyorum.

ERSOY : Evet 1978 da 1 milyarı biraz geçtik yanılmıyorsam. Bunun 1.700 olması ihtimali ilk nazarda kabule şayan görünmüyor.

AYSAN — Ankara'dan muhabirlerin verdiği rakamdır bu. Ama doğru yanlış bilmiyorum. Gazete bilgisidir. Kaynağını bilmem, ama 1,5 milyar olursa yine kötü.

HATİBOĞLU : 1 milyar 200 olsa da kötü.

AYSAN : 1 milyar 200 dedik. Çok kötü, gene kötü. Yani piyasa ekonomisinde talebi kontrol altına almanın Sayın Kurdaşın söylediği gibi bir tek yolu var: Fiyatını ayarlıyacaksınız dünya fiyatlarına göre.. O sene içinde ayarlanacak.

HATİBOĞLU : Efendim ilâve edeceğim bir husus var: Hem size, hem de Kemal Beyedir bu cevabım: Ben de sizin gibi düşünüyorum, % 100 size katılıyorum da, bu gibi konuşan kimselere zamanın büyük uleması «hâlâ marjinal kelimelerle konuşuyorsunuz, Beyler bünyesel, strüktürel değişiklikler yapmak lâzım» demektedir. «Fiyat, marjinal denilen bir hadise artık kalmadı bu ekonomide. Hele geri kalan ekonomide hiç kalmadı» diyorlar. Onun için istediğimiz kadar biz konuşalım, kendi kendimizi aldatıyoruz, bir şey olmayacaktır.

AYSAN : Bunun alternatifi var, tüketimi kontrol etmek. Fiyatı bıraktınız. Fiyat faktör olmaktan çıktı benzinde, fuel oilde.

HATİBOĞLU : Çıktı, yok öyle şey...

AYSAN : Karne verin, onun başka çaresi yok ki. Karne verin sıraya koyun.

HATİBOĞLU : O hiç yapılmaz. Bu tedbirlerden bir kısmı var Sayın Aysan. Yani fiyat, İktisadi Devlet Teşekküllerinin fiyatları var burada. Ondan sonra ücretler konusunda ortada bir cümle var. Diyor ki; işçinin hakkını vereceğiz. Bir de, öbür taraftan, anarşiyi önleyeceğiz, toplu sözleşme. Bazı tedbirler var, uygulanır mı, uygulanmaz mı?

AYSAN : Programın bütün cümleleri ortadadır, iki tarafa da çekilebilir. Hepsi öyledir.

HATİBOĞLU : Bakın lüks tüketimi önleyeceğim diyor. Vergi yoluyla önleyeceğim diyor. Yani bazı açık işaretler var. Ayrıca, vergiyi artıracam diyor. Yani burada bu var. Demekki bizim beklediğimiz işaretlerin bir kısmı burada mevcut. Siz, uygulanmaz bunlar diyorsunuz, değil mi?

AYSAN : Uygulanmaz demiyorum. Şimdi lüks tüketimi vergilendireceğiz, diyelim. Otomobil vergisi vardır. Zaten vergilendiriyoruz. Aslında lüks tüketimi vergilendireceğiz demek anlamlı bir katma değer vergisidir, tasarısı da Maliye Bakanlığında var. Niye demiyor: «Katma değer vergisi lüks tüketim mallarına bizim hükümet dönemimizde uygulanacaktır» diye. Ben yazsam böyle yazarım. Niye lâstikli yazıyor. Yaparsa da programda var diyecek, yapmazsa da programda var diyecek. Onun için ben program ifadeleriyle bir yere gidilebileceğini tahmin etmiyorum. Ama bu böyle bir belgedir. Usûlen ortaya konmuş. Ondan sonra tedbir alacak. Yapabilir mi söyledığımız şeyleri. Benim önemli kuşkularım var. Ama büyük bir başarı fırsatı vardır bu Hükümetin. Yani yapmağa mecburdur. Muhakkak asılacak bunları yapmaya. Asayaştan başını alabilirse, başarılı da olur. olmaması için hiçbir neden yok Ama programı uyguladı, uygulamadı o başka şey. Bir de şunu söyleyeyim. Tümosan ve benzeri anonim ortaklıklar var, biliyorsunuz ben kuruluşunu bile kuşkulu buluyorum. Onlara o yatırım fonları sağlanacaktır. Onlar hangi sonuca varır bilemiyorum. Hem bunları yap hem de enflasyonu kontrol et, olacak iş değil. Yani uygulamada, programın uygulanmasında önemli kuşkular var. Ama denebilir ki bu Hükümetin elindeki fırsatlar başka Hükümetlerin eline geçmemiştir. Meseleler o kadar düşük düzeydedir. Bir başarı ihtimali bir önceki MC hükümetinden daha fazladır. Sırf köşeye sıkıştığı için. Başka alternatifi kalmadığı için.

ERSOY : Sayın Hatipoğlu, sizin görüşlerinizi rica edebilir miyim? Ve lütfen ayrıca şunu da sorayım: Programdaki yabancı sermaye ve AET ile münasebetlerimizde ait birer paragraf sizin için bir değişik mana getiriyor mu? Çünkü bu konulara daima dokunduğunuzu biliyorum. Yabancı sermaye için çok daha liberal şartların getirilmesi gerektiğini sık sık söylediğinizi biliyorum. Acaba sizi bu iki konudaki hükümler tatmin ediyor mu?

HATİBOĞLU : Efendim, programdaki bütün hükümlerde olduğu gibi buradaki ifadeler de hiç benim için anlamlı değil. Bundan önceki Hükümetin programında olduğu gibi bu Hükümetin programında da bir takım arzular, istekler dile getirilmiştir. Bunu yazmak için hiç de Hükümet, Başbakan yahut Bakan, koskocaman bir Hükümeti yöneten kişiler olmağa lüzum yoktur. Bir yıl iktisat okuyan, iktisat fakültesi ikinci sınıfına geçen bir kimse iktisadi kısmı zannediyorum bundan daha güzel, daha mükemmel bir şekilde yazar. Çünkü bu programda ülkenin temel probleminin neler olduğu çok defa ortaya konuluyor. Yani, meselâ: «dış ödemeler sıkıntısı vardır» deniliyor. Pekâlâ, bunu nasıl gidereceğiz? İhracatı artırmak suretiyle gidereceğiz, diyor. Peki ihracatı nasıl artıracaksınız? Onu söyleyemiyor. Orda hiçbirşey yok. Türkiye'nin sanayileşmesini büyük ölçüde teşvik eden ifadeler kullanılıyor. «Şu yatırımı da yapacağız, bu yatırımı da yapacağız». Bunlar çok iyi şeyler tabii ki. Türkiye'de yatırımların yapılması, şu veya

bu sanayiın kurulması çok güzel. Fakat bu sanayileşmenin çok önemli problemleri var. Enaz on tane. Hemen sayabileceğimiz çok önemli, çok büyük, çok acil problemleri var. Fakat bu problemlerin ne olduğunu söylemiyor, bu problemleri nasıl gidereceğini söylemiyor. Yani bu problemleri halletmediğimiz sürece daha fazla yatırım yapmak suretiyle ileri gitme olanağı yok. Şimdi AET ile ilgili konular da son derece yuvarelik, gayet dikkatli okudum, AET ile bizim aramızdaki problem nedir, onun farkında değil. Zannediliyor ki Türkiye ile AET arasındaki problem meselâ şu: AET üçüncü dünya ülkelerine fazla taviz vermiş de bize vermemiş, yahut katma protokolü lehimize düzelterekmiş de bu iş hal olacakmış. Tam aksine şunu söylemek istiyorum. Karşımızdaki AET Türkiye'nin bütün mallarından hiç vergi almasa, Türkiye'nin malları için sonsuz derecede kapıları açsa bunun anlamı mevcut şartlar sürdüğü dürece bizim AET'ye ihracatımız meselâ ikiyüz milyon dolar artmasından başka birşey değildir. Problemi bu seviyelerde görmemek icabeder. Yabancı sermaye de, yurda, memlekete faydalı olduğu takdirde, gelecektir. Bu şekilde düşünüldüğü takdirde yabancı sermaye problemini katien halledemezsiniz. Türkiyeye yabancı sermayeyi eğer getirecek-seniz, zararlıdır, faydalıdır, iyimdir, kötümüdür, vaktiyle kaybettiğimiz yönlerden ne olmuştur, ne bitmiştir? Bunları hep unuttuğunuz takdirde yabancı sermayeyi getirirsiniz ve onun gelmesi için çeşitli şartları yaratacak olursanız, o takdirde bu konuda başarılı olursunuz. Efendim, program hakkında pek çok şeyler konuşuldu. Ben bunlara büyük ölçüde katılıyorum. Yalnız son günlerde iki önemli olgu var Türkiye'de. Bu iki önemli olguya bakmak suretiyle ileriye pek te parlak görmüyoruz.

ERSOY : Yani siz Sayın Kurdaşın ümidine katılamıyorsunuz. Alacağımız tedbirlerle, kısa ve uzun vadede şartları lehe çeviremeyiz diyorsunuz, öyle mi?

HATİBOĞLU : Hayır, çevirebiliriz de, o tedbirleri alamayız. İki önemli hadise var şimdi. Bunlardan bir tanesi Sayın Korkut Özal'ın iki yere vermiş olduğu son derece akıllıca, son derecede makul, son derecede güzel beyanlarıdır. Takdirle karşılıyorum. Sayın Korkut Özal diyor ki; Türkiye çok ciddi tedbirler almak zorundadır ve Menderes'i de bu tedbirleri zamanında almadığı ve çok şiddetli aldığı için bu akibete itmiştir. Yoksa bu hükümette aynı problemlerle karşılaşabilir.

ERSOY : Sarahat temini için soruyorum: Bu tedbirleri almadığı için dediniz, sonra çok şiddetli aldığı dediniz.

HATİBOĞLU : Hayır, bu tedbirleri zamanında almadığı için, aldığı zaman da çok şiddetli aldığı için. Onu demek istiyor ki; bir takım önemli tedbirler, bunların başında devalüasyon var, İktisadi Devlet Teşekkülleri fiatlarına, zamanlar var..

ERSOY : Bunları söylemiyor ama siz böyle anlıyorsunuz.

HATİBOĞLU : Yüzde yüz bunu söylüyor. Yani bunu söylemiyor da, yüzde yüz bunu demek istiyor. Demek istediği başka hiçbir şey yok. Kesinlikle. Son derecede kesin, açık söylediği halde, fakat yine ifadesinden anlıyoruz ki, bu Hükümet te galiba bunu yapamayacak..

ERSOY : Bunlar alınmazsa ne olur deniyoi?

HATİBOĞLU : Bunlar alınmadığı takdirde 1960 larda olan hadiseler tekrar olur, diyor, ki, çok doğru söylüyor. Bu çok iyi bir görüntü imtibanı veriyor. Fakat aslında bu çok kötü bir görüntü. Bunların olmayacağını bildiği için bir nevi kendini kurtarmak için belki de Sayın Korkut Özal, bunları söylüyor. Bak ben zaten bunları vaktiyle söylemişim demek için. Son derecede akıllı, son derecede bilgili olan bir Hükümet üyesi Sayın Özal. Efendim, ikincisi, tabii, çok kötü bir belirti: % 4,5 oranında, kocmik olan, bir devalüasyon yapmaları. Eğer % 4,5 de-

valüasyonla başlamışlarsa ikinci bir defa devalüasyon yapamazlar. Bu fırsatı kaçırdılar. Onu yapacak olan Hükümet başta yapardı. Bari, doları % 10 yap, öbürünü % 15 yap, yahutta öbürünü % 20 yap, doları % 15 yap. Yani bir takım kurtuluş imkânları vardır. O da son derece kötü bir görünüş veriyor.

ERSOY : Sayın Hatiboğlu, bu % 4,5 yapılışı, ki 4,5 zannediyorum marka göre 4,5.

HATİBOĞLU : Marka göre, Alman markına.

ERSOY : Çok daha yüksek olanları var. Bunun yapılışı, ciddi bir devalüasyonun yapılmayacağı kanısını size kuvvetle veriyor mu? Özellikle şunu nazara almak lâzım: Amerikan doları üzerinde bir oynama yok. Bu, tabii, Amerikan dolarının dış piyasalarda son haftalardaki değer kaybıyla ilgili. Ama ne olursa olsun, Amerikan doları ile Türk lirası arasındaki değer münasebetinin temelinden oynamış durumu devam ettiğine göre, bu, devalüasyon ihtimalini ortadan kaldıran bir tedbir olarak görmemek lâzım. Aksi takdirde Amerikan doları hâlâ 17.5-18 de kalacak gibi bir neticeye varırız. Ben bunu her zaman yapılan bir ayarlama gibi mütala ediyorum. Devalüasyon konusunda Hükümet henüz kesin kararını vermemiş şeklinde anlıyorum. Ne dersiniz?

HATİBOĞLU : Devalüasyon tedbirlerden bir tanesidir. Benim kanaatimce bu Hükümet hiçbir şey yapamaz. Hiçbir şey yapma olanağına sahip değildir. Bugüne kadar ne karar almışsa, yanlış karar almıştır. Gün geçtikçe daha fazla yanlış kararlar almaya mahkûmdur.

ERSOY : Yani seçim öncesi hükümeti demek istiyorsunuz.

HATİBOĞLU : O da öyledir. Seçimden sonra ne karar almışsa, ekmek, meselâ. Buğday fiyatlarını artırıyor bir miktar, artmasını halka yansıtmıyor. Fazla arttırmadı o iyi, o normal...

ERSOY : Onu diyecektim Sayın Hatiboğlu. Yani bu taban fiyatlar konusunda eski uygulamanın, yani ekspansiyonist uygulamanın devam etmeyeceğinin işareti olarak iyi manada değerlendirilemez mi?

HATİBOĞLU : Değerlendirilemez, çünkü aslında hükümet buğdayı 300 kr. tan aldığı takdirde dahi senede 5-6 milyar liralık bir açık finansmana gitmek zorunda kalıyor. Onun için buğday fiyatına % 10 bir zam yaptığı zaman bunu fırsat bilip, Ofis'in satış fiyatlarına % 40-50 zam, yapması gerekirdi. Bu kafada olan bir hükümet, ancak bundan sonraki tedbirleri alabilirdi. Ben de Sayın Ay-san'a katılıyorum. Kesinlikle benzin fiyatını artırmıyacaktı. Önümüzde son derece zor problemler vardır. Fakat bunun vebalini kesinlikle bu Hükümete de yüklememek gerekmektedir. Karşısında o kadar sert, o kadar insafsız ve sırf Hükümeti müşkül duruma düşürebilmek ve kendisinin başa geçmesi için öyle bir muhalefet vardır ki, fiyat gözleyen bu muhalefetle birşey yapılmaz.

ERSOY : Sayın Durakbaşa, sizin görüşleriniz rica edebilir miyim?

DURAKBAŞA : Hükümet Programı hakkındaki olumsuz değerlemelere ben de katılıyorum. Gerçekten çoğu kez yuvarlak ifadeler kullanılmış. Önce de işaret ettiğim gibi amaçları bakımından da bazen eğer araç belli edilmiş ise çelişkiler var. Yani araçlarla bu amaçlara ulaşma imkânı yok. Diğer örneklerle ek olarak bankacılık için şunu ifade edeyim: «Bankacılığı ve sigortacılığı yeniden düzenleyeceğiz» denmiş. Ama bu düzenleme ne şekilde olacak? Düzenlenince bankacılığın yapısında neler değişecek? Düzenlemek için ne gibi yollar izlenecek? Bunlar hiç belirtilmemiş. Amaç dahi, ifade ettiğim gibi, gösterilmemiş. Programlarda genel ifadeler kullanılması belki doğaldır. Ama bu genel ifadeleri özellikle temel politikalarda aydınlığa çıkaracak, belirliyecek önlemlerin de açıklanması kanımca yararlı ve zorunludur. Uygulama açısından bizde programlara genellikle uyulmadığı, farklı sonuçların, ortaya çıktığı bir gerçektir. Fakat ben bu kadar

çelişkili bir Hükümet yapısı içerisinde, uygulama bakımından da ümitli değilim. Programda faiz konusunda verildiği anlaşılabilir tavizler, her halde bunun bir işareti olsa gerekir. Programda belirli öneriler belki daha çok enerji ve sanayi bölümlerinde yer almış. Demek oluyor ki arzu edilseydi diğer bölümlerde de önerileri belirtmek imkânı olurdu. Bu vesileyle Türkiye'nin meselelerinin çözümünde, hangi Parti olursa olsun, karamsarlığımın bir temel nedenini işaretlemek istiyorum. Gerçekten demokratik rejimlerde rejimin temeli parlamentodan geçmektedir. Oysa parlamento meselesini Türkiye henüz çözmüş değildir. Ve işin en acı yanı bu meselenin bir çözüme bağlanmaması, bu haliyle devam etmesi için, iki ana parti lideri sanki anlaşmış gitmektedirler. Sayın iki parti liderinin belki anlaşık oldukları başka hiçbir konu yoktur. Olmayabilir. Ama öyle görünüyor ki, tek anlaşık oldukları nokta Parlamento'yu bugünkü bozuk seçim düzeni içerisinde, meseleleriyle birlikte, olduğu gibi bırakmaktır, yürütmektir. Bununla tabii; seçim, kanununu kastediyorum, iki meclis gereğinin tartışılmasını, kastediyorum. Bununla seçmen yaşını kastediyorum. Seçim kanunu içerisinde önseçim meselelerini kastediyorum. Bütün bunlar bir çözüme bağlanmadan Türkiye'de kanımca iyi hükümetler kurulamaz. İyi bir yönetim tesis edilemez. Programlar ne olursa olsun. Dileğim, hiç değilse bu ana temel üzerinde tüm politikacılarımızın ve özellikle iki ana parti yöneticilerinin anlaşmasıdır.

ERSOY : Teşekkür ederim.

T.C. ZİRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizle bulunmaktan kıvanç duyuyor*

SON BİR YILDA
MEVDUATIMIZ

% 40 ARTIŞLA,

2 MİLYAR

LİRAYI AŞMIŞTIR.

PLASMANLARIMIZ

% 50 ARTIŞLA,

1,5 MİLYAR

LİRAYA YAKLAŞMIŞTIR.

SAYIN HALKIMIZIN VE DEĞERLİ MÜŞTERİLERİMİZİN
YAKIN İLGİ VE GÜVENİNE TEŞEKKÜR EDERİZ.

İSTANBUL BANKASI

HIZLI GELİŞMENİN ÖRNEĞİ

Yatırımların ve İhracatın Teşviki ve Kredilendirilmesi

Yazan : O. Orhan Bali (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Müşaviri)

Bası : 1977, Ankara

Fiyatı : 704 Sahife, 200.— TL.

İsteme Adresi : Posta Kutusu 552
Kızılay - ANKARA

Ülkemiz bir kalkınma süreci içerisindeyiz. Kalkınmanın temeli ise bilgili, hesaplı yatırımdır.

Yatırımın ekonomik kalkınmadaki önemi, yatırımların teşviki tedbirlerini getirmiştir. İhracat ise ülkemiz gelişmesi açısından bir darboğaz olmağa devam etmektedir.

Son yıllarda orta vadeli kredilere sağlanan avantajlar olmasa idi, Yurdumuzda yatırımların finansmanı imkânsız olurdu.

7 Bölümden oluşan eser, yatırımcıya olsun, yatırımların değerlemesini yapanlara olsun, yürürlükteki mevzuatı açıklayarak, çok değerli bir rehber hizmeti yapmaktadır.

Yazar, eserin ilk bölümünü genel bilgilere; bu arada yatırım ve teşvik kavramlarına, Yurt dışındaki ve Yurdumuzdaki teşvik tedbirlerinin izahına ayırmıştır.

İkinci Bölümde ayrıntılı bir şekilde Teşvik Belgesinin ve bu belgeye konulan teşvik koşullarının incelemesi yapılmıştır. Bu arada, Gümrük vergi resimleri muafiyet ve taksitlendirilmesi, yatırım indirimi, bina inşaat vergisi istisnası, yatırım kotalarından döviz tahsisi konularına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, iç ve dış yatırım kredileriyle, bu çeşit kredileri içte ve dışta sağlayan kurumlar, yatırım kredilerine uygulanan teşvikler incelenmiştir.

Dördüncü ve beşinci bölümlerde ihracat ve ihracatta teşvik tedbirleri, bu arada ihracatta vergi iadesi, ihracatın finansmanı, finansmana ilişkin teşvikler, ihracatçılara proje bazında döviz tahsisi konuları yer almıştır.

Altıncı ve yedinci bölümlerde ise, tüm yatırım sürecine ilişkin belgelerin örnekleri ve konuyla ilgili mevzuat verilmiştir.

Bilindiği gibi yatırım fizibilite (yapılabilirlik) raporları Sanayi ve Teknoloji Bakanlığında değerlendirilmekte ve teşviklere bağlanmaktadır.

Yine bu raporlar, kredi kararlarına esas olmaktadır.

Yazar, eserinde fizibilite raporlarının unsurlarına da yer vermiştir.

Belirtilen özellikleriyle eseri tüm ilgililere ve öncelikle yatırımcılara, proje hazırlayıcıları ya da değerlendiricilerine tavsiye etmek isterim.

Ülkemizin tek
"TAM HİZMET" sunan
Sermaye Piyasası Kuruluşu

MEBAN

Meban, tasarruflarını verimli, güvenilir kaynaklara yatırmak isteyenlere, finansman ve sermaye ihtiyaçları bulunan sınıî, ticarî kuruluşlara çağdaş yöntemlerle yardımcı olan yurdumuzda, kendi alanında "Tam Hizmet" sunan tek kuruluştur.

Meban'ın tasarruf sahiplerine sunduğu hizmetler:

- Tasarruflarını bir menkul değere yatırmayı düşünenlere en yüksek kârı sağlayan çeşitli öneriler sunmak.
- Elinizdeki Hisse senetlerini ve tahvilleri satmak, satın almak, değiştirmek.
- Hisse senedi ve tahvil piyasası hakkında tam ve geçekçi bilgi vermek, ücretsiz danışmanlık yapmak.
- Portföy işletme sistemimizle, sahip olduğunuz nakit ve menkul değerlere en yüksek verimi sağlamak.

Meban'ın kuruluşlara sunduğu hizmetler:

- Sınal ve ticarî kuruluşlara, hisse senedi ve tahvil ihraçlarında yardımcı olmak, bunları pazarlamak, gerektiğinde satışlarını garanti etmek.
- Finansman danışmanlığı yapmak.
- Portföy analizi yaparak, menkul değerlerinin verimlilik, güven ve likidite açısından bilimsel değerlendirmesini yapmak.
- Şirketlerin hisse senetlerinin bugünkü gerçek değerlerini saptamak.
- Şirket birleşmelerinde yardımcı olmak.
- Yurt içinden ve dışından finansmansağlamak.

MEBAN

MENKUL DEĞERLER BANKERLIK ve FİNANSMAN A.Ş.

İstiklâl Cad. Odakule İş Merkezi, Kat: 17

Beyoğlu - İstanbul

Telf.: 44 28 36 - 45 17 65

SERMAYE PİYASASI

Nerededir, Nereye gidiyor?

Dr. Mehmet Şükrü TEKBAŞ

Dr. Ünal BOZKURT

Temmuz ayı içinde sermaye piyasasında durgunluk devam etmiştir. Bu durgunluk, daha öncede belirtildiği gibi ülke ekonomisinde yaz aylarında görülen durgunluktan ileri gelmekteyse de bu yılın bir özelliği olarak ekonomik hayattaki ağır baskı ve politik istikrarsızlık da sermaye piyasası üzerinde olumsuz bir rol oynamaktadır.

Temmuz ayı içinde Dergimizin ikincil hisse senedi piyasasına ait *fiat indeksi* bir önceki aya kıyasla % 0,67 lık bir azalma göstererek 115,42 den 114,66 e düşmüştür. Bu yılın ilk yedi aylık dönemini ele alacak olursak, hisse senedi fiat indeksi, Temmuz ayında Ocak ayına kıyasla % 2,13 luk bir yükselme göstermiştir. Halbuki 1976 yılı Temmuz ayına ait indeks değerinde Ocak ayına kıyasla % 3,60 lık bir yükselme olmuştur.

Bir önceki aya kıyasla Temmuz ayında 5 misse senedinin (Bursa Çimento Kav Orman, Kordsa, Koruma Tarım ve Nuh Çimento) fiatında yükselme olmuştur. Aynı dönemde fiatı düşen hisse senedi sayısı 3 dür (İzocam, Karton-san, Rabak). Özellikle, sermaye arttırımı nedeniyle rüçhan hakkı kullanma süresi sona eren İzocam senetlerinde büyük düşme olmuş (yaklaşık olarak 5750 TL. lık) ve hisse senedi fiatı normal düzeyine yaklaşmıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra tahvil piyasasında da geçen yıla kıyasla bir durgunluk göze çarpmaktadır. Elde ettiğimiz bilgilere göre Temmuz ayında 87 milyon TL. lık tahvil ihracı olmuştur ve bu miktar geçen yıla kıyasla daha düşüktür.

Bu gelişmelerin ışığı altında Ağustos ayı içinde de sermaye piyasasındaki durgunluğun devam edeceği söylenebilir. Her ne kadar yeni kurulan hükümetin ekonomik sorunlarla ilgili kararları doğal olarak sermaye piyasası üzerinde etkili olacaksa da bu tür kararların etkisi daha sonraki aylarda kendisini gösterecektir.

EV

sahibi olmak
SİZİN DE
hakkınızdır

Sıra No:	KURULUŞUN ADI	İtibari Sermaye (000 TL)	TAKVİM YILI KARI (000) TL			TİCARET (%)			TİCARET PİYASA FİYATI (TL)
			1974	1975	1976	1974	1975	1976	
1	AKÇİMENTO	105.000	37.742	24.300	47.300	20.00	20.00	20.00	1.800
2	ALTAŞ	30.000	5.766	8.235	13.400	-	15.00	15.00	1.600
3	AKADOLU CAM	350.000	68.250 ^{ks}	198.000 ^{ks}	17.000	-	-	-	900
4	ARSLAN ve ESKİHİSAR	207.000	9.900	5.417	2.500	15.60	-	-	675
5	BAŞTAŞ	108.000	27.300	10.500	1.800	13.55	12.00	-	700
6	BURSA ÇİMENTO	63.000	-	-	21.309	20.00	-	20.00	1.675
7	ÇİNCA	180.000	1.600 ^{ks}	25.125 ^{ks}	11.858	-	-	-	1.075
8	ÇUKUROVA ELEKTRİK	325.000	62.150	172.685	210.000	15.00	37.50	25.00	2.000
9	KEMİLİ DEMİR-ÇELİK	600.000	326.800	274.000	331.079	15.00	15.00	15.00	900
10	GÜBRE FABRİKALARI	200.000	72.445	148.658	110.000	30.03	31.25	28.58	2.500
11	GOOD-YEAR LASTİK	81.000	38.649	-	40.000	20.00	-	30.00	2.000
12	HEKTAŞ	50.000	-	41.339	26.169	21.20	37.92	25.00	1.950
13	İSTANBUL PORSELEN	15.000	8.900	-	-	9.00	-	-	725
14	İŞ BANKASI	40.000	201.461	320.373	523.815	75.00	-	-	10.500
15	İZOCAM	11.250	11.310	-	26.200	50.00	60.00	70.00	4.250
16	KAV ORMAN	30.000	10.130	8.113	17.452	13.50	17.50	25.00	2.750
17	KARADENİZ BAKIR	600.000	150.336 ^{ks}	-	-	-	-	-	425
18	KARTONSAN	70.000	39.900	34.957	35.600	25.00	30.00	35.00	3.500
19	KOENSA	150.000	5.509 ^{ks}	47.120 ^{ks}	83.000	-	-	15.00	2.950
20	KOZUMA TABAN	70.000	53.170	56.493	21.840	35.00	35.00	35.00	3.000
21	KOÇ FOLDING	200.000	179.900	207.333	247.000	30.00	20.00	20.00	1.800
22	MARİNA TAKIYI	25.000	18.000	23.196	30.068	35.00	35.00	35.00	5.300
23	MENSUCAT SAFTAL	81.000	37.400	31.819	26.800	35.00	25.00	10.00	1.500
24	MASAŞ	195.000	40.720	65.008	106.000	-	20.00	20.00	2.200
25	OLMUK MUTAVVA	150.000	49.279	53.696	46.800	30.00	25.00	25.00	2.700
26	PLASTİFAT	18.000	12.004	12.327	21.779	30.00	20.00	30.00	2.650
27	POLYLEK	85.000	21.800	25.300	26.500	25.00	20.00	20.00	1.700
28	RABAK	210.000	117.500	65.000	98.500	40.00	33.75	35.00	3.000
29	SİFAŞ	104.000	36.600	29.000	43.928	25.00	20.00	25.00	2.400
30	SİEMENS	70.000	28.400	29.128	45.900	20.00	25.00	30.00	2.200
31	SİRAL KALKIRMA	425.000	122.565	130.274	173.100	30.00	-	18.00	1.350
32	SÜEYA	40.000	16.839	46.419	45.100	22.50	40.00	40.00	3.000
33	ŞİŞE CAM	100.000	46.660	32.900	64.800	20.00	15.00	22.00	1.700
34	TRANSÜRİ HOLDİNG	150.000	27.704	33.795	33.317	16.00	18.00	19.00	1.150
35	T. DEMİR DÖKÜM	102.000	32.449	31.499 ³	27.900	20.00	-	30.00	2.300
36	UNİROYAL	150.000	12.600	44.397 ⁷	38.558	13.43	-	18.75	1.700
37	VATAN KONSERVE	90.000	22.249	628	5	20.00	-	-	500
38	YAPI ve KREDİ BANK.	600.000	147.624	219.291	257.600	20.00	20.00	25.00	5.500
39	ECZACIBAŞI (Holding)	180.000	14.500	15.449	21.182	16.00	17.50	19.00	1.050
40	KOÇ YATIRIM ve FAZ.	400.000	52.103	104.462	116.000	12.50	17.50	19.00	1.100
41	AKOMA	45.000	8.051	10.710	617	16.00	16.00	-	1.300
42	BAŞPAŞ	100.000	26.505	17.195	63.000	35.00	40.00	40.00	3.500
43	LASSA	600.000	-	-	-	-	-	-	1.450
44	NUH ÇİMENTO	72.000	28.600	35.900	16.840	10.00	25.00	25.00	2.200
45	PİNAŞ	50.000	4.800	12.200	12.600	5.00	14.00	15.00	1.950

Not : Hisse senedi piyasa fiyatları 1000 TL. lık nominal değer üzerinden hesaplanmıştır. Aslan Eskihişar'a ait hisse senedi fiyatı 800 TL. İş Bankası hisse-lerine ait fiyat 500 TL. üzerinden hesaplanmıştır.

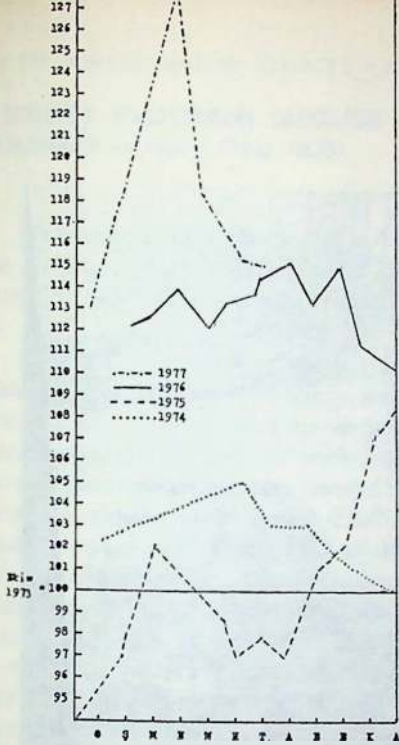
BANKA ve EKONOMİK YORUMLAR

İndeksi ¹

12.10.1973 = 100

AYLAR	1974	1975	1976	1977
Ocak	101,97	95,32	110,72	112,26
Şubat	102,84	97,16	111,13	117,37
Mart	103,66	102,02	113,07	125,47
Nisan	104,92	100,31	110,80	128,39
Mayıs	105,10	99,32	113,40	118,07
Haziran	105,27	97,08	113,63	115,42
Temmuz	103,79	97,54	114,71	114,66
Ağustos	103,67	96,52	115,09	
Eylül	102,96	99,50	112,94	
Ekim	104,22	100,53	113,93	
Kasım	101,30	106,58	111,59	
Aralık	100,19	108,04	109,67	
Yıllık Ortalama	103,32	99,99	112,56	

1 Bu indeks, seçilmiş 40 kuruluşa ait hisse senetlerinin satış fiyatlarına göre hazırlanmıştır.

**bankanızı seçerken
en önemli gerçeği
unutmayınız!..**

**size daha iyi hizmet edebiliriz
üstünlüğümüz
müşterilerimizi
daha iyi tanımamızdır**

**TÜRK DIŞ TİCARET BANKASI
çağdaş bankacılık anlayışı**

Gelişmekte olan ülkeler Fiat'a güvenebilirler.

Fiat Veicoli Industriali, yillar boyunca edindiği tecrübeleri yeni donatılarla, Avrupa'da ve başka bölgelerde kullanılmakta olan araçlarına taşıyarak, gelişmekte olan ülkelere uygun taşıyıcıları geliştirmiştir. Bu taşıyıcılar, yerli malzemeler için önem olan bölge ülkelerine yardımcı olmaktadır.

Tüm vasaletlerinde, güvenilirliğin yanı sıra, Fiat bugün, 5 kilode an için maksimum olarak yapılmış taşıyıcıları, Çeşitli ölçülerde kabul edilen taşıyıcıları, dünyanın her yerinde her koşulda teknik sorunların çözümüne yardımcı olarak, taşıyıcılar için önem olan bölge ülkelerine yardımcı olmaktadır. Fiat bu konuda hak etmektedir.

Yüksek ve kaliteli taşıyıcılar geliştirilmiştir. Bu taşıyıcılar, yerli malzemeler için de bir çözüm olabilir. Böylece, bir taşıyıcı, bir ülkenin kalkınmasında önemli rolüne, hızla, taşıyıcı ve imalat yönünden katkıda bulunabilir. Fiat, bu konuda hak etmektedir.

**Daha iyi kamyonlar
daha iyi taşıyıcılar demektir.**

FIAT
veicoli industriali

Türkiye'de imalatçı: OTO-YOL SANAYİ A.Ş. Maltepe-Kentliçi
Türkiye'de Genel Dağıtım: OTOYOL PAZARLAMA A.Ş. Büyükdere Cad. No: 85 Şişli Han Kari & Mecidiyeköy-İST.

GM FI 173

HÜKÜMET PROGRAMI MECLİSE TAKDİM EDİLDİ VE HÜKÜMET GÜVEN OYU ALDI

Oktay ERSOY

Süleyman Demirel tarafından AP, MSP ve MHP nin katılımı ile kurulan Koalisyon Hükümetinin programı Meclislerde Başbakan tarafından okundu ve yapılan müzakerelerden sonra 3 ağustos günü oylanarak kabul edildi.

Ekonomik meselelerin geniş yer aldığı ve sanayileşmenin de etraflı şekilde işlendiği gözlenen program hızlı ve yaygın kalkınma hamlesinin devam ettirileceği intibasını vermekte ve bu sebeple gelişme hızının düşürülmesi taraftarı olanları ümitsizliğe sevketmektedir. Bankacılık konusuna da değinilen programdan Hükümetin mevcut bankacılık sistemini değiştirmeyi de öngörmekte olduğu anlaşılıyor. «Para, kredi, finansman, yatırım destekleme, teşvik ve yönlendirme politikaları»nın yeniden tanzim olunacağı, «Bankacılığın ve Sigortacılığın yeniden düzenleneceği», kredilerin çeşitlerinin artırılacağı, kredi güçlüklerinin kaldırılacağı, kredilerin verime ve üretime tesirinin artırılacağı, halen faizin yüksek bulunduğu, bunun ekonomik yapımızı ve vatandaşlarımızı ezdiği, bu durumun ortadan kaldırılmasına, ayrıca faizsiz kredi uygulamasının yerleştirilmesine, geliştirilmesine çalışılacağı. İhtiyacı, esnafa, sanayiye ve mesken edinecek kimselere daha çok kredi sağlanacağı gibi hususlar da programda kayıtlı bulunuyor. Bankacılıkla ilgili hükümler ve hedefler hakkında değişik görüşlerin savunulması da mümkün bulunmakla beraber program genellikle gerçekçi gözlem ve değerlendirmelere dayanmakta ve hükümet programlarının ortak karakterine uygun olarak çok şey vaatmektedir. Ancak, hangi kaynak ve imkânlar kullanılarak bu hedeflere varılabileceğinin, açıklanmadığı program vaatlerinden hangilerinin yerine getirilebileceğini, zaman gösterecek.

TÜRK PARASININ DEĞERİ YENİDEN AYARLANDI

Türk parasının değeri üzerinde büyük oranlı devalüasyonlar yerine sık fasıllarla nisbeten küçük ayarlamalar yapılması şeklindeki son yıllarda yerleşmiş uygulama sürdürülerek 3 ağustos 1977 sabahından geçerli olmak üzere yeni bir para operasyonu yapıldı. A.B.D. dolarına dokunulmuyarak 10 ülke parası üzerinde yapılan bu ayarlamanın nisbeti % 1 (İngiliz Sterling'i) ile %6,5 (İsviçre Frangı) arasında değişiyor. Batı Alman Markında kur yükseltmesi % 4,5 civarında. Böylece 1973 yılı başından bu yana Türk lirasının değeri marka karşı 10 uncu defa düşürülmüş olmakta ve mark 482,70 kuruştan 763 kuruşa çıkmakla resmen Türk Parasına karşı %53,06 değer kazanmış olmaktadır. Bu arada işçi dövizlerinin alış fiyatları da yükseltildi. (Mark

784.82 kuruş) ve bazı önemli yabancı paralar arasındaki parite de değişti. (Artık A.B.D. doları 2,2935 marktır).

Anlaşıldığına göre bu karara tekaddüm eden günlerde A.B.D. dolarının uluslararası piyasalarda bilhassa Alman markına ve İsviçre frangına karşı hızla değer kaybetmiş olması, dolar değerinin sabit tutulmasına yol açmıştır. Türk lirasının değerindeki bu, beklenenden küçük düzenleme ekonominin bazı kesimlerince yeterli görülmüş ise de özellikle ihracatçılar ve turizmi sanayii ilgilileri olmak üzere ekonominin birçok kesimi ve ekonomistlerin büyük bir bölümü yüksek oranlı bir devalüasyona ihtiyaç bulunduğunu belirtmeye devam ediyorlar.

TABAN FİYATLARI AÇIKLANIYOR

Toprak Mahsulleri Ofisince alımına, farkı bilahare verilmek üzere (geçen yılki fiyatlar üzerinden) başlanmış bulunan hububatta, seçimlerden sonraki Hükümet değişiklikleri sebebiyle tesbit edilememiş bulunan destekleme alım fiyatları 4 ağustosta açıklandı.

Geçen yıla göre % 9 nisbetinde getirilen artış, 325 kuruşa kadar varan fiyatlar önermiş olan Türkiye Ziraat Odaları Birliği ve diğer birçok zirai kuruluş temsilcilerince yeterli bulunmadı. Gerçekten son yıllardaki taban fiyatlar politikası ile uyumlu olmıyan bu karar çiftçilerin bekleyişlerine de uygun olmamakla beraber ekonomik icaplara ve ülke ekonomisinin ihtiyaçları doğrultusunda bulunuyor. İlân edilen fiyatlar buğdayda bölgelere göre 265-300 kuruş arasında değişiyor. Çavdara 190, beyaz arpaya 200, siyah arpaya 185 kuruş fiyat verileceğini belirleyen karar, buğday fiyatına ortalama 15 kuruş, diğer hububat çeşitlerine 10 kuruş zam getirmiş olmakta, bölgeler arasındaki prim farkı da 25 kuruşa çıkarılmış bulunmaktadır.

Ekmek fiyatlarında bu yüzden zorunlu bir fiyat artışına sebebiyet vermemek için de ekmeklik buğday satış fiyatlarında bir değişiklik yapılmıyacağı ayrıca açıklanıyor.

Hububat fiyatlarını takiben fındık, pancar ve koza taban fiyatları açıklandı. Geçen yıl kilosu 14,50 liradan alınan fındığa bu yıl 16,50 lira, pancara 68 kuruş (ilâveten 20 kuruş bölgesel fon) ve geçen yıl 80 lira olan kozaya da bu yıl 100 liradan başlıyan fiyat verildi. Daha sonra açıklanan çekirdeksiz kuru üzüm fiyatı 12 lira, kuru incir taban fiyatı 8 lira olarak tesbit edildi. Haşhaş taban fiyatı da, geçen yıl olduğu gibi, kışlık kapsüllere 23 lira, yazlık kapsüllere 21 lira olarak saptandı.

Bütün bu fiyatlar, üreticileri fazlaca sevindirmemiş olmakla beraber, Hükümetin başlatması beklenen stabilizasyon tedbirleri arasında değerlendirildiği için ülke ekonomisi yönünden ümit verici olarak vasıflandırıldı.

ENERJİ SIKINTISI HAD SAFHAYA ULAŞTI

Haziran ayının ilk günlerinde Anbarlı santralında çıkan yangın sebebiyle başlatılan elektrik kısıtlaması sürerken bu defa Keban santralının bir

ünitesinde meydana gelen arıza yüzünden kısıtlama hergün iki-ikibuçuk saatten dört-beşbuçuk saate çıkarıldı. Böylece günlük hayatı şiddetle etkileyen sıkıntı, sanayi ve ekonomiyi de çöküntüye götürecektir boyutlara ulaştı. Diğer yandan enerji sıkıntısını önümüzdeki yıllarda gidermeye matuf sar'ral inşası projelerinde de iç finansman güçlüklerine ilâveten ülkenin içinde bulunduğu döviz dar boğazı nedeniyle döviz transferlerinin yapılamamasından ötürü önemli gecikmeler olduğu ve bu projelerin tamamlanarak faaliyete geçmelerinin de daha ileri yıllara kaydığı, basına intikal eden bilgiler arasında. Sovyetlerden elektrik alınması gayesiyle gerekli trafoların yapılması için geçecek süre de nazara alındığında 1977 yılının bu sıkıntılar içinde geçirileceği, inşa halindeki enerji tesisleri ile ilgili çalışmalara hız verilmezse ve sür'atle yeni projeler geliştirilmezse enerji probleminin büyüyerek ve tahribatını genişleterek önümüzdeki yıllarda da devam edeceği anlaşılıyor.

kalitede tek isim
TEKEL şarapları
hosbağ
kalebağ buzbağ
barbaros güzbağ
ürgüp.trakya.narbağ

detan güveni...

Novosit'li Detan,
yaşadığınız her yerde,
huzurunuzu bozan
bütün haşerelere karşı
güvenle kullanacağınız
tek insektisittir.

detan
novosit'li
AEROSOL İNSEKTİT

ULUSLARARASI PARA PİYASALARI (EUROPIYASA)

Derleyen : Dr. Haluk ÜNAL
(İstanbul Üniversitesi
İşletme Fakültesi Asistanı)

Giriş

Günümüzde az gelişmiş, gelişmekte ve gelişmiş ülkelerin tümü temelde bir finanslama sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Finanslama, bir benzetme yapmak gerekirse, ister bir işletme için ister ülke için olsun, içinde su kaynayan bir kaba devamlı su ekleme işlemine benzer. Eğer suyu tamamlama olanağı yoksa kabi yanmaktan kurtarmak olanaksızdır.

Finanslama işlemi ise son derece karmaşık etmenlerin yer aldığı bir ortamda yapılır. Çünkü finanse etme durumunda olan kurumların da finansman sorunları vardır.

Bu yazımızda, dünya üzerindeki çoğu ülkelerin, hatta atlasta yerlerini bulabilmenin güç olduğu ülkelerin, ekonomilerini finanse ettikleri Eurodolar veya Europiyasalar (Euromarkets) ele alınacaktır. Ayrıca finanslama uğraşlarının bünyesinde yatan karmaşıklığın doruğa ulaşmış bulunduğu, bu son derece gelişmiş uluslararası para piyasasının yapısı incelenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla ilk olarak Eurodolar piyasasının tarihçesi ele alınacak, daha sonra Eurokredi (Eurocredit) ve Eurotahvil (Eurobond) gibi bu piyasanın finansal araçları açıklanacak ve son olarak bu piyasalarla ilişkide bulunan ülkeler hakkında bilgi verilecektir.

A — Europiyasaların (Euromarkets) Doğuşu

1950'lerde Avrupa'da faaliyet gösteren iki Sovyet Bankası, Londra'daki Moscow Narodny Bank ve Paris'teki Banque pour l'Europe du Nord, Sovyetlerin Batıya yaptıkları ihracat sonucu ellerinde büyük miktarlarda Amerikan dolarları bulundurmaktaydılar. Ancak zaman, Amerikalılarla Ruslar arasındaki soğuk harbin bir tırmanış içinde bulunduğu bir dönemdi. Sovyet hükümeti soğuk harbin daha da ciddi bir durum alacağından ve Avrupa'daki iki bankasının New York'taki bankalarda bulunan dolar mevduatlarına el konulacağından korktuğundan, bu iki bankasına Amerikan bankalarında bulunan mevduatlarını çekip Avrupa'daki bankalara yatırmalarını bildirdi. Böylece Sovyetler, kısa bir zaman sonra Eurodolar piyasaları (Euro-dollar markets) veya Europiyasalar (Euromarkets) diye bilinen para piyasasının doğmasına neden oldular (1).

(1) 'Introduction to the Euromarkets', Padraic Fallon, International Management/ Euromoney Supplement, AĞAUS 1978.

Eurodolar piyasasının doğuşu ile ilgili diğer bir işlem de 1953 yılında Londra ticaret bankalarından Brown Shipley'in İngiliz sigorta şirketlerini Amerika'daki dolar bakiyelerini Brown Shipley'e transfer etmeleri hususunda ikna etmesidir.

Başlangıç olarak bilinen bu olaylara karşın Europiyasalar, gerçekte, büyümelerini, sterlin'in temel uluslararası para birimi olma özelliğini yitirmeye başlamasına borçludur. 1957'de Harold Macmillan başkanlığındaki İngiliz hükümeti, bankaların yabancılara sterlinle borç verme işlemlerine sıkı bir denetim getirmesi üzerine İngiliz bankaları dünya ticaretinin finansmanında doları kullanmaya başladılar. Avrupa'daki dolar piyasasında zaten A.B.D.'nin kronik dış ödemeler dengesi açığı nedeni ile yüksek miktarda dolar bulunmaktaydı. Bir yıl sonra da Batı Avrupa Ülkeleri Avrupa Topluğunu kurma hazırlıklarını yaparken paralarını konvertibil yaptılar. Böylece kıta Avrupasında Bankalar da serbestçe dolar ticaretine başladılar ve İngiliz Bankaları ile dünya ticaretinin finansmanında bir rekabete girebildiler (2).

1960'larda iki uluslararası dolar piyasası bulunmaktaydı; Londra ve New York. New York o zamanlar önde gelen bir dolarla borç alma merkezi olmasına karşın zaman Londra'nın lehine işliyordu. Çünkü, dolar piyasasından borç alanların çoğu Avrupalı idi. Ayrıca İngiliz bankacılık mevzuatı sterlinle yapılan işlemler için sıkı bir şekilde uygulanmakta ve diğer yabancı paralarla yapılan işlemler genellikle denetlenmemekteydi. A.B.D.'nde ise bankaların yasal olarak yedek ayırma zorunluluğu vardı ve resmi faiz hadlarına Federal Reserve Bank tarafından bir tavan konulmuştu (Regulation Q) A.B.D. bankalarının mevduat için ödeyebilecekleri faiz haddine konulan bu tavan New York dolarları ve Eurodolarlar arasındaki faiz haddi farkının artmasına ve A.B.D. bankalarının çoğunun Londra'da faaliyet göstermelerine neden olmuştur (3).

A.B.D. resmi yetkililerinin 1960'larda aldıkları bir dizi kararlar Europiyasalarının alabildiğine büyümesinin temel nedeni olarak görülmektedir (4). Bu kararların ilki 1963'de çıkarılan Faiz Dengeleme Vergisidir (Interest Equalization Tax) ki bu vergi yabancıların Amerikan piyasasından borçlanmalarını önlemiştir. İkincisi ise ülke dışına sermaye akmasını önlemek için 1965'de çıkarılan yönetmeliktir (Voluntary Foreign Credit Restraint guidelines). Bu yönetmelik gereği ülke içindeki A.B.D. bankaları yabancılara kredi açamıyordu.

Bu nedenlerle A.B.D. bankaları uluslararası kredi faaliyetlerini yürütmek için Europiyasalarını kullanmak zorunda kalmışlardır. Zaten çoğu

(2) 'The Birth of the Markets', International Management/Euromoney Supplement, Aralık 1979.

(3) Ibid.

(4) Ibid.

A.B.D. bankalarının Londra'da ve diğer Avrupa merkezlerinde şubeleri bulunuyordu. Ancak, gerek olumsuz A.B.D. yasaları gerek uluslararası finanslamaya olan büyük talep A.B.D. bankalarının Londra'ya akın etmelerine neden olmuştur. Bu akından Paris, Lüksemburg, Frankfurt ve Zürih geniş ölçüde yararlanmışlardır.

Zamanla dünya üzerinde çeşitli kredi merkezleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Uluslararası bankaların çoğu Singapur'u Asya/Pasifik bölgesinin kredi merkezi olarak seçmişlerdir. Bunun nedenleri arasında, bölgeye yakın ülkelerden borç alacaklara daha kolay hizmet edebilme fikri ve hükümetin tanımış olduğu son derece cazip vergi teşvikleri gösterilmektedir. Avrupa veya Amerikan bankalarının burada elde ettikleri fonların çoğunu yeniden Singapur'daki şubelerine yatırmalarına karşın para otoritelerince Singapur, Asya dolar piyasası denilen, Europiyasalarının bir kolu olarak kabul edilmiştir. Europiyasalar gittikçe kısımlara ayrılmakta ve Hong Kong, Bahama, Panama, Beyrut ve Bahreyn merkezleri ile gittikçe genişlemektedir.

Bu yirmi yılı aşkın dönem sonunda günümüzde, İsviçre'deki Bank of International Settlements'e göre, 250 milyar dolarlık bir Europiyasa'lara ulaşılmıştır.

Europiyasalar gerçek anlamda bir uluslararası sermaye piyasası olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolar günümüzde bu piyasalarda hâlâ önde gelen para birimi alma durumunu korumaktaysa da diğer bazı para birimleri de bu piyasaya katılmışlardır.

B. Eurokrediler (Eurocredits)

Europiyasalarda faaliyet gösteren bankaların temel uğraşları yabancı para mevduatlarını alıp bunları bir kârla borç vermeleri şeklinde özetlenebilir. Bunun için de bankalar diğer ticari bankalardan merkez bankalarından, finansal kurumlardan ve kişilerden yabancı para mevduatlarını elde edebilmek için yoğun bir rekabet halindedirler.

Bankalar bu yolla elde ettikleri fonları borç verirken bir vade değişimi ortaya çıkmaktadır; diğer bir deyişle bankalar kısa dönemli borç alıp bunları uzun dönemli olarak borç vermektedirler. Bu vade uyumsuzluğuna karşı bir önlem olarak bankalar borçlara dalgalı bir faiz haddi üzerinden bir fiyat vermektedirler. Bu faiz haddi ise, bankalararası Europara (Eurocurrency) piyasalarında belirlenen para elde etme maliyetlerine sıkı bir şekilde bağlıdır. Bankalar borç alma durumunda olanlardan fonları elde ederken kendilerinin katlandıkları faiz haddine ek olarak üste (spread) diye bilinen sabit bir yüzdeyi de talep etmektedirler. Bankaların fon elde etme maliyetlerinin Bankalararası Faiz Haddi Londra Fiyatı (London İnterbank Offered Rate) (Libor) ile sıkı bir ilişkisi vardır. Europiyasada bir banker

borç alandan % 1 1/4 veya % 2 hatta % 2 1/2 a varan bir üste (spread) talep ettiğinde, borç alanın Libor'a ek olarak bu miktarlarda bir ekstrayı da ödemesini talep etmektedir. Libor ise, doğal olarak, Europiyasalardaki fonların arz ve talebine bağlı bir şekilde dalgalanmaktadır. Sonuç olarak da borç alan dalgalı bir faiz haddi üzerinden borçlandırılmaktadır. Bu temel finanslama aracına da Eurokredi (Eurocredit) denilmektedir. Verilen bu borçlar bankaların bir araya gelerek ortaklaşa verdikleri (syndicated) borçlardır, diğer bir deyişle, çeşitli bankalar riski dağıtmak için birleşirler, ve-rilecek borca katılırlar. Borç alan ise ödenecek faiz haddinin belirli dönemlerde belirlenmesini (her üç veya altı ayda bir) kabul eder (5).

Bankaların ortaklaşa katıldıkları bu Eurokredilerin vadeleri, günün finansman koşulları ve borç alanın durumuna göre, üç ile sekiz yıl arasında değişmektedir.

Eurokredi (Eurocredit) nasıl alınmaktadır?

Herhangi bir ülke, A ülkesi diyelim, Europiyasalarından borç alacağı zaman, bu borcu tek bir bankadan almamaktadır. Çünkü borç miktarının yüksek oluşu tek bir bankanın bu riski yüklenememesine neden olmaktadır. Bunun yerine ülke, borçlanmasını gerçekleştirmesi için herhangi bir bankayla anlaşmaktadır. Yönetici banka (lead manager) diye bilinen bu banka da diğer bankalara, Libor'a ek olarak belirli bir üste (spread) üzerinden, A ülkesi açılacak krediye katılmaları için çağrıda bulunur ve krediye katılma koşulları ve vadesi hakkında bilgi verir. Teklif ya kabul edilir ve kredi açılır veya reddedilir (6).

Bu noktada yönetici bankanın (lead manager) tecrübesi ve piyasa koşulları hakkındaki bilgisi çok önemlidir. Çağrıda bulunduğu bankalar A ülkesine açılacak ortaklaşa (syndicated) krediye katılmayı reddedebilir. Bu kararın olumsuz olmasına etki eden önemli etmenler şöylece sıralanabilir; Libor'a ek olarak verilen faiz haddi (üste, spread) yeterli değildir, komisyonlar (fees) yüksek değildir, vade çok uzundur, borç ülke hükümeti tarafından garanti edilmemiştir, bankaların elinde borç alacak ülkenin borç senetleri yeteri kadar bulunmaktadır, veya bankalar kredi açılacak ülkenin ekonomisi yeterli bir gelişme gösterinceye kadar herhangi bir kredi açılmaması hususunda anlaşmaya varmışlardır (7).

Bu nedenle yönetici bankanın sorumluluğu son derece yüksek olmaktadır. Bankalar, bu yöneticilik işlevlerinde, borç alanlar, bölgeler veya borç türü bakımından bir uzmanlaşmaya gitmektedirler.

(5) 'Introduction to the Euromarkets', Padraic Fallon, op cit.

(6) İbid.

(7) İbid.

C. Eurotahviller (Eurobonds)

Eurotahviller (Eurobonds) Europiyasalarda orta-vadeli finansman araçlarının bir diğeri türüdür. Bunlar da borç alan ülke parasının dışındaki para birimlerini içerirler. Ancak, Eurokredilerin aksine Eurotahviller sabit bir faiz haddine sahiptirler. Diğeri taraftan bankalar Eurokredileri borç geriye ödeninceye kadar varlıkları arasında tutmalarına karşın, Eurotahvilleri varlıkları arasında bulundurmaları gerekmemektedir. Eurotahviller ikincil piyasalarda işlem görebilmekte ve borsalara kote ettirilebilmektedir. Eurotahviller öyle bir para birimi ile ihraç edilir ve satılır ki, bu para birimi ne ihraç edenin ne de yatırımcının (Eurotahvili satın alanın) milli para birimi değildir. Eğer bir Fransız firması dolar birimli bir tahvil çıkarırsa ve bu A.B.D. dışında satılırsa bu tahvil, tanım gereği, bir Eurotahvildir. Ancak bir Fransız mark birimli bir tahvil çıkarır ve bu tahvil Almanya'daki bir yatırımcı tarafından satın alınırsa bu, yabancı tahvildir (foreign bond). Eurotahviller ve yabancı tahviller dünya sermaye piyasasının uluslararası tahvil piyasasını oluştururlar (8).

Eurotahviller de Eurokrediler gibi çeşitli bankaların bir araya gelmesi ile çıkarılmaktadır. Genellikle iki grup banka Eurotahvillerin çıkarılması sırasında faaliyet göstermektedir; tahvilleri satın almayı kabul edenler ki, bunlar tahvillerin dağıtım faaliyetlerini yürüten yönetici bankalardır (managing underwriters); ve satıcı bankalardır, bunlar da tahvilleri satışa sunarlar.

Bir Eurotahvilin çıkarılmasında en az yedi aşamadan geçilir (9). İlk aşamada borç alacak olan tahvili çıkaracak banka ile ilişki kurar veya tersi olur ve tahvil çıkarılmasının kârlı olup olmadığı tartışılır. Tartışmalar borç alacak olanın finansal gereksinmelerini, kredi durumunu ve tüm bunların üstünde, isminin piyasada kabul görüp görmeyeceği hususlarını kapsamaktadır. Tartışmalarda hangi para biriminden borçlanılmaya gidileceği de ele alınır. Burada önemli olan borç alanın ilerde borçlanmaya gideceği para biriminden nakit akışına sahip olabilmesidir. Ayrıca borçlanmanın ne şekilde yapılacağı, diğeri bir deyişle vadesinin kısa, orta veya uzun vadeli mi olacağı ve Eurotahvil mi yoksa yabancı tahvil mi çıkarılmanın uygun olacağı da bu ilk aşamadaki tartışmalarda ele alınan konulardır. Daha sonra tahvilin çıkarılma zamanı ve miktarı üzerinde görüşler belirtilir ve tahvili satın almayı kabul edebilecek ve satabilecek banka gruplarının bileşimi

(8) 'Financing through Eurobonds', Padraic Fallon, International Management/ Euromoney Supplement, Aralık 1976.

(9) 'How Eurobonds are issued', Padraic Fallon, International Management/ Euromoney Supplement, Aralık 1976.

'How a Eurobond issue went to market', Nigel Bance, International Management/Euromoney Supplement, Aralık 1976.

hakkında öneriler belirtilir. Borç alan genellikle kendi ülkesindeki bankalardan da bu gruba katılmasını istemektedir.

Bu tartışmalardan olumlu sonuçlar alındığında ikinci aşamaya geçilir. Tahvili çıkaracak olan banka diğer bankalarla ilişki kurar ve onları tahvilin çıkarılmasına yönetici, satın almayı kabul eden ve satıcı olarak katılmaları için davet eder. Bu satış öncesi bir dönemdir ve tahvili çıkaracak olan esas banka, tahvilin piyasada kabul edilip edilemeyeceği ve eğer kabul edilebilir ise tahvilin faiz haddinin ve vadesinin ne olması gerektiği hususlarında diğer bankaların görüşlerini alır.

Üçüncü aşamada tahvili çıkaracak olan banka borç alana gider ve tahvillerin hangi koşullarda başarılı bir şekilde piyasaya sunulabileceğini bildirir. Eğer koşullar borç alan için uygun gelirse borç anlaşması parafe edilir.

Tahvillerin satışına geçmeden önce tahvili çıkaracak olan bankanın piyasa koşullarını dikkatlice incelemesi gerekmektedir. Eğer piyasada çıkarılacak tahvil türünden çok miktarda varsa beklemek gerekir. Bu dönem gerek tahvili çıkaracak banka için gerek borç alan için hassas bir dönem olmaktadır; ortada bankanın ismi söz konusudur ve borç alan piyasanın bu borçlanmasını nasıl karşılayacağını merakla beklemektedir.

Eğer banka harekete geçmeye karar verirse dördüncü aşamaya geçilir ve tahvilleri satın almayı kabul eden bankalar ve tahvilleri satacak olan bankalar faiz haddi tekliflerini vermek üzere davet edilirler. Eğer teklifler yüksekse tahvili çıkaracak olan banka faiz haddini düşürür ve/veya tahvil tutarını yükseltir. Doğal olarak bu konuda borç alanın finansal gereksinimleri dikkate alınır. Bundan sonra banka müşterisi ile, kesin tahvil fiyatı da dahil olmak üzere, son koşulları karara bağlar ve tahvilleri başkalarına satabilme koşulu belirtilerek, anlaşma imzalanır.

Beşinci aşama bankalar arasında tahvil çıkarma işleminin en önemli aşaması olarak kabul edilir. Bu aşamada tahvil miktarının, satın almayı kabul eden ve satacak olan bankalar arasında dağıtımını yapılıır. Banka teklifleri inceler ve teklif sahiplerinin satışa sunabilme güçlerini araştırır. Eğer satış gücü kuvvetli olmayan bir bankaya satabileceğinden fazla bir miktar ayrılırsa tahvillerin ikincil piyasaya çıktıklarında satışa bir iskonto ile başlamaları olası dahilindedir. Banka yöneticileri dağıtım kararını verirler ve ilgili bankalara dağıtım sonuçlarını telex ile bildirirler.

Bir gün sonra, altıncı aşamada tahviller ikincil piyasalarda işlem görmeye başlar. Yedinci aşamada ise, üç hafta sonra, tahvilin çıkarılma işlemi bitmiştir ve bir başka Eurotahvil borsaya kote edilmiştir.

D. Eurokredilerden Yararlanan Ülkeler

Orta-vadeli kredi piyasasından borç alanın kalitesi genellikle Libor'a es

olarak katlandığı üste (spread) ile ölçülmektedir. Bankaların riski düşük diye kabul ettikleri borç alanlara uyguladıkları üste, beş yıllık bir Eurodolar borcu için, % 1 1/4 ile % 1 3/8 arasındadır ve genellikle borç ilgili ülkenin hükümeti tarafından garanti edilmiştir (10). Bankalar bu gibi borç alanlara egemen borçlular (sovereign borrower) demektirler. Bu türden borçlular dört ayrı gruba ayrılabilir (11): (i) cumhuriyetler, krallıklar, hükümdarlıklar (ii) merkez bankaları (iii) iktisadi devlet teşekkülleri, devlet bankaları veya kamu hizmeti gören şirketler (iv) yerel veya devlet idareleri. Bu dört grubun sahip oldukları risklere de egemen riskler (sovereign risks) denilmektedir.

1977 yılı içinde borçlanmaya giden egemen borçlular şöyledir (12) :

(i) 1977 yılı içinde bankaların ortaklaşa açtıkları kredilerin yarısı cumhuriyetler, krallıklar veya hükümdarlıklar tarafından alınmış veya garanti edilmiştir. Bunlar; Arjantin, Brezilya, Ekvator, Fildişi Sahili, Gabon, Honduras, Kamerun, Kıbrıs, Kolombiya, Liberya, Panama ve Venezuela Cumhuriyetleri; Danimarka, İspanya, Monokko ve İsveç Krallıkları; Ajman Hükümdarlığı, Dubai Hükümdarlığı, Fiji Hükümeti, İvan, Sharjah Emirlikleri Hükümdarlığı. Bu gruba İngiltere de girmektedir.

(ii) 1977 yılında verilen her sekiz krediden biri ülkelerin merkez bankalarının garantisini taşımaktadır. Hatta bir keresinde hükümete verilen borcu ülkenin merkez bankası garanti etmiştir. Sudan Cumhuriyetine verilen 12 milyon dolarlık borcun garantörlüğünü Sudan Bankası yapmıştır.

(iii) Petrobas, Pemex, Elf Aquitaine, Sonatrach, Ensidesa ve Caisse Nationale des Telecommunications gibi kamu şirketleri kendi adlarına borçlanmaya gitmişlerdir. Kalkınma bankaları arasında ise Yunanistan Sınai Kalkınma Bankası (Hellenic Industrial Development Bank), İran Tarımsal Kalkınma Bankası (Agricultural Development Bank of Iran) ve Filipin Kalkınma Bankası (Development Bank of the Philippines) belirtilebilir. Devlet bankaları arasında ise, Polış Bank Handlowy ve Romanian Bank for Foreign Trade bu gruba girmektedirler.

(iv) Hükümetlerin kontrolü altındaki yerel idareler veya federal idareler dolaylı bir egemen borçlular grubunu oluşturmaktadırlar. 1977'de bu türden borç alanlar önemli bir faaliyet göstermemelerine karşın Montreal Şehri 215 milyon dolarlık borçlanmaya gitmiştir.

Eurooyasalarındaki her bir borçlanmanın tutarı birkaç milyon dolar ile 2,5 milyar dolar arasında değişmektedir, ki bu son derece yüksek olan

(10) 'Medium-term rollover credits', Padraic Fallon, International Management/Euromoney Supplement, Aralık 1976.

(11) Suromoney June 1977.

(12) İbid.

tutarı 1974 yılında (Europiyasasının şimdiye değin bir kerede açtığı en yüksek kredidir) İngiltere borçlanmıştır (13).

Gelişen ülkeler arasında, özellikle Brezilya ve Meksika Eurokredileri en yüksek oranda kullanan ülkelerdir. Bank for International Settlements'a göre 1975 yılı sonunda Brezilyalı borçlular uluslararası bankalara 14,8 milyar dolar borçlu durumdaydılar ve hâlâ devamlı olarak borç almaktadırlar. Brezilyalı mevduat sahipleri ise uluslararası bankalardan 4 milyar dolar alacaklı bulunmaktaydılar. Meksikalı borçlular ise uluslararası bankalara 13,5 milyar dolar borçlu olup bu bankalardan da 3-4 milyar dolar alacaklı durumdaydılar, ki bu alacaklı olma durumu da Meksika merkez bankasının ve şirketlerinin uluslararası bankalardaki mevduatlarından ortaya çıkmaktadır (14).

1975 yılında uluslararası bankalar petrolden yoksun az-gelişmiş ülkelere 17 milyar dolar borç vermişlerdir. Bu miktar 1975 sonunda 63 milyar dolara yükselmiştir. Bu borcun üçte ikisi ise Latin Amerika ülkelerine aittir. Uluslararası bankalar Sovyetlere veya Sovyet-yandaşı ülkelere borç vermekte istekli görünmektedirler. Bunun nedeni de bankalar alacak portföylerini bu şekilde çeşitlendirebilme olanağını bulmaktadırlar ve bu borçların hiç bir ödenememe durumuna düşmemişlerdir. Bu nedenlerle Sovyet bloku ülkelerini katlandıkları üsteler (spreads) az gelişmiş ülkelerinkilere kıyasla çok düşüktür. 1976 başında Doğu Avrupa ülkeleri bankalara 22,3 milyar dolar borçlu ve bankalardan da 7 milyar dolar alacaklı durumda bulunmaktaydılar (15).

Brezilya ve Meksika'nın Latin Amerika'ya akıtılan fonlardan aslan payını almalarına karşın, Arjantin, Peru ve Kolombiya da önce gelen borç alan ülkelerdir.

Gelişen ve az-gelişmiş ülkelerin bu fonlara olan taleplerinin temel nedenleri arasında kalkınma plânlarının finansmanını geniş ölçüde bu piyasaya bağlamaları, ödemeler dengesi açığının kapatılma çabaları ve kötü bir tarımsal istihsalin getirdiği zorunluluklar belirtilebilir. Gelişmiş ülkeler de bu fonlardan geniş ölçüde yararlanmaktadırlar ve yine temel neden ödemeler dengesi açığının kapatılması çabalarından ileri gelmektedir. 1976'nın Ocak ve Temmuz ayları arasında gelişmiş ülkelerin aldıkları borç tutarı 6.6 milyar dolardır. Sanayileşmiş ülkeler borçlanmaya gidecekleri zaman genellikle Eurocredit'lere kıyasla Eurobond'ları ve yabancı tahvilleri ye tutmaktadırlar. Bunun temel nedeni de Eurobond'ların daha ucuz olması ve borç alanların ilerdeki faiz ödemelerinin tutarını kesin olarak bilmek istemeleridir.

(13) 'Medium-term rollover credits', Padraic Fallon, op cit.

(14) İbid.

(15) İbid.

BANKACILIKTA LİKİDİTE

Gazi ERÇEL

(Bankalar Yeminli Murakıbı)

A) Genel Olarak Likidite

Bankalarda likidite, önceleri, bir bankanın, belirli bir tarihte, kendinden talep edilebilecek taahhütlerini karşılayabilme olanağı olarak anlaşılmıştır. Banka taahhütlerinin büyük kısmının mevduat hesaplarından meydana gelmesi, likiditenin, mevduat sahiplerinin taleplerini yerine getirebilecek tarzda veya kamu otoritelerince belirlenecek nisbetlerde ayarlanmasını içermektedir. Mevduatı korumayı amaçlayan bu likidite anlayışı, daha sonra, kredi kontroluna yardımcı bir araç görünüşünü de kapsamış ve uygulama bu yönde geliştirilmiştir. Genel olarak likit aktifler iki dereceli olarak nitelendirilmiştir. Bunlardan birincisi disponibl olarak adlandırılan ve nakit veya derhal nakde çevrilebilen aktif değerler, ikincisi ise kolayca paraya çevrilebilen aktiflerdir.

Kamu otoritelerince tesbit olunan veya teamüllere göre belirlenen ve aktifteki bu iki dereceli likit kıymetler toplamının pasif hesaplar arasındaki vadesiz veya kısa vadeli taahhütler toplamına bölünmesi suretiyle hesaplanan rasyolar, kredi kontrolunda bir araç olarak kullanılmaktadır.

Ancak, bankaların konjonktürel likiditesi ile ilgili olarak ve «Borçların İdaresi» teorisi adı altında 1960 yıllarında geliştirilen yeni bazı görüşler ortaya atıldı.

Bu teoriye göre geleneksel olarak uygulanılmakta olduğu üzere likit olarak nitelendirilen aktiflere göre karar vermek yanıltıcı olabilirdi. Zira likit aktifler ödünç olarak alınabilir, diğer bir ifade ile piyasadan satın alınabilir değerlerdir. Dolayısıyla bu konuda alınacak kararlarda veya önceden yapılacak muamelelerde hata payları bulunacaktır. Konuya ilerde detaylı olarak temas edilecektir.

Bankalar, kendilerine gerekli olan fonları temin ettikten sonra, bu fonları kullanmada aşağıda sayılan hususlara özellikle dikkat ederler. (1)

- Fonlardan kendilerinin günlük ihtiyaçları için veya kamu otoritelerince öngörülen ihtiyat ve karşılıklar için likit kıymet bulundurma,
- Ekonominin konjonktürel hareketlerine göre özellikle kredi taleplerinin yoğun olduğu zamanlarda (diğer bir ifade ile bankaya kaynak akışının bankadan kaynak dağıtımından az olduğu dönemlerde) kullanılmak üzere kısa vadeli ve derhal nakde çevrilebilir fonları elde tutma,

(1) G. Walter Woodworth. «Commercial Bank Liquidity Management» Readings in Money, National Income and Stabilization Policy. 3. Baskı Ed. W. L. Smith and R.L. Teigen, 1974 sahife 195-209.

- c) Krediler verme ve yatırımlara iştirak etme,
d) Kalan fonları gelir getiren diğcr işlemlerde -açık piyasa işlemleri gibi- kullanma.

Bankalar bu sayılan hususları gözönüne alarak banka kârının yüksek düzeyde olması için çaba harcarlar. Bu kâr ise, bilindiği gibi, kredi, yatırım ve gelir getiren kıymetlerden alınan gelirlerin, bu fonların temini için ödenen giderlerden büyük olmasına bağlıdır. Bu nedenle yukarıda (a) bendinde sayılan fonların kullanım yerleri bankaların en hassas oldukları ve önem verdikleri konulardan biridir. Zira, hiçbir geliri olmayan kasa, merkez bankası serbest tevdiat gibi hesaplarda likit kıymet bulundurulması veya kamu otoritelerinin ihtiyatların düşük gelirli menkul kıymetlere yatırılması hususunda bankaları zorlaması banka kârlarını önemli ölçüde etkiler. Kasanın idaresi, diğcr bankalarla ilişkiler, çeklerin takası, Merkez Bankası kaynaklarına müracaat gibi bankaların ellerinde likit kıymet bulundurmaya amaçlayan işlemleri ancak sistematik ve dikkatli bir idare ile kolayca yürütülebilir.

Yukarıda (b) bendinde değinilen kısa vadeli likit kıymetlerin konjonktürel hareketlere göre idaresi ise oldukça güç ve komplike bir konudur. Bu nevi rezervlerin az veya fazla tutulması çeşitli problemlere neden olur. Genel tarife göre kısa vadeli likit kıymetler, bankanın öz kaynak kaybına uğramadan kolaylıkla paraya çevrilebileceği ve elde olduğu zamanlarda da gelir getiren kıymetleri içerir.

Hazine bonoları, vadesiz veya bir yıla kadar vadeli devlet tahvilleri bu nevi kıymetlere örnektirler. Gelişmiş batı ekonomilerinde ise örnekler git-tikçe çoğalmaktadır. Bu tip kıymetlerin bankalarca elde tutulması herşeyden önce, bu kıymetlerin faizleri, bankalara olan kredi talebi ve diğcr gelir getiren kıymetlerin faizleri ile ilişkilidir. Kredi talebindeki ve diğcr gelir getiren kıymetlerin faizlerindeki artışlar bankaların kısa vadeli likit kıymetlere olan talebini azaltır. Gelişmekte olan ekonomilerde bankalara olan kredi taleplerinin çok yüksek düzeyde olduğu bilinen bir husustur. Dolayısıyla, bu ülkelerde kredilerden elde edilen gelirlerin daha yüksek olması nedeniyle bankalar, anılan kısa vadeli likit kıymetleri ellerinde bulundurmaya pek arzulu değillerdir.

Banka kaynaklarının kredilere tahsisi ise, kredi likiditesini veya üçüncü nevi likiditeyi karşımıza çıkarmaktadır. Genellikle kabul edilen bir anlayışa göre, bankaların kredi vermesi ile likiditesi arasında negatif bir ilişki mevcuttur. Ancak dikkate alınacak en önemli husus, bu kredilerden geri ödemeler ile yeniden verilen krediler arasındaki ilişkinin saptanması olmak gerekir. Eğer kredilerden yapılan tahsilat yeniden verilen kredilere eşitse, bankanın rezervlerinde ve dolayısıyla likiditesinde bir değişme olmaz. Aksi hallerde ise banka rezervleri de ona göre şekil alırlar. Özellikle bir bankanın tasfiye olunacak alacakları yükseldiği ölçüde, banka likiditesi ve rezerv durumunda azalmaların meydana çıkması olağandır.

Bu likidite anlayışlarına, yukarıda da değinildiği üzere, 1960 yıllarında önerilen borçların idaresi teorisine göre yeni bazı yönler verme zorunluluğu doğmuştur. (2) Likiditenin de satın alınabileceği noktasından hareket eden bu teoriye göre, bankaların borçlarını arttırarak rezerv ve likidite temin edebilirler. Bunun kaynakları şunlardır :

- a) Vadesiz mevduatın arttırılması,
- b) Mevduat sertifikalarını ihracı,
- c) Likidite durumu iyi olan bankalardan likidite temini,
- d) Merkez Bankası kaynaklarından yararlanma,
- e) Kısa vadeli bono ihracı,
- f) Sermaye arttırımı,
- g) Euro-Dolar veya Avrupa para piyasalarından fon temini.

Bu kaynaklar genel olarak, gelişmiş batı ekonomilerindeki bankalar için geçerlidir. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise vadesiz mevduatın arttırımı ve diğer bankalardan kaynak temini oldukça zordur. Mevduat sertifikaları ve kısa vadeli bonolar ihracının, sermaye piyasasının gelişmemesi nedeni ile, başarı şansı düşüktür. Euro Dolar piyasası ise, çeşitli nedenlerle, güçlüklerle dolu bir kaynak temini yoludur. Dolayısıyla Merkez Bankası kaynakları ve sermaye arttırımı başlıca kaynaklar olmaktadır.

Merkez Bankası kaynaklarına müracaat ederek ödünç fonlar temini gelişmiş batı ekonomilerinde önemini gittikçe yitirmektedir. (3) Bunun nedenleri 2 gurupta toplanabilir.

- a) Lâali yapıdaki ve bankacılık sistemindeki değişimler; Özellikle kısa vadeli para piyasasının kurulması, mevduat sertifikaları, tahvil ve hisse senetleri piyasalarının önem kazanması bankaların Merkez Bankalarına müracaat yoğunluğunu azaltmıştır.
- b) Açık piyasa işlemleri politikası kullanılarak rezerv paraların tekrar serbest bırakılması ve bu yol ile bankalara fon temini.

Gelişmekte olan ülkelerde gerek kısa vadeli para piyasalarının kurulmaması, gerekse açık piyasa işlemlerinin geliştirilmemiş olması, bankaların Merkez Bankalarına bağımlı durumunu sürdürmesine en önemli neden olmuştur.

B) Likiditenin Kamu Otoritelerince Tesbiti ve Kontrolü

Çeşitli ülkelerde likit olarak nitelendirilen kıymetler ile bankanın taahhütleri arasında belirli oranlar kamu otoritelerince tesbit edilmektedir. Bu

(2) a. g. e., Sahife 197.

(3) a. g. e., Sahife 203-205.

oranlar genellikle bir, iki veya üç derecelidir. Örneğin İngiltere'de kasa ve likidite rasyosu olarak iki dereceli, İsviçre'de disponibilitate, birinci ve ikinci derecede olmak üzere üç dereceli likidite rasyoları öngörülmüştür. Bu şekilde oranların tesbit amacı üç bölümde toplanabilir.

- a) Kredi ve para hacmini kontrolü,
- b) Mevduatın himayesine matuf olarak bankaların mali durumlarını kontrol,
- c) Ekonomideki ve bankacılık sektöründeki gelişmeleri izleme.

Birinci amaç çeşitli ülkelerde uygulanmıştır. Örneğin İngilterede, 1970 yılına kadar, para politikası aracı olarak kasa ve likidite rasyoları kullanılmıştır. Burada en önemli sakınca, bu rasyoların asgari nisbetlerinin tesbit edilmesi ve fiili oranın asgari oran üzerinde gerçekleşmesi halinde sistemin, kamu otoritelerince istenilen yerlere yönlendirilememesidir. Örneğin % 5 olarak tesbit edilen kasa rasyosu, çeşitli konjontürel durumlarda fiilen % 10 olarak gerçekleşirse, para politikası otoriteleri, politikalarını kesin olarak saptayamayacaklardır. Bu durumlarda diğer politikaların -açık piyasa işlemleri ve reeskont politikası gibi- kullanılması zorunlu olacaktır.

Bu nedenle, birçok ülke para politikası ve kredi kontrolü açısından mecburi karşılık politikasına daha fazla önem vermektedir. A.B.D., Almanya, İtalya, Fransa gibi ülkelerde ayrılan karşılıkların Merkez Bankalarında bulundurulması mecburiyeti öngörülmüştür. İngiltere'de de, 1971 yılında yapılan düzenleme ile, rezerv rasyo prensibi uygulanmaya başlanmıştır.

Öngörülen bu rasyoların ikinci amacı olan mevduatın korunması açısından bankaların mali durumlarını izleme, bir ölçüde başarılı olabilmektedir. Mali durumu diğer bankalara göre zayıf olan veya zayıflama eğilimi beliren bankalarda disponibilitate ve likidite oranlarında bir düşme, hatta öngörülen asgari seviyenin altına inme eğilimi görülebilmektedir. Dolayısıyla, tedbirlerin zamanında alınması da imkân dahilinde girmektedir.

Ülke ekonomisindeki ve bankacılık sektöründeki gelişmeleri izlemek için bu rasyolardan faydalanılması, özellikle alınacak diğer para politikası tedbirleri açısından önemlidir. Örneğin likidite rasyolarında artış veya azalış eğilimlerinin görülmesi, diğer bazı politikalar yardımı ile, ekonominin istenilen yönde düzenlenmesine olanak sağlayabilmektedir. A.B.D.'nde bu nevi rasyolar öngörülmemesine rağmen, bankaların serbest ve fazla rezervlerindeki gelişmeler izlenerek ekonomi için gerekli tedbirler alınmaktadır.

Anılan rasyoların elde edilmesinde hangi nevi hesapların seçileceği ve bilanço kalemleri arasında belirli bir dengeyi öneren bu katsayıların ne olacağı konusu, politikaların düzenlenmesi bakımından önemlidir. Genellikle her ülke, kendi bankacılık yapısını gözönüne alarak ilgili hesapları seçmekte ve oranları da saptamaktadır. İsviçre ve Almanya oldukça detaylı bir sisteme sahiptir. İngiltere'de ise, oranların hesaplanması daha basite indirgen.

miştir. Disponibilite veya kasa rasyosu olarak adlandırılan bankaların kalarındaki paralar ile Merkez Bankasındaki serbest tevdiatın mevduata oranı % 5 ile % 10 arasında değişmektedir. Diğer rasyolar ise seçilen hesapların mahiyetlerine göre kararlaştırılmaktadır.

Bu oranlar konusunda değinilmesi gereken bir husus da, bunların gerçeği aksettirebilmeleridir. Diğer bir deyimle Bankaların öngörülen rasyoları bazı muhasebe oyunları ile, gerçek dışında ve istedikleri yönde tesbit etmelerine engel olunması gereklidir. Genellikle likidite rasyoları ile ilgili bilgiler ay sonları itibarıyla düzenlenmektedir. Bu da mali durumları bozuk olan bankaları, ay sonlarında bazı işlemler yaparak yüksek rasyolar gösterme eğilimine itebilmektedir.

Örneğin kasanın yükseltilmesi veya plasmanların yavaşlatılması gibi. Ülkeler bu nedenle bazı tedbirler almak zorunluluğunu duymuşlardır. Hesapların aylık ortalamalara göre tesbiti, İngiltere'de olduğu gibi her ayın üçüncü çarşamba gününün esas alınması ve uygulanacak cezai müeyyidelerin ağırlığı, alınan bu nevi tedbirlere örnek olarak gösterilebilir.

C) Türk Bankacılık Sisteminde Likidite

1) Likiditenin Düzenlenmesi

Türk Bankacılığında, 1936 yılına kadar, mevduat munzam karşılık oranları ve elde bulundurulması gereken likit kıymetler ile ilgili oranlar birbirlerinden ayırılmadan düzenlenmiştir. 1868 yılında çıkarılan İstanbul Emniyet Sandığı Nizamnamesinde, halktan toplanan paraların % 10 unun daima kasada bulundurulacağı şeklindeki hüküm sisteme ilk olarak girmiştir. Bu hüküm 1933 yılında bütün bankaları kapsayacak şekilde ve mevduatın nev'ilerine göre değişen oranlarda olmak üzere uygulama alanına konulmuştur. (4) 1936 yılında çıkarılan Bankalar Kanunu'nun 26. maddesinde munzam karşılıklar ile likidite oranları birbirinden ayrılmıştır. (5) Öngörülen likidite oranı «Umumi disponibilite» olarak adlandırılarak, oranın tesbiti bankaların kendilerine bırakılmıştır.

Bu tek dereceli, oranı tesbit edilmemiş ve dar anlamda likidite uygulaması 1958 yılına kadar süregelmiştir. 1958 yılında yürürlüğe giren 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 33. maddesinde, bankaların taahhütlerine karşı bulunduracakları genel disponibilitenin en az oranının Banka Kredilerini Tanzim Komitesince tayin olunacağı şeklindeki hüküm, sistemi serbestlikten kamu otoritelerince öngörülecek kararlara doğru kaydırmıştır. Bu hükme dayanılarak anılan komitece 29.4.1959 tarih ve 48 sayılı karar ile umumi disponibili-

(4) 2243 Sayılı Mevduat Koruma Kanunu.

(5) 2999 Sayılı Bankalar Kanunu.

tenin hesaplanış şekli tesbit edilmiş, asgari oran ise % 5 olarak saptanmıştır. Daha sonra Komite'nin 1.12.1965 tarih ve 157 sayılı kararı ile oran % 10 a yükseltilmiştir.

1970 yılında 1211 sayılı Kanun ile bu yetki T.C. Merkez Bankasına devredilmiştir. Ancak T.C. Merkez Bankası bu konuda şimdiye kadar bir karar almanış ve Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin yukarıda belirtilen 48 ve 157 sayılı Kararları yürürlükte kalmıştır. (6) 1959 yılından beri uygulanagelmekte olan bu sistemde disponibl mevcutlar şu şekilde belirlenmiştir.

- a) Kasada Türk Lirası mevcudu,
- b) T.C. Merkez Bankası nezdinde vadesiz serbest tevdiat,
- c) Tahviller cüzdanında bulunan hazine plasman bonoları, Devlet iç istikraz tahvilleri, Amortisman ve kredi Sandığı tahvilleri, Taahhüt olarak nitelendirilen borçlar ise şunlardır:
 - a) Taahhütler hesabında, hakiki ve hükmi şahıslara olan vadesiz borçlar (T.C. Merkez Bankası ve bankalar hariç.)
 - b) Vade kaydı taşımayan her nev'i vadesiz mevduat (Bankalar mevduatı hariç),
 - c) Tediye emirleri,
 - d) Tahakkuk etmiş, vergi, resim ve harçlar.

İlgili kararın 1/4 maddesindeki, hususi kanunla kurulmuş bankalarda, resmî daireler ile sermayesinin % 50 sinden fazlası vasıtalı veya vasıtasız şekilde devlete ait bulunan hükmi şahıslar hesabına açılmış olan ve yukarıda taahhüt olarak gösterilen a — d fıkralarındaki hesapların taahhüt tarifine dahil edilmeyeceği şeklindeki hüküm sonucu hususî kanunla kurulmuş bankalar ile diğer bankalar arasında bir farklılık yaratılmıştır.

Anlaşılabacağı üzere, halen uygulanmakta olan bu sistem, banka likiditelerini dar anlamda düzenleme ve mevduatı koruma amacına yöneliktir. Gerek 7129 sayılı Bankalar Kanunu, gerekse 1211 sayılı T.C Merkez Bankası Kanunu banka likiditelerini banka idarecilerinin tecrübelerine bırakmış, bulunduğu il ve ilçelerdeki ekonomik durumlara, piyasa şartlarına ve konjonktürel dalgalanmalara göre likiditede meydana gelecek değişimlerin önemi nedeniyle detaylı bir düzenleme getirme zorunluluğu göstermemiştir.

2) Likidite Oranları

Türk Bankacılık sisteminin likiditesini gösterebilmek amacıyla, eldeki verilerden derlenen oranlar Tablo 1 de, 1972 — 1975 yıllarını içerecek şekilde ve ay sonu rakamları esas alınarak gösterilmiştir. Rasyolar kasa/vadesiz mevduat, kasa + T.C. Merkez Bankasındaki serbest tevdiat/vadesiz mevduat oranlarından oluşmaktadır. Bu oranlar gerçekte bankaların çok kıs-

(6) 1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nun Geçici 7. maddesi.

vadeli ve birinci derecede likidite oranlarıdır. Diğer dereceli likidite oranlarının asgari üç aylık dönemler itibariyle saptanması, banka hesapları hakkında detaylı verilere sahip olmayı gerektirmektedir. Zira aktif hesapların büyük çoğunluğunu oluşturan krediler, muhtelif alacaklar ve diğer aktifler içersinde hangi nev'i hesapların 3, 6, 9, 12 ay vadeli olduğunu tesbit güçtür. Bu güçlük, pasif hesaplar arasındaki taahhütler, diğer pasifler ve muhtelif alacaklılar hesaplarının aynı ayırma tabii tutulması yönünden de geçerlidir. Bu şekildeki ayırımların tatbikatta da yapılamaması sistemin ikinci ve üçüncü dereceli likiditesi konusunda kesin bir fikre sahip olmayı engellemektedir. Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin 48 sayılı kararı esas alınarak bankalarca hesaplanan disonibilite oranları yayımlanmamaktadır. Dolayısıyla, çok kısa vadeli likidite oranları yardımı ile sistem hakkında açıklamalarda bulunulması zorunlu olmuştur.

TABLO : I

A Y L A R	O R A N L A R		A Y L A R	O R A N L A R	
	I (%)	II (%)		I (%)	II (%)
Ocak 1972	7,4	16,2	Ocak 1974	6,2	9,9
Şubat "	7,2	12,3	Şubat "	6,3	9,8
Mart "	8,0	12,7	Mart "	6,8	11,3
Nisan "	6,3	10,2	Nisan "	6,0	9,4
Mayıs "	6,9	9,6	Mayıs "	5,8	8,7
Haziran "	8,4	11,9	Haziran "	7,0	10,9
Temmuz "	7,1	11,0	Temmuz "	7,4	10,8
Ağustos "	7,5	12,8	Ağustos "	6,9	11,1
Eylül "	8,9	15,9	Eylül "	9,2	13,1
Ekim "	8,0	13,4	Ekim "	8,5	12,7
Kasım "	7,9	12,4	Kasım "	6,8	9,5
Aralık "	10,3	16,6	Aralık "	10,1	15,1
Ocak 1973	7,3	13,1	Ocak 1975	6,3	10,2
Şubat "	7,4	11,9	Şubat "	6,0	9,0
Mart "	7,8	11,4	Mart "	7,4	10,9
Nisan "	6,3	9,5	Nisan "	6,0	8,4
Mayıs "	6,2	9,5	Mayıs "	6,0	9,0
Haziran "	7,7	12,4	Haziran "	7,6	11,8
Temmuz "	7,1	11,2	Temmuz "	7,2	11,5
Ağustos "	7,0	11,0	Ağustos "	6,7	12,0
Eylül "	8,9	12,2	Eylül "	7,9	11,5
Ekim "	7,6	11,5	Ekim "	7,1	12,1
Kasım "	6,5	10,7	Kasım "	6,3	10,1
Aralık "	8,9	13,2	Aralık "	8,9	14,6
			Ocak 1976	5,9	9,2

Not : I) Kasa/Vadesiz mevduat

II) Kasa + T. C. Merkez Bankası serbest tevdiat/vadesiz mevduat

KAYNAK : T. C. Merkez Bankası Aylık Bültenleri.

Tablo 1'in incelenmesinden de görüleceği gibi, bu iki rasyo son dört yılda birbirine paralel bir trend göstermiştir. Genellikle banka likiditeleri Mart-Mayıs aylarında azalmakta, Eylül ayında -yıl sonu hariç- en yüksek düzeye çıkmaktadır. Bunun nedeni banka kredilerine olan talebin ve Merkez Bankası emisyon hacminin bu dönemlerdeki değişimleridir. Yıl sonu oranlarının diğer aylara göre yüksekliği ise sistemin likiditesi dışındaki başka etkenler ile ilgilidir.

Bu iki rasyonun yıllar itibariyle, yıl sonu rakamları hariç, ortalama oranları aşağıdadır.

TABLO : II

YILLAR	ORANLAR	
	I (%)	II (%)
1972	7,6	12,6
1973	7,3	11,3
1974	7,0	10,7
1975	8,6	9,7

Not : I ve II için (Tablo I) deki nota bakınız.

Anlaşılacağı üzere, 1972 - 1975 yılları arasında, Türk Bankacılık sektöründeki likidite oranlarında bir düşüş mevcuttur. Bunun nedenleri üç grupta toplanabilir :

- i) Bu dönemlerde bankaların vadesiz mevduat ve kredilerinde önemli ölçüde artışlar olmuştur.
- ii) Mevduat Munzam Karşılık oranlarında ve mahiyetlerinde 1973 yılından sonra yapılan değişiklikler banka likiditelerini azaltıcı yönde etkilemiştir.
- iii) Özellikle 1975 yılında T. C. Merkez Bankası'nın döviz hesapları yolu ile sağladığı kaynaklarını arttırırken döviz mevcutlarındaki azalmayı 1974 yılı seviyesinde tutması, buna karşılık döviz taahhütlerini arttırması yolu ile tedavülden 13 milyar lira çekmesi ve özel sektöre kullandıran kredileri (7) azaltması banka sisteminin likiditesini düşürmüştür.

3) Uygulanan Sistemin Etkinliği

Daha önce de belirtildiği gibi, bankacılık sektörü için likidite oranları para ve kredi hacmini, bankaların mali bünyelerini ve ekonomi ve bankacılık sektöründeki gelişmeleri kontrol ve izleme amaçları ile öngörülmüştür. Türkiye'de uygulanan tek dereceli ve dar anlamda likiditeyi içeren sistemin bu amaçlara ulaşip ulaşamadığı önemli bir sorundur.

(7) Kadir Günay "1975 Yılında T. C. Merkez Bankası Kamu Sektörü İlişkileri", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mayıs 1976, Sahife: 59.

Para ve kredi hacminin kontrolü, Türkiye'de daha başka araçlarla sağlanmaya çalışılmaktadır. Disponibilite oranı olarak adlandırılan ve % 10 oranının altında olmaması gerektiği belirtilen uygulamanın anılan amacı gerçekleştirilmede başarılı olduğunu söylemek zordur. Bunun nedenleri şu şekillerde açıklanabilir.

a) Para ve kredi hacminin en iyi kontrol metodlarından bir tanesi mevduat munzam karşılık politikası yoluyla belirli miktardaki meblağların Merkez Bankasına sterilize edilmesidir. Ekonomideki konjonktürel hareketlere göre mevduat munzam karşılık oranlarının ne olacağı, arttırılıp arttırılmayacağı, para otoritelerince belirlenir. Bu anlamda, kasada mevcut para da sterilize edilmiş mevduat munzam karşılığı mahiyetindedir. Ancak, bankalar mevduat munzam karşılık oranlarında oynamalar yapamamalarına karşı kasadaki para miktarını değiştirebilirler. Nitekim Türk Bankacılık Sektöründe son dört yılda kasanın vadesiz mevduata (bankalar mevduatı hariç) oranı % 7,6'dan, % 6,8'e düşmüştür. Dövizle Çevrilebilir Mevduat Hesaplarının önemli bölümünün bankalar mevduatı şeklinde olduğu düşünülürse vadesiz mevduat toplamının daha fazla olacağı, dolayısıyla bu oranların giderek daha düşük seviyelere ulaşacağı anlaşılabılır. Böylece bankalar son dört yılda -para ve kredi artışının sınırlandırılması gereken bir dönemde- ellerinde daha az oranda nakit tutarak para ve kredi artışına neden olabilmıştır. Buna karşı uygulanan sistem etkili olamamış, kasa/vadesiz mevduat oranında bir değişiklik yapamamıştır.

b) Sistemin tek dereceli olması ve kısa vadeli kredi hesaplarını kapsamaması kredilerin kontrolüne -gerek selektif, gerekse miktar olarak- imkân vermemektedir.

c) Bankaların kasa ve T. C. Merkez Bankası serbest tevdiat hesapları yerine devlet iç istikraz veya hazine bonoları bulundurma yönüne kaydıkları alternatifini düşünülecek olursa, bu değişim, disponibilite oranlarında bir farklılık yaratmasa bile mevduat ve kredi hacminde dalgalanmalara neden olabilecektir.

Uygulanan sistem, bankaların mali bünyelerindeki, ekonomideki ve bankacılık sektöründeki gelişmeleri izleme bakımından çok az da olsa bir fikir verebilmekte, ancak kontrolü yönünden bir şey yapamamaktadır. Nedenler şu noktalarda toplanabilir :

a) Bu gelişmeleri izlemek için detaylı olarak hazırlanmış hesapları içeren çeşitli rasyolar mevcut değildir.

b) Tek dereceli disponibilite oranında uzun yıllardan beri değişiklik yapılmamıştır.

c) Zamanla banka bilançolarında önem kazanan bazı hesapların -T.C. Merkez Bankasına taahhütler, D.Ç.M. hesapları gibi- banka bünyelerindeki etkileri, likidite rasyolarından görülememektedir.

- d) Hesapların ay sonları itibariyle alınan bakiyeleri, özellikle yıl sonu bakiyeleri, yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir.
- e) Krediler ile banka kaynakları arasında vade ayırımına göre bir ilişki kurulamamaktadır.
- f) Disponibilite oranları ile ilgili hesapların iyi düzenlenmemiş olması bankaların fazla rezervlerinin miktarını kesin olarak bulmaya imkân vermemektedir.
- g) Genellikle, kamu otoritelerince, banka likiditelerini dolaylı veya dolaysız olarak ilgilendiren kararlar alınmasına karşı banka likiditelerindeki gelişmelere göre ve bunu düzenleyici yönde karar alındığını söylemek oldukça güçtür.

Bu şekilde ve etkinliği son derece sınırlı «umumi disponibilite» uygulaması yanında Türk Bankacılık Sektörünün, borçların idaresi teorisi adıyla ve banka likiditelerine yeni bir anlayış getiren görüşler karşısındaki duruma kısaca değinmek yararlı olacaktır. Daha öncede açıklandığı gibi, banka likiditelerinin bir piyasası olduğu, dolayısıyla likiditenin satın alınabileceği görüşünü getiren bu teori, rezerv ve likidite temini için batı ekonomileri bankalarının 7 kaynağa sahip bulunduğunu belirtmektedir. Bu kaynaklar arasında Türkiye için mevduat sertifikaları ve kısa vadeli bono ihracı halen uygulama alanı bulamamaktadır. Sermaye arttırımı ise hukuki ve fiili zorluklar nedeniyle sık sık başvurulmuş bir yol değildir. Vadesiz mevduat arttırımı yolu ile likidite temini, faiz hadlerinin kamu otoritelerince sınırlandırılması nedeniyle, bir bankanın tek başına hareketle başarabileceği bir yöntem olamamaktadır. Likidite durumu iyi olan bankaların bu fonlarını diğer bankalara kullanırmak istemeyişleri nedeniyle başka bankalardan fon temini uygulama alanı bulamamaktadır. Euro-dolar veya Avrupa para piyasasından fon temini ise aşağıda da belirtildiği üzere, Türk mevzuatının imkân verdiği ölçüde ve bu piyasaların işleyiş tarzlarından ayrı şekillerde olabilmektedir.

Bunların dışında, bankalar Merkez Bankası kaynaklarından yararlanma yoluna başvurarak likidite temin edebilmektedirler. Ayrıca bankalar T. C. Merkez Bankasının kendilerine tanınan reeskont ve avans limitlerinin tamamını kullanmayarak, çeşitli durumlar için, kullandıkları ve tanınan limitler arasındaki miktarı, ikinci bir rezerv olarak tutmakta ve gereğinde bundan faydalanma imkânına sahip bulunmaktadırlar. Avrupa para piyasasından ise ilgili mevzuat çerçevesinde temin edilen dövizde çevrilebilir mevduat hesaplarından vadesiz olanlar bankalar için likidite kaynağı mahiyetindedir. Özel dış krediler ise, vadeli nitelikleri nedeniyle, bankalar için kısa vadeli bir fon olarak kabul edilemez.

SİZE HİZMET BİZİM GÖREVİMİZ
SİZE HİZMET BİZİM ZEVKİMİZ

**ANADOLU
BANKASI**

Üç değişik model... Sizin için!

RENAULT

Yetkili Satıcılarında

DOĞU - BATI EKONOMİK İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE'NİN DURUMU

Dr. Erdener KAYNAK
(Hacettepe Üniversitesi
Öğretim Görevlisi)

Sistemlerindeki politik, ekonomik ve ideolojik ayrılıklara rağmen, ülkemizin de içinde bulunduğu Batı Avrupa ülkeleri ile Doğu Avrupa'nın CMEA (1) ülkeleri arasındaki ticaret ilişkilerinin önemi gittikçe artmaktadır. Doğu Avrupa ülkeleri, ekonomik kalkınma planlarında yer alan yatırımlar için Batı'nın gelişmiş teknolojisinin yarattığı yatırım mallarına son derece ihtiyaç duymaktadırlar. Bundan dolayı, Batı Avrupa ülkeleri için sosyalist ülkeler ideal bir pazar durumu yaratmaktadırlar. Sosyalist ülkelerde, Batıda sık sık karşılaşılabilen konjonktürel dalgalanmalara rastlanmaz. Dış ticaretlerinde zaman zaman ortaya çıkan açıklara, daha çok üye ülkelerin iç ticaretlerinde meydana gelen gerilemeler ile bozuk hava şartlarının yarattığı düşük tarımsal üretimin gerçekleştirdiği döviz rezervlerindeki periyodik azalmalar sebep olmaktadır.

Doğu Avrupa ülkeleri, pazar potansiyeli olarak büyük bir öneme sahiptirler. Bu ülkelerde bulunan ve çok yüksek oranlara varabilen henüz işlenmemiş veya yeteri seviyede faydalanılmamış kaynakların yanında, sayıca yüksek insan gücünün varlığı Doğu Avrupa ülkelerinin Batı için önemini daha da arttırmaktadır. 1972 yılında CMEA ülkelerinde yaratılan net ulusal endüstriyel üretim dünya endüstriyel üretim miktarının üçte biri seviyesindedir. Söz gelimi, 1966-1970 yılları arasında bu ülkelerde yaratılan toplam ulusal gelir seviyesinin büyüme hızı % 7.4 iken aynı dönemde Batı Avrupa'da yaratılan ulusal gelirin büyüme hızı % 8.3 olmuştur. 1973 yılında, Doğu Avrupa ülkelerinde yaratılan ulusal gelir % 8.8 ve 1974 de % 5.9 artış gösterirken aynı yıllarda Batı Avrupa ülkelerindeki artış sadece % 5.5 ve % 2.3 seviyelerinde kalmıştır. (2) Doğu Avrupa ülkelerinin ulusal muhasebe sistemleri farklı olduğu için ulusal gelir teriminin Doğu Avrupa ülkelerindeki karşılığı «Net Materyal Mamul» olmaktadır. Net Materyal Mamul, verimli ça-

(1) CMEA, Doğu Avrupa ülkeleri Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyinin İngilizce baş harflerinin kısaltılmış şeklidir. Bu teşkilât, Ortak Pazar veya Avrupa Serbest Ticaret Teşkilatının Sosyalist Doğu Avrupa ülkelerindeki karşıtıdır. CMEA'ya üye ülkeler: Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Mongolya, Polonya, Romanya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'dir.

(2) East west Business Guido
GZ Girozentrale, Vienna

lışmanın neticesinde ortaya çıkarılmaktadır. Eğitim, kamu idaresi, sanat, grup ve bireysel hizmetler, sağlık hizmetleri materyal olmayan hizmetler olarak kabul edilip verimli çalışma olarak nitelendirilmemektedir. Doğu Avrupa ülkelerinde, bu gibi işlevlerin neticesinin ülkenin ulusal gelirinde hiç bir artış yaratmadığı savunulmaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde, hizmet sektörünün Gayri Safi Ulusal Gelir içindeki önemi yüksek olduğu için Doğu Avrupa ülkeleri ile Batı Avrupa ülkeleri arasında sosyal hizmetler konusunda gerçek rakamları kullanarak bir mukayese yapmak imkansızlaşmaktadır.

Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılacak ticarî alışverişlerde göz önünde bulundurulacak en önemli husus Doğu ile Batının ekonomik ve sosyal sistemlerindeki farklılıklar olmaktadır. Bu farklılığın yanında, Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılacak ticaret büyük bir politik önem taşımaktadır. Ticarî alışverişler genellikle bireysel temaslar neticesinde gerçekleştirildiği için bu husus Doğu ile Batı arasındaki yumuşama (detant) politikasına hayatiyet vermektedir.

Doğu Avrupa ülkelerinin endüstrileşmelerinin ilk döneminde merkezi planlama çok katı bir biçimde uygulandığı için ağır endüstri ile yatırım mamulleri endüstrisi sektörlerine öncelik verilmiş, tüketim mamulleri endüstrisinin önemi çok düşük tutulmuştu. Son yıllarda merkezi planlama bütün üye ülkelerde eskisi gibi çok katı bir biçimde uygulanmadığı için, özellikle son beş yıllık kalkınma planı döneminde tüketim mamulleri endüstrisine de büyük bir önem verilmeye başlanmıştır.

1976-1980 dönemini içeren yeni 5 yıllık kalkınma planlarında, Doğu Avrupanın CMEA ülkeleri Batı Avrupa ülkeleri ile yapacakları ticaret açısından büyük önem taşıyan bir ayarlamaya gittiler. Bu ülkeler, plan döneminde tahmini büyüme hızlarını düşük tutarak yeniden yatırım mamulleri endüstrisine büyük önem vermeye başladılar. Kanımızca büyüme hızının düşük tutulmasının ana sebebi son senelerde petrol fiyatlarında ortaya çıkan yüksek artış seviyesi olmaktadır. CMEA ülkelerinin çoğunun petrol üretememeleri, Batı Avrupa'ya ihracat imkanlarının sınırlı olması, tarımsal üretimlerindeki gerilemelerin yarattığı üretim miktarlarındaki düşüşler, bu ülkeleri büyüme hızlarında planlanan artışları düşük tutmaya zorlamıştır. Yatırım mamulleri endüstrisi içersinde en fazla önem kimyasal maddeler endüstrisine verilmiş olup bu endüstri kolu için % 50 lik bir büyüme hızı planlanmıştır. Doğu Avrupa ülkeleri gerçekleştirmek istedikleri bu teknik gelişmeyi en yükseğe ulaştırmak için seçimli ithalat politikasını izlemektedirler. Diğer bir deyimle, yatırım mamulleri endüstrisinde ve bilhassa kimyasal mamuller endüstrisinde girdi olarak kullanılabilir mamullerin ithalatına öncelik verilmiştir.

CMEA ülkelerinin ekonomik kalkınma planlarında teknik özellik gösteren endüstriyel mamullerin ve teknik bilginin (know-how) Batı Avrupadaki fir-

malardan ithalatı büyük bir yer tutmaktadır. Bu durumu gerçekleştirmek üzere her yıl çok sayıda Batı Avrupa firmalarının CMEA ülkelerine ürettikleri mamulleri satmalarına izin verileceği planda belirtilmektedir. Batı Avrupa ülkelerinde son yıllarda ortaya çıkışına şahit olduğumuz ekonomik gerileme, Doğu Avrupa ülkelerinin mamullerini Batıya ihraç imkânlarını gittikçe azaltmakta, bu husus Doğuda döviz kıtlığına sebep olduğu için CMEA ülkelerini batıdan ithal edecekleri mamulleri çok dikkatli olarak seçmeye zorlamaktadır. Bu sebeplerden dolayı, Batıdaki ihracatçı firmalar, Doğu Avrupa ülkelerine ihraç edecekleri mamulleri o şekilde avantajlı olarak sunmaları ki Doğudaki ithalatçı kuruluş durumunda olan Dış Ticaret Tekeli yapacağı ithalatın gerçekten ülke için yararlı olacağını hükümet yetkililerine inandırıcı bir biçimde iletebilsin. Genellikle hükümet yetkilileri herhangi bir mamulün ithaline gerçekten ihtiyaç olduğuna kanaat getirilmeden gereken ithal müzadesini vermemektedirler.

Doğu-Batı ticari ilişkilerini kanalize eden bir takım kurumlar söz konusu olmaktadır. Doğu Avrupa ülkelerinde Batı ile ticari ilişkileri idare eden en önemli üç kuruluş: Dış Ticaret Tekeli, Taşıma Tekeli ve Yabancı Para Tekeli olmaktadır. Biz burada konumuz açısından büyük önem taşıyan birinci kurum üzerinde durmaya çalışacağız.

Dış Ticaret Tekeli :

Merkezi planlama ile idare edilen ekonomilerde bir hükümet kuruluşu olarak Dış Ticaret Tekeli, dış ticaretin merkezî olarak planlanması ve kontrolü ile meşgul olmaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde firmaların ticaret yapacakları diğer firma idarecileri ile bireysel olarak görüşmeleri Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılan ticarete yerini Dış Ticaret Tekeli yetkilileri ile görüşmeye bırakmaktadır. Batı Avrupadaki üretici firmalar doğudaki müşterileri ile dolaysız bir biçimde temas kuramadıkları için ileriye yönelik mamul planlaması kararlarını istenilen şekilde verememektedirler veya Doğu Avrupa pazarı ile ilgili olarak yaptıkları ihracat planlaması çoğu kez gerçekleri aksettirememektedir.

Doğu Avrupa ülkelerinde göze çarpan müşterek özelliklerden birisi üretim ile uğraşan firmalar ile ihracatçı ve ithalatçı firmalar arasında evvelce rastlanan ayrılığın ortadan kaldırılması olmuştur. Buna rağmen gerek ithalat gerekse ihracat ile ilgili firmalar Endüstri Bakanlığının kontrolü altında faaliyetlerini yürütmektedirler. Dış ticaret ile ilgili firmalar CMEA ülkeleri içersinde faaliyette bulunan üretici firmaların komisyon karşılığı acentalarını yapan kuruluşlar durumundadırlar. Bunun yanında eğer üretici firmalar arzu ederlerse ihracatçı ve ithalatçı firmalardan ayrı olarak kendi özerk dış ticaret firmalarını oluşturabilirler. Doğu Avrupa ülkeleri ile başarılı ti-

carî faaliyetlerde bulunabilmek için merkezi ekonomik planlamanın gereği olan katı idarî yapının özelliklerini ve işleyiş tarzını çok iyi şekilde bilmek, bireysel firmalar ile Dış Ticaret Tekelinin kontrolü altında ticarî alış-veriş yapabilmeyenin en önemli gereği ve başarımın simgesi olmaktadır.

Ne Yapmalı ?

Doğu Avrupa ülkelerinde bütün ekonomik kararlar merkezi olarak alındığı için Batı Avrupadaki iş adamları Doğu ile ticarî faaliyette bulunabilmek için Hükümet yetkilileri veya acentaları ile temas kurup onlardan potansiyel pazarın boyutları hakkında bilgi almak zorunluğundadırlar. Doğu Avrupa ülkelerinin kalkınma planları özet halinde ve tahmini olarak hazırlanmış ve plan dönemlerindeki ithalat hedefleri hiç yayınlanmadığı için Batı Avrupa ülkeleri ihracatçı veya ithalatçıların orta ve uzun dönemdeki pazar potansiyelini gerektiği şekilde tesbit edememelerine sebep olmaktadır.

Doğu Avrupa ülkeleri ile ticaret yapmak isteyen firmalarımıza şu hususları göz önünde bulundurmaları tavsiye olunur.

1 — Başlangıçta Avrupa ülkelerinde yayınlanmakta olan bazı dergi ve yayınların gözden geçirilmesi Türk firmalarının mamullerine pazar bulunup bulunmadığını genel mahiyette tayin etmek bakımından faydalı olacaktır. Avusturya Federal Ticaret Odasının Almanca olarak yayınladığı «Landermerkbatt» ve «Kurznanrichten» adlı araştırma raporları, Avusturya Basın Acentasının yayınladığı «APA Ost-West Handel» (Doğu-Batı Ticaret Raporu), Business International S. A nın Handelsblatt Ges. m. b. H ile ortaklaşa yayınlamakta olduğu «Ost-Wirtschafts-Report» gibi Doğu-Batı ekonomik ilişkilerinde büyük rol oynayan ve ticaret konusunda bilgi sahibi olduğu kabul edilen iktisatçı, politikacı ve iş adamlarının görüşlerini yansıtan ve Viyana'daki «Donaueuropasches» Enstitüsü tarafından Almanca olarak yayınlanan West-Ost Journal'de ilginçtir. İsviçre firması olan Business International S.A nın yayınladığı «Eastern Europe Report» ile Chase World Information Corporationın A.B.D. de yayınladığı «East West Markets» iş adamlarımızın baş vurabileceği İngilizce kaynakları oluşturmaktadır.

2 — Doğu Avrupa ülkelerindeki pazarın özelliklerinin ve boyutlarının çok iyi şekilde incelenmiş olması gerekir. Bu ülkelerde halihazırda mevcut olan talep ile her ülkenin hangi mamullere ithalat önceliği verdiğinin araştırılması lâzımdır. Doğu Avrupa ülkeleri daha çok ülke kaynakları ile karşılayamadıkları mamulleri ithal etme yoluna gittikleri için her ülkede planlama döneminin sonunda hangi mamullere dışardan talep olabileceğini saptamak üzere Türkiyenin Doğu Avrupa ülkelerindeki Ticaret ataşeliklerinden faydalanmak yararlı olacaktır.

3 — Batı Avrupa ülkeleri firmaları Doğu Zloke firmaları ile ilk temaslarını çeşitli teknik fuarlarda veya bu ülkelerdeki kendi ticaret ateşeleri aracılığı ile gerçekleştirmeye çalışırlar. Her hangi bir ticari alışverişi başlatabilmek için Batı firmasının dış ticaret muamelelerini yürütme vazifesini üzerine almış olan Dış Ticaret Tekeli ile temasa geçmesi gerekmektedir. Buna ilâve olarak, Bakanlık ve planlama organizasyonu seviyesinde temaslار yaparak, fuarlara katılarak ve reklâm vasıtalarından istifade ederek Dış Ticaret Tekelinin kararlarını etkilemek gerekmektedir.

4 — Bazı hallerde ilk temaslار Doğu Avrupa ülkelerinin inisiyatifi ile başlatılabilir. Bu durumda Doğu Avrupa ülkesinin belirli bir mamule şiddetle ihtiyacı olması ve bu ihtiyacını CMEA ülkelerinden karşılayamamış olması gerekmektedir. Doğu Avrupa ülkeleri ile ticari ilişkiler konusunda ihtisaslaşmış kişiler bu ülkelerle yapılacak başarılı ticari faaliyetler için devamlı kişisel temaslار kurmanın önemine işaret etmektedirler.

5 — Son olarak İhracatı Geliştirme Merkezi yayınlarından ve Ticaret Odaları araştırma raporlarından da yararlanılabileceğine işaret etmek gerekmektedir.

egitici oyuncak :
füze kumbara
Cocuklarınızı oyun çağından
tasarrufa alıstırmak içindir.

 **TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI**
Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü

«FAİSİZ BANKACILIK» ÜZERİNE

Tuncay ARTUN

«Allah alış-verişi helâl, faizi haram kılmuştur.» (1)

«İnsanların malları içinde artsın diye verdiği faiz, Allah nezdinde artmaz.» (2)

Bu sözler, Kur'ân ve hadis-i şerifinde faizi yasaklayan, haram kılan ve İslâmî temele dayanan toplumlarda «faizsiz bankacılık» uygulamasının başlayarak yaygın bir görünüm almasına yönelik çabaları artıran dayanaklar olarak görülmektedir. Bu dayanaklardan hareket ederek girişilen uygulamaların gözden geçirilmesi, içinde bulunduğumuz yüzyılın koşullarında ileriye sürülen bazı savların geçerliliğini ya da geçersizliğini de belirleyeceği için sanırız yararlı olacaktır.

Uygulama

«Faizsiz bankacılık» uygulamasını, aslında geri kalmış İslâm toplumunun içinde bulunduğu az gelişmişlik çemberini kırma yönündeki çabaların sonunda oluşturulan, yapay bir kalkınma yönteminin aracı olarak kabul etmek gerekir. Oluşturulan yapay yöntem, üretim araçları üzerinde toplum mülkiyetini asıl alan «sosyalizm» ile üretim araçları üzerinde bireysel mülkiyeti asıl alan «kapitalizm» ve bu arada kapitalizmin yozlaşmış bir türü olarak da «zora dayanan bireysel mülkiyet düzeni» diye belirleyebileceğimiz «faizizm»in dışında, bir «üçüncü yol» diye sunuluyor.

Bu «üçüncü yol»un ya kapitalizm ya da sosyalizm ile kaynaşmasının kaçınılmaz olduğu, kuşkusuz bu yazının konusu değil. Özetle belirlemeye çalışacağımız olgu, «üçüncü yol» adlı düzende bir araç olarak uygulanması düşünülen «faizsiz bankacılık»ın, çoğu kapitalist bir çizgi üzerinde bulunan İslâm devletlerinde göstermelik bir kurum olmaktan ileriye gidemediği ve aslında bu bankaların da faize dayanan malî kurumlar olduğudur.

Suûdî Arabistan ve Mısır'da bir ölçüde uygulanan ve Kuveyt'te de uygulanması istenen bu tür bankacılıkta «faiz»in yerini neyin alması konusundaki çözümler şöylece özetlenebilir :

- Suûdî Arabistan uygulamasında olduğu gibi *sâbit komisyon* alınması.
- Tüketim kredilerinden hiç faiz v.b. alınmaması; üretimi ve yatırım amaçlı alanlara *kâr karşılığı* kredi verilmesi.
- Bankaların, kredi müşterilerinin yatırım ve üretimlerine *ortak* olmaları.

(1) el-Bakara

(2) er-Rûm

Yukarıda belirtilen çözümlerin tümü, «faizsiz bankacılık»ta kredi faizlerinin yerini alacak çözümler. Bu çözümlerin tümünün, gerek «sabit komisyon» ve «kâr karşılığı» ve gerekse «ortaklık yoluyla kâr payı» yönteminin anlam ve nitelik olarak «faiz» ile özdeş oldukları açıktır. Çünkü bu üç yöntem de, faizde olduğu gibi, borçlu ve alacaklı arasında «değer»in yer değiştirilmesini sağlamaktadır.

B3ir Örnek

«Faizsiz bankacılık» uygulaması ilk kez 1963 yılında Mısır'da denenmeye başlanmıştır. Oluşturulan ve «yerel tasarruf bankaları» adı verilen sistemde bankaların hesapları, dinsel istek ve eğilimleri karşılayacak bir şekilde düzenlenmiş ve üç tür mevduat hesabının açılacağı öngörülmüştür (3).

— Tasarruf hesabı : Vadesizdir ve bu hesaba faiz ödenmez.

— Üretim ve değerlendirme hesabı : Vadelidir, mudiler yatırdıkları paranın tutarına ve süresine göre bankanın gelirine ortaktır.

— Sosyal hizmetler hesabı : İstekle yapılan bağışlardan oluşan bir hesap olup «hayır» işlerine kullanılacak fonlardır.

Krediler ise «üretim dışı kredi» ve «üretim veya ortaklık kredisi» diye ikiye ayrılmıştır. Bunlardan ilkinde krediyi kullananın aldığı krediyi aynen geri vermesi ve faiz v.b. ödememesi öngörülmüştür. Bu kredilerin kaynağı da faizsiz olarak sağlanan vadesiz tasarruf hesaplarıdır. «Üretim kredisi» ise üreticiye verilecek kredi olup banka, kredi müşterisinin kârına ya da zararına ortaktır.

Görüldüğü gibi Mısır örneğinde, faizsiz mevduat ve faizsiz tüketim kredisi dışında asıl ağırlığı bulunan mevduat ve kredilerde faizin yerini alan araçlar, faiz ile eş anlamlıdır ve yaratılan değer bir kısmının bir başka el altında el değiştirmesini sağlamaktadır.

Şunu da belirtmek gerekirse Mısır uygulamasında, 1963-1976 yılları arasında kalan dönemde, dokuz «faizsiz banka» açılmış, ancak bunların toplam mevduatları 1967 yılı sonunda 72 milyar TL.'na ulaşabilmiştir (4). Özetle: uygulama Mısır bankacılık sistemi içinde önemsenmeyecek boyutlardadır.

Sonuç

«Faizsiz bankacılık» uygulamasını, genellikle kapitalist bir çizgi üzerinde bulunan geri kalmış İslâm toplumlarının izledikleri ekonomik politikayı,

(3) Dr. Ahmet Muhammet Abdülaziz en-Neccar, Faizsiz Bankalar, (çev. H. Karaman), İstanbul, 1976, s. 78-79.

(4) a.g.e., s. 94.

dinsel ilkelerle bağdaştırabilme özleminin bir sonucu olarak değerlendir-
mek gerekir.

Varolan ekonomik sistemler dışında gösterilmek istenen «üçüncü yol»
sistemi ne kadar yapaysa, bu «sistem»de yer alan bir kurum olarak «faizsiz
bankacılık» da o kadar yapaydır. Bu nedenle bu yöndeki uygulamaların
salt birer deney olmaktan ileriye gidemeyeceklerini söylemek yanlış bir
yargı olmayacaktır.

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

EVİNİZİN BANKASI
HERKESİN BANKASI

**MODERN ŞEHİRCİLİK
MODERN MİMARİ
MODERN KONUT VE
HER TÜRLÜ
BANKACILIK
HİZMETLERİ**

1984-85

bir sembol **E.C.A.**

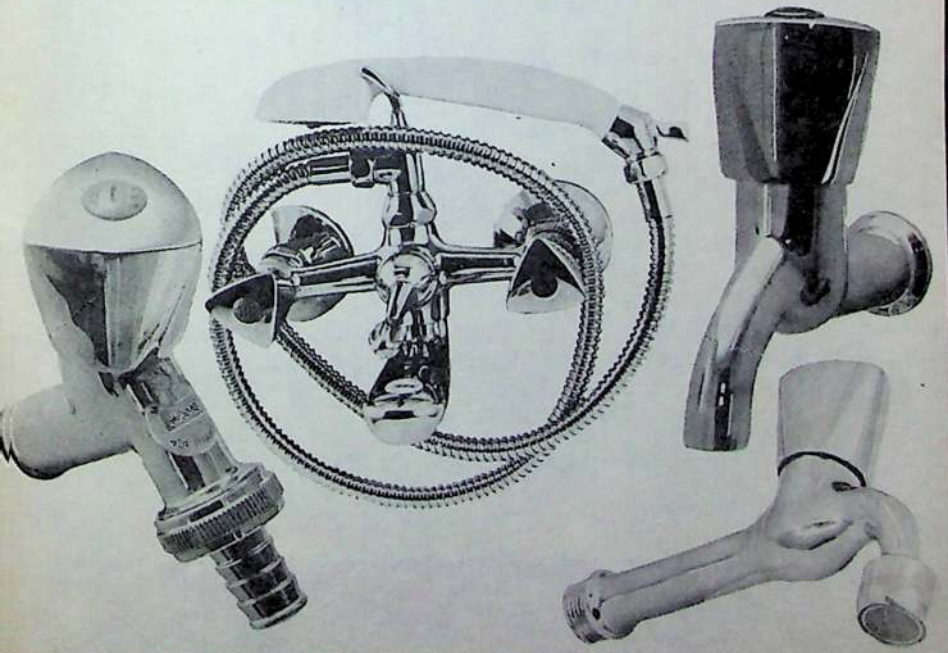
sıhî tesisat armatüründe kalitenin
inşaatta titizliğin sembolüdür.

E.C.A. sıhî tesisat armatürleri
yapım üstünlükleriyle,
TSE kalite garantisine sahip
tek marka olmasıyla
kalitesini simgeler.
Ve bir inşaatta
E.C.A.'ların varlığı
o yapının hangi titiz özenle

hangi seçkin malzemeyle
inşa edildiğini tartışılmaz biçimde
belgeler.

E.C.A.

Sıhî Tesisat Armatürleri

ilk defa kadın ve erkek
bir kokuda birleşti...

eau de
PEREJA
eau de toilette spray

Kişiliğinizin en anlamlı ifadesidir PEREJA eau de toilette spray. Sizden önce gider her yere sizi anlatmak için... Sizinle kalır her yerde eau de PEREJA eau de toilette spray...

PEREJA HAS HOLDING'e dahildir...

Fiyatı: 12.5 TL